

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE FİNANSAL GELİŞME,
KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ:
PANEL VERİ ANALİZİ

AYŞE ÜNSAL

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF.DR. MUSTAFA ACAR

KONYA-2023

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe ÜNSAL		
	Numarası	18810901015		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa ACAR		
Tezin Adı	Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme, Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Panel Veri Analizi			

Küreselleşme, hayatın her alanında etkisini hissettiğimiz çok boyutlu bir gelişim sürecidir. Tüm dünyanın hızlı bir şekilde entegre olduğu bu süreçte yaşanan gelişim ve dönüşümden bütün ülkeler aynı oranda yararlanamamışlardır. Başka bir deyişle ülkelerin kurumsal yapıları, dışa açık olup olmadıkları, yabancı sermaye girişlerinin kısıtlı olup olmaması gibi etkenlerden dolayı bazı ülkeler bu sürece hızlı bir şekilde adapte olurken, bazı ülkeler için ise bu durum daha yavaş ilerlemektedir. Fakat küreselleşme sadece fırsatlar cennetinden ibaret olan bir olgu da değildir. Bu sürecin fırsatları kadar riskleri de olan bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Özellikle küreselleşme ile birlikte sıkça kullanılan yoksulluk kavramı literatürde oldukça sık değinilen ve arafta kalınan bir durumu yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, acaba küreselleşme yoksulluğu azaltmada etkili midir, yoksa tam tersine bu süreç yoksulluğu artırmakta mıdır?

Bu çerçevede bu çalışma, küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkilerini söz konusu sürecin sürükleyici dinamikleri olan finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluk üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan seçilmiş geçiş ekonomileri; Avrupa Birliği'ne girenler ile SSCB'den ayrıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) katılan ülkeler olarak iki grup halinde incelenmektedir. Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri söz konusu ülkeler için 1997-2018 dönemine ait veriler kullanılarak panel veri yöntemiyle analiz edilmektedir. Analizden elde edilen bulgular, AB'ye üye olan geçiş ekonomisi ülkelerinde uzun dönemde küreselleşme, teknolojik yenilik ve finansal gelişmişlik yoksulluğu azaltmaktayken, SSCB'den ayrılan ve sonradan BDT'de yer alan ülkelerde küreselleşme, teknolojik yenilik ve finansal gelişme kısa dönemde yoksulluğu azaltmakta etkili, uzun dönemde ise yoksulluğu azaltmada etkili olmadığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Yoksulluk, Finansal Gelişme, Teknolojik Yenilik, Geçiş Ekonomileri.

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Ayşe ÜNSAL		
	Student Number	18810901015		
	Department	Economics		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Mustafa ACAR		
Title of the Thesis/Dissertation	The Relationship Between Financial Development, Globalization and Poverty in Transition Economies: A Panel Data Analysis			

Globalization is a multidimensional development process that we feel its influence in every aspect of life. Not all countries have benefited from the development and transformation experienced in this process where the whole world has been rapidly integrated. In other words, some countries adapt to this process quickly due to factors such as the institutional structures of the countries, whether they are open to the outside and whether foreign capital inflows are limited, while for some countries this situation progresses more slowly. But globalization is not just a paradise of opportunities. It should not be forgotten that this process has risks as well as opportunities. The concept of poverty, which is frequently used especially with globalization, reflects a situation that is mentioned and left in limbo in the literature. In other words, is globalization effective in reducing poverty or, on the contrary, does it increase poverty?

This study reveals the effects of globalization on poverty, the effects of financial development and technological innovation, which are the driving dynamics of the process in question, on poverty. In this direction, selected transition economies that transitioned from a planned economy to a free market economy. It is examined in two groups as those that entered the European Union (EU) and those that joined the Commonwealth of Independent States (CIS) after leaving the USSR. The effects of globalization on poverty are analyzed with the panel data method, using the data for the 1997-2018 period for the countries in question. The findings obtained from the analysis show that while globalization, technological innovation and financial development reduce poverty in the long term in the transition economy countries that are members of the EU, while these are effective in reducing poverty in the short term in the countries that left the USSR and are located in the CIS. In the long run, however, they do not seem to be effective in reducing poverty.

Keywords: Globalization, Poverty, Financial Development, Technological Innovation, Transition Economies.

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe ÜNSAL		
	Numarası	18810901015		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme, Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Panel Veri Analizi			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ayşe ÜNSAL

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ayşe ÜNSAL
	Numarası	18810901015
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa ACAR
	Tezin Adı	Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme, Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Panel Veri Analizi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Geçiş Ekonomilerinde Finansal Gelişme, Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Panel Veri Analizi başlıklı bu çalışma 10/03/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa ACAR	
2	Prof. Dr.	Selim KAYHAN	
3	Prof. Dr.	Ahmet ŞAHBAZ	
4	Prof. Dr.	Erşan SEVER	
5	Prof. Dr.	Tayfur BAYAT	

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	iii
DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	iv
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Küreselleşme Kavramı	5
1.2. Küreselleşmenin Boyutları.....	8
1.2.1. Teknolojik boyutu	8
1.2.2. Ekonomik boyutu	11
1.2.3. Finansal boyutu	16
1.2.4. Siyasi boyutu	19
1.2.5. Sosyo- Kültürel boyutu.....	21
1.3. Küreselleşmeye İlişkin Farklı Yaklaşımlar	23
1.3.1. Aşırı küreselleşmeciler	24
1.3.2. Şüpheciler	26
1.3.3. Dönüşümcüler.....	28
1.4. Küreselleşme ile Bağlantılı Olumlu ve Olumsuz Gelişmeler	29
1.4.1. Küreselleşme ile bağlantılı olumlu gelişmeler	30
1.4.1.1. Küresel pazar	30
1.4.1.2. Yoksulluğun azalması.....	30
1.4.1.3. Teknolojiye erişim	33
1.4.1.4. Eğitim kalitesinde iyileşmeler	34
1.4.1.5. Demokrasinin yaygınlaşması.....	35
1.4.1.6. Sağlık alanındaki gelişmeler.....	36

1.4.1.7. Kentleşmenin yaygınlaşması	37
1.4.2. Küreselleşme ile bağlantılı olumsuz gelişmeler	38
1.4.2.1.Çevre kirliliği	39
1.4.2.2. Bulaşıcı hastalıklar.....	40
1.4.2.3. Finansal krizler	42
1.4.2.4. Gelir dağılımı eşitsizliği.....	44
1.4.2.5. Ulus devlet etkinliğinin zayıflaması	46
1.5. Küreselleşme Ölçüm Yöntemleri	48
1.5.1. A.T. Kearney dış politika küreselleşme endeksi (KFG).....	48
1.5.2. KOF küreselleşme endeksi (KFG)	50
1.5.3. CSGR küreselleşme endeksi.....	52
1.5.4. Maastricht küreselleşme endeksi (MGI)	54
1.5.5. Yeni küreselleşme endeksi (NGI)	56

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

2.1. Yoksulluk Kavramı	60
2.2. Yoksulluk ve Yoksullukla İlişkili Kavramlar	62
2.2.1. Mutlak yoksulluk.....	63
2.2.2. Görelî yoksulluk	65
2.3. Yoksulluk Ölçüm Yöntemleri	67
2.3.1. Bileşik yoksulluk endeksleri.....	67
2.3.1.1. İnsani gelişmişlik endeksi	67
2.3.1.2. Toplumsal cinsiyet gelişmişlik endeksi (Gender Development Index-GDI).....	69
2.3.1.3. Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi (Gender Inequality Index-GII)70	
2.3.1.4. Küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE).....	71
2.3.2. Tek boyutlu yoksulluk endeksleri	73
2.3.2.1. Kafa sayım endeksi	74
2.3.2.2. Yoksulluk açığı endeksi.....	75
2.3.2.3. Yoksulluk açığının karesi (yoksulluğun şiddeti) endeksi	76
2.3.2.4. Sen endeksi	77
2.3.2.5. Sen-Shorrocks-Thon endeksi (SST)	79

2.3.2.6. Foster, Greer ve Thorbecke endeksi (FGT)	80
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN FİNANSAL GELİŞME VE TEKNOLOJİK YENİLİK BOYUTU İLE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

3.1. Küreselleşme –Yoksulluk İlişkisi	82
3.1.1. Küreselleşme – yoksulluk ilişkisine dair literatür taraması.....	85
3.2. Finansal Gelişme – Yoksulluk İlişkisi	91
3.2.1. Finansal gelişme – yoksulluk ilişkisine dair literatür taraması	95
3.3. Teknolojik Yenilik – Yoksulluk İlişkisi.....	100
3.3.1. Teknolojik yenilik – yoksulluk ilişkisine dair literatür taraması.....	104
4.1. Model ve Veri Kaynakları.....	108
4.2.Örneklem Grubu ve Veri Seti	109
4.3. Çalışmanın Modeline İlişkin Testler.....	111
4.3.1.Yatay kesit bağımlılığı testi.....	111
4.3.2.Birim kök testi ve sonuçları.....	114
4.3.3. Homojenlik testi	120
4.3.4. Eş bütünleşme testi	122
4.3.5. Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Edilmesi	125
4.3.6. Panel nedensellik analizi	130
4.3.7. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi	137
SONUÇ	142
KAYNAKÇA.....	149

SİMGELER VE KISALTMALAR

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
AfCFTA	: Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ITU	: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
BİT	: Bilgi İşlem Teknolojileri
KFT	: A.T. Kearney Küreselleşme Endeksi
MGI	: Maastricht Küreselleşme Endeksi
NGI	: Yeni Küreselleşme Endeksi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
İGE	: İnsani Gelişmişlik Endeksi
TCGE	: Toplumsal Cinsiyet Gelişim Endeksi
TCGÖ	: Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
FGT	: Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi

SST : Sen Shorrocks-Thon Endeksi
İGRO : İnsani Gelişme Raporu Ofisi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1. UNCTAD B2C E-Ticaret Endeksi 2020 (İlk 10 Ülke)	11
Tablo 1. 2. Doğrudan Dış Yatırım Stokunun Bölgesel Dağılımı (1980-2019, DDY'nin %'si).....	18
Tablo 1. 3. Doğrudan Dış Yatırım Akımlarının Bölgesel Dağılımı (1980-2019, DDY'nin %'si).....	18
Tablo 1. 4. Küreselleşmeyi Kavramsallaştıran Görüşler	24
Tablo 1. 5. A.T. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksinin Boyut ve Değişkenleri	49
Tablo 1. 6. KOF Küreselleşme Endeksinin Yapısı	51
Tablo 1. 7. CSGR Küreselleşme Endeksinin Yapısı	53
Tablo 1. 8. Maastricht Küreselleşme Endeksinin Yapısı	55
Tablo 1. 9. Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)'nin Yapısı	57
Tablo 2. 1. İnsani Gelişmişlik Endeksi Şeması	68
Tablo 2. 2. Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi Şeması.....	69
Tablo 2. 3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Şeması	71
Tablo 2. 4. Küresel ÇBYE – Boyutlar, Göstergeler, Yoksunluk Sınırları ve Ağırlıklar	72
Tablo 4. 1. Avrupa Birliğinde Yer Alan Geçiş Ekonomileri (Panel A).....	109
Tablo 4. 2. Sovyetler Birliğinden Ayrılan BDT Geçiş Ekonomileri (Panel B)	109
Tablo 4. 3. Veri Seti ve Veri Kaynakları	110
Tablo 4. 4. Panel A için Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları.....	113
Tablo 4. 5. Panel B için Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları	113
Tablo 4. 6. Panel A için Peseran (2007) CADF Panel Birim Kök Sonuçları	116
Tablo 4. 7. Panel B için Peseran (2007) CADF Panel Birim Kök Sonuçları	117
Tablo 4. 8. Panel A için Smith vd. (2004) “bootstrap” Panel Birim Kök Testleri ..	119
Tablo 4. 9. Panel B için Smith vd. (2004) “bootstrap” Panel Birim Kök Testleri...	120
Tablo 4. 10. Panel A için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite	121
Tablo 4. 11. Panel B için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri	122
Tablo 4. 12. Panel A için Panel Eşbütünleşme Testinin Sonuçları.....	124
Tablo 4. 13. Panel B için Panel Eşbütünleşme Testinin Sonuçları.....	125
Tablo 4. 14. Panel A için CCE Tahmin Sonuçları.....	126
Tablo 4. 15. Panel B için CCE Tahmin Sonuçları	129
Tablo 4. 16. Panel A için PVAR ve PVECM Nedensellik Sonuçları.....	136
Tablo 4. 17. Panel B için PVAR ve PVECM Nedensellik Sonuçları.....	137
Tablo 4. 18. Panel A için Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Sonuçları	138
Tablo 4. 19. Panel B için Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Sonuçları	140

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Zaman İçindeki Seyri (1948-2022).....	14
Şekil 1. 2. Dünya Mal İhracat ve İthalatı (1948-2021).....	15
Şekil 1. 3. Doğrudan Dış Yatırım Girişleri (1990-2019, milyar \$)	17
Şekil 2. 1. 2017 SAGP (2.15 \$) ve 2011 SAGP (1.90 \$) ile Dünya Genelinde Yoksulluk Eğilimindeki Değişimler	65
Şekil 3. 1. Finansal Gelişme Yoksulluk İlişkisi.....	92

ÖNSÖZ

Öncelikle tez süreci boyunca bilgi ve deneyimlerini paylaşan, gerekli her türlü yardım, destek ve yönlendirmeleri yapan danışmanım sayın Prof. Dr. Mustafa ACAR'a sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmanın ortaya çıkma sürecinde her daim bütün içtenliği ile yardımcı olan Prof. Dr. Selim Kayhan ve Prof. Dr. Ahmet ŞAHBAZ hocama sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Son olarak her zaman yanımda olduğu gibi bu çalışmamda da destekleri ile yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aileme...

Ayşe ÜNSAL
KONYA-2023

GİRİŞ

Küreselleşme, ekonomik, siyasi, kültürel, bilimsel vb. gibi hayatımızın birçok alanında hem duymaya alıştığımız bir kavram hem de yaşadığımız sürecin adıdır. Özellikle bilgi, iletişim ve teknolojik yeniliklerin gelişmesiyle beraber küreselleşen dünya ülkelerinde finans piyasaları bütünleşmiş, insanların zevkleri, tercihleri ve alışkanlıkları birbirine benzemeye başlayarak kültür melezleşmesi yaşanmaya başlamıştır. Yani yaşadığımız dünya küçülmüş, uzak kavramı anlamını yitirmiş ve her şeye erişim daha da kolay hale gelmiştir.

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan küreselleşme, özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesi, yeni sınırların çizilmesine; teknolojik yenilik, finans piyasalarındaki gelişme, insan hareketliliği ve etkileşimi gibi pek çok değişim ve dönüşüm ile birlikte yeni bir küreselleşme dalgasının başlamasına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde yaşanan teknolojik yenilik ve finans piyasalarının gelişimi küreselleşmenin hız kazanmasında etkili olan temel iki değişkendir. Bilgi-iletişim, ulaşım ve teknoloji alanındaki yenilikler ticari faaliyetler açısından maliyetleri düşürerek, kaynakların etkin kullanılmasına, üretim ve dış ticaret hacminin genişlemesine yardımcı olmuştur. Ayrıca ulaşım ve iletişimin bu kadar hızlı ve kolay hale gelmesi küresel pazara erişimi kolaylaştırarak yeni ekonomik fırsatların doğmasını sağlamaktadır.

Hiç kuşku yoktur ki küreselleşme eğitimden sağlığa, ekonomiden sosyo-kültürel faaliyetlere kadar hayatın her alanında hissettiğimiz bir gelişim sürecidir. Bütün dünyanın hızlı bir şekilde entegre olduğu bu süreçte yaşanan değişim ve dönüşümden bütün ülkeler aynı oranda yararlanamamışlardır. Başka bir deyişle ülkelerin kurumsal yapıları, dışa açık olup olmadıkları, yabancı sermaye girişlerinin kısıtlı olup olmaması gibi etkenlerden dolayı bazı ülkeler bu sürece hızlı bir şekilde adapte olurken, bazı ülkeler için ise bu durum daha yavaş ilerlemektedir. Fakat küreselleşme sadece fırsatlar cennetinden ibaret olan bir olgu da değildir. Bu sürecin fırsatları kadar riskleri de olan bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Keza literatürde en fazla değinilen konulardan biri de küreselleşmenin yoksulluk ile ilişkisidir.

Küreselleşme neredeyse yarım yüzyıldır daha belirgin bir biçimde yaşanan bir süreç olduğu için çeşitli alanlarda çok sayıda bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Bu olgu, bilimin birçok alanında olumlu gelişmeler olarak nitelendirilirken, iktisadi açıdan küreselleşmenin hem olumlu hem de olumsuz etkilerini ortaya koyan pek çok çalışma yapılmıştır. Kimilerine göre küreselleşme yoksulluktan kurtulmak için bir fırsat olarak nitelendirilirken, kimilerine göre ise aynı süreç bir tehdit yaratmaktadır.

Küreselleşme, hayatın her alanını kapsamaya sebebi ile karmaşık ve çok boyutlu bir süreçtir. Çalışmamızda teknolojik, ekonomik, finansal, sosyo-kültürel ve siyasi olmak üzere bu süreç beş boyutta ele alınmıştır. Yaşanan gelişmeler sayesinde dünyanın her bir köşesi birbirine bağlanmış, sonuçta dünya gittikçe küresel bir köy haline gelmiştir. Bu durum pek çok açıdan avantajlı gibi görünse de bazı dezavantajlı yönleri de karşımıza çıkabilmektedir. Küreselleşmenin avantaj veya dezavantajları her ülke, bölge veya alanda karşımıza farklı etkilerle çıkabilmektedir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi farklı görüş ve siyasi-ideolojik bakış açıları sebebiyle akademik camiada da küreselleşme olgusuna yaklaşım bağlamında aşırı küreselleşmeciler, dönüşümcüler ve şüpheciler olmak üzere üç ayrı kamp ortaya çıkmış görünmektedir.

Özellikle küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri bu bağlamda en önemli tartışma konularından biri olmuş, fakat ekonomi literatüründe pek çok kez çalışılmış bir konu olmasına rağmen, bu konuda net bir görüş birliği ortaya çıkmamıştır. Bazı araştırmacılar küreselleşmenin özellikle az gelişmiş ülkelerde birçok sektörün dış pazar ile rekabet edemeyecek duruma geldiğini, buna bağlı olarak işsizliğin arttığını, zengin ve fakir arasındaki farkın açılarak gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüdüğünü ve bu duruma bağlı olarak yoksul kesimin daha da arttığını vurgulamaktadır. Diğer yandan bazı araştırmacılar ise küreselleşmeyle beraber ülkelerin bu sürece uyum sağladıkları ölçüde rekabet güçlerinin artacağı, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ile birlikte ülkelerin zenginleşerek yoksulluğun azalacağı görüşündedirler.

Bu çerçevede, bu çalışmanın temel amacı, küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkilerini söz konusu sürecin sürükleyici dinamikleri olan finansal gelişme ve teknolojik yenilik çerçevesinde araştırmak, finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, planlı ekonomiden

serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan seçilmiş geçiş ekonomileri; Avrupa Birliği'ne girenler (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya) ile SSCB'den ayrıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) katılan ülkeler (Ukrayna, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya) olarak iki grup halinde incelenmektedir. Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri söz konusu ülkeler için 1997-2018 dönemine ait veriler kullanılarak panel veri yöntemiyle analiz edilmektedir. Veriler Dünya Bankası, IMF ve KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü veri tabanlarından elde edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmı aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Birinci bölümde küreselleşme kavramı çeşitli boyutlarıyla irdelenmiştir. Küreselleşme, son zamanlarda daha sık duyduğumuz bir kavram olsa da aslında insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu nedenle söz konusu kavrama ilişkin pek çok tanım mevcuttur. Farklı görüş ve ideolojiler sebebiyle tanımlarda da görüş birliği sağlanması zordur. Çalışmamızda bu farklılıkları yansıtan çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca ülkelerin küreselleşme ölçütleri ya da neye göre daha çok küreselleşip, neye göre daha az küreselleştiğini gösteren küreselleşme ölçüm yöntemleri ele alınmıştır. Ülkelerin küreselleşme derecelerinin küreselleşme ile ilişkilendirilen değişkenlerle ölçülmesi uluslararası alanda ülkelerin küreselleşme derecelerinin kıyaslanması açısından önem taşımaktadır.

İkinci bölümde yoksulluk kavramı, mutlak ve göreceli yoksulluk olarak iki başlık altında incelenmiştir. Yoksulluk, tarihten günümüze kadar var olan gelişmiş veya az gelişmiş bütün ülkelerin küresel bir sorunu haline gelmiştir. Bu kapsamda yoksulluğu azaltma politikaları ülkelerin başlıca kalkınma hedefleri arasında yerini almaktadır. Özellikle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar yoksullukla mücadelede önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu anlamda yoksulluğun ölçümü de önemli bir sorun teşkil etmekle birlikte, çalışmamızın bu bölümünde tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk endekslerine de yer verilmiştir.

Üçüncü bölümünde ilk olarak küreselleşmenin yoksullukla olan ilişkisini ve küreselleşme yoksulluk ilişkisine dair yapılmış teorik ve empirik ya da gözleme dayalı çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra ise küreselleşmenin bir boyutu olan finansal

gelişme ile yoksulluk ilişkisi ele alınmış ve literatürde yer alan empirik çalışmalara değinilmiştir. Son olarak, yine küreselleşmenin önemli bir diğer boyutu olan teknolojik yeniliğin yoksullukla olan ilişkisi incelenmiş ve bu ilişkilere yönelik literatürdeki çalışmalara yer verilmiştir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise Avrupa Birliğinde yer alan seçilmiş geçiş ekonomileri ile Sovyetler Birliğinden ayrılan ve BDT’de yer alan seçilmiş geçiş ekonomilerini iki grup halinde panel veri analizi ile test ettikten sonra tahmin sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise, ekonometrik analiz sonucunda elde edilen bulgular özetlenerek, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Küreselleşme, son zamanlarda daha sık duyduğumuz bir kavram olsa da aslında insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu nedenle söz konusu kavrama ilişkin pek çok tanım mevcuttur. Farklı görüş ve ideolojiler sebebiyle tanımlarda da görüş birliği sağlanması zordur. Çalışmamızda bu farklılıkları yansıtan çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca ülkelerin küreselleşme ölçütleri ya da neye göre daha çok küreselleşip, neye göre daha az küreselleştiğini gösteren küreselleşme ölçüm yöntemleri ele alınmıştır. Ülkelerin küreselleşme derecelerinin küreselleşme ile ilişkilendirilen değişkenlerle ölçülmesi uluslararası alanda ülkelerin küreselleşme derecelerinin kıyaslanması açısından önem taşımaktadır.

1.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, ekonomik, siyasi, kültürel, bilimsel gibi hayatımızın birçok alanında hem duymaya alıştığımız bir kavram, hem de yaşadığımız sürecin adıdır. Özellikle bilgi, iletişim ve teknolojik yeniliklerin gelişmesiyle beraber küreselleşen dünya ülkelerinde finans piyasaları bütünleşmiş, insanların zevkleri, tercihleri ve alışkanlıkları birbirine benzemeye başlamıştır. Yani yaşadığımız dünya küçülmüş, uzaklar yakın olmuş ve her şeye erişim daha da kolaylaşmıştır.

Küreselleşme kavramı son zamanlarda daha sıkça duyduğumuz bir kavram olsa da aslında insanlık tarihi kadar eski bir süreçtir. Çünkü tarih boyunca savaşlar, göçler, mal-hizmet ticareti vb. sebepler ile insanlar her daim etkileşim içinde olmuşlardır. Fakat küreselleşme dalgasının en belirgin hissedildiği dönem 20. yüzyıl olmuştur. Bu dönemde yaşanan I. ve II. Dünya Savaşları, ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik ilişkilerin genişlemesi, ulaşım ve iletişimde yaşanan gelişmeler ile dünyanın pek çok bölgesiyle bağlantı mümkün olmuş ve uluslararası ticaret hız kazanmıştır (Acar, 2018a: 47).

1980'lerden günümüze uzanan süreç ise yaşanan teknolojik ilerlemenin de etkisiyle küreselleşmenin baş döndürücü bir hızla ilerlediği dönem olmuştur. Özellikle serbest piyasa ekonomisini benimseyen ülkeler, küreselleşme ile gelen gelişim ve

değişimlere daha çabuk adapte olmuşlardır. Bu dönemde finans piyasaları gelişmiş ve tüm dünya ülkelerinin finans piyasaları bütünleşmiştir. Sermaye hareketliliği, dış ticaret, iletişim ve teknolojik yenilikler, göçler ve diplomatik faaliyetler gibi nedenler ile dünyanın bir ucundan diğer ucuna erişim çok kolaylaşmıştır. Yani küreselleşme ile dünya küçülmüş, mesafeler kısalmış, dünyanın bir ucundaki bireyin, diğer ucundaki birey ile farklı ilişkilerle karşılıklı fayda sağlamak için etkileşime girme kolaylığı sağlayan süreç olmuştur (Larsson, 2000).

Bu kavram önemi nedeniyle, birçok akademisyenin çalışma konusu haline gelmiştir. Bu nedenle çoğu akademisyen küreselleşmeyi, insanlar arasında küresel faydaların dağılımına yol açan uluslar arasında gelişme, refah ve entegrasyon için bir faktör olarak görmektedir. Bu bakış açısının aksine, bazıları da küreselleşmeyi fakiri daha fakir ve zengini daha zengin yapan ayrımcı bir güç olarak görmektedir. Bu görüşte olanlar, gelişmiş ülkelerin küreselleşmeden faydalanırken, geliştirmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin -bu alanda rekabet edecek güçlerinin olmaması nedeniyle- gelişmiş ülkelerin gerisinde kalarak bu süreçten olumsuz etkileneceklerini savunmaktadır.

Bu kapsamda küreselleşme kavramı pek çok akademik çalışmaya konu olmasına rağmen, ideolojik-siyasi sebeplerden ve bu sürecin çok boyutlu olmasından literatürde birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Genel olarak “uluslararasılaşma, evrenselleşme, batılılaşma ve modernleşme” gibi kavramlar ile eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir (Bayar, 2008: 25).

Çağdaş tarihte küreselleşmenin yeniliğini ve dönüştürücü potansiyelini reddeden yorumcular, küreselleşme kavramını uluslararasılaşma, evrenselleşme, liberalleşme ve batılılaşma şeklinde tanımladılar. Uluslararasılaşma, ülkeler arası işlemlerin karşılıklı bağımlılığının büyümesini yani daha fazla bilgi, fikir, mal-hizmet, para, yatırım ve insanın sınır ötesi etkileşimini ve entegrasyonunu ifade eder. Liberalleşme ise açık ve sınırsız bir dünya ekonomisi oluşturmak için ülkeler arasındaki kaynak hareketlerine resmi olarak getirilen kısıtlamaların kaldırılma süreci olmakla beraber, bu anlayışa göre küreselleşme, yetkililerin ticaret engelleri, döviz kısıtlamaları, sermaye kontrolleri ve vize gereksinimleri gibi düzenleyici önlemlerin

azaltılması veya kaldırılmasıyla oluşur. Küreselleşme analizinde üçüncü kavram olan evrenselleşme, küreselleşmenin, dünya çapında kültürel, ekonomik, yasal ve politik yakınsama ile homojenleşmesi; yani küreselleşme ile belirli mal ve hizmetlerin hareketiyle ülkeler arasında fiyatların eşitlenmesi demektir. Dördüncü bir küreselleşme anlayışı ise batılılaşmadır. Batılılaşma, küreselleşme ile birlikte var olan kültür ve yerelliğin tüm insanlığa yayılarak homojenleştiği ve tüm dünyanın Batılılaştığı ya da Amerikalı hale geldiği bir süreç ile ilişkilendirilir (Scholte, 2007: 5-11).

Fakat Giddens'e göre küreselleşme, bu terimlerden daha fazlasını kapsamakta olup, uzak yerellikleri birbirine bağlayan dünya genelindeki sosyal-kültürel ilişkilerin, yerel olayların kilometrelerce uzaklıkta meydana gelen olaylar ile biçimlenmesi olarak tanımlamıştır. Yani bugün dünyanın herhangi bir yerinde şehirleri inceleyen bir kimse, yerel bir mahallede olup bitenlerin, o mahallenin kendisinden belirsiz bir mesafede işleyen dünya parası ve emtia piyasaları gibi faktörlerden etkilenebildiğini görebilir (Giddens, 1990: 64).

Mann, küreselleşmeyi, dünya çapındaki farklı ideolojik, ekonomik, askeri ve politik güç ilişkilerinin genişlemesi olarak tanımlar. Somut olarak, 1945 sonrası dönemde liberalizm ve sosyalizm gibi ideolojilerin yayılması, kapitalist üretim tarzının yayılması, askeri menzillerin genişletilmesi ve ulus devletlerin ilk başta iki imparatorluk ile dünya çapında yayılması ve bunlardan sadece birinin hayatta kalma sürecidir (Mann, 2013: 11).

Yukarıda bahsedilen tanımlar, her biri küreselleşmeyi belirli bir perspektiften inceleyen küreselleşmenin en yaygın tanımları arasındadır. Her ne kadar hepsi dünyayı küresel köye yönlendiren, mesafeleri azaltan, kültürlerde yakınlaşan ve siyasi sınırları küçülten tüm güçleri içeren kapsamlı bir küreselleşme şeklinde bir yönetim ve örgütlenme yönteminin oluşturulacağını öne sürse de, küreselleşme ile dünya küçük bir köye dönüşmüş, ya da Ohmae'nin (2006:267) ifadesi ile *sınırsız bir dünyada sınırların çöktüğü* yer haline gelmiştir.

1.2. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme süreci her ne kadar insanlık tarihi kadar eski bir kavram olsa da literatürde 1980'li yıllardan sonra bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile yaşanan değişim ve dönüşümün hissedilmesiyle kullanılmaya başlayan bir kavram olmuştur. Bu süreç hayatın her alanında baştan sona kendini göstermiş olup özellikle teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler bu sürece esneklik kazandırarak ekonomik, finansal, siyasi, sosyo-kültürel alanlarda da kendini hissettirmiştir. Bu anlamda küreselleşmeyi teknolojik, ekonomik, finansal, siyasi ve sosyo-kültürel olmak üzere başlıca beş boyutta incelemek mümkündür.

1.2.1. Teknolojik boyutu

Teknoloji, küresel anlamda sosyal ve kültürel dönüşümler ile ekonomik alışveriş ve karşılıklı bağımlılık sürecinin tetikleyici gücüdür (Smil, 2010: 12). Küreselleşmenin tüm alanlara yayılarak hız kazanmasına etki eden en önemli unsur olan teknoloji, 1980'li yıllardan sonra bilgi iletişim teknolojilerindeki değişim ve dönüşüm ile zaman-mekân ve mesafe algısını neredeyse ortadan kaldıran bir etken olmuştur (Baygöl, 2020: 400).

Teknoloji ile birlikte gelen yenilik, tüm endüstri kollarını ve yaşam alanlarımızı yeniden şekillendirmektedir. Cep telefonlarından internete, akıllı evlerden robotlara kadar insanların hayatına teknolojinin ne kadar girmiş olduğu görülmektedir. Öyle ki insanlar artık teknoloji bağımlılığına neredeyse tamamen teslim olmuş durumdadır. Telekomünikasyon, bilgi işlem ve uydulardaki gelişmiş teknolojilerin yardımıyla iletişimde yaşanan gelişme ile birlikte nakliye maliyetlerini düşürmektedir. Bu durum bilgi akışının hızlanmasını ve malların ülkeler arasında daha hızlı ve risksiz bir şekilde taşınmasını sağlamaktadır.

İnternet gibi bilgi iletişim teknolojilerinin benimsenmesi ve kullanılması firmaların ve ulusların pazarlarını genişletme, üretimlerini organize etme, mal ticareti, sermaye yatırımı ve yeni ürünler ve süreçler geliştirmelerinde muazzam dönüşümler yaratmaktadır. Gelişmiş bilgi teknolojileri, küresel işletmelerin sınır ötesi faaliyetlerinde ulaşım ve iletişimi kolaylaştırmaktadır (Steever ve Muroyama, 1988: 1).

Küreselleşme, eskiden izole ulusları birbirine bağımlı tek bir dünya ekonomisinin içine çekerken, daha fazla kuruluş da küresel hale gelmektedir. Dünya çapında birçok müşterinin artan taleplerini karşılamak için daha fazla ürün ve hizmet sunarak hem kendi meslektaşları ile hem de diğer müşteriler ile daha gelişmiş ve karmaşık yollarla iletişim ve iş birliği yapmaları gerekmektedir. Hızla gelişen teknoloji ile akıllı makineler artık insan işçilerin ekip üyeleri ve işbirlikçileri haline gelmiştir (Weisblat, 2019: 5). İş gücü piyasalarının ve istihdamın etkilendiği bu süreç verimlilik artışı ve rekabet gücü (Çelik, 2012: 67) kazandırmada önemli bir işleve sahiptir. Teknolojinin küreselleşmesi ile birlikte geleneksel bazı meslek grupları tarih olmaya yüz tutmuş olsalar da bu durum yeni iş olanaklarının gelişimine katkı sağlamaktadır.

Firmalar, dış pazardaki yeniliklerden ekonomik getiri elde etmek için çeşitli stratejiler seçebilirler. Firmaların yeniliklerinden yurtdışı pazarlarda kâr elde etmek için kullandıkları en eski ve etkili yöntem, teknolojiye dayalı rekabet avantajı olan ürün ticaretidir. Yeni ürünler, ithalatçı ülkeler tarafından rekabet edebilecekleri yerel alternatifler olmadığından, bu mallar ticari kısıtlamalardan muaf tutulmuştur. . Ancak teknoloji yoğun ürünlerin ihraç edilmesinin ihracatçı ülkelere avantaj sağlaması ve ithalatçı ülkelerin bu teknoloji yoğun üründe dışarı bağımlılığını kapatamadığı sürece know-how bağımlılıklarını artırdıkları görülmektedir (Archibugi ve Pirotbelli, 1999:5).

Teknolojik değişim ile birlikte rekabet ortamının arttığı küresel ekonomide, ulusal ekonomik performans, teknolojik gelişme ve onu kullanma yeteneği yakından ilgilidir. Uluslararası ticarete ilişkin veriler, teknolojiye dayalı ürünlerin veya üretim süreçlerinin toplam dünya ticareti içindeki payının arttığını göstermektedir (Bayraktutan ve Bıdırdı, 2018:2). Özellikle yüksek teknoloji sektörler uluslararası ticarete en hızlı büyüyen sektörler olmakla birlikte ekonomik büyüme için de gerekli zemini hazırlar. Bilgiye dayalı bir ekonominin geliştirilmesi, araştırma, geliştirme, yenilikçilik ve becerilere yapılan yatırımlar önemli bir kilit politika alanını oluşturmaktadır (Sledziowska ve Akhvlediani, 2017: 38).

Uluslararası ticarete rekabet eden güçlü ekonomiler teknolojiden faydalananlar değil, ileri teknoloji içeren ürünlerin ihracatçısı olan ekonomiler

olmuştur. Bu kapsamda ekonomilerin yenilik faaliyetlerinin bir göstergesi olan Ar-Ge, ekonomik gelişme ve büyüme için olmazsa olmaz unsur olmuştur (Dulupçu vd., 2020:194).

Teknolojik küreselleşmenin getirdiği bilgi iletişim teknolojilerini benimseyen küreselleşmiş firmalar genel olarak hem maliyetleri düşürerek daha fazla pazar payını arttırmak hem de diğer firmalar ile rekabet edebilmek için, “e-ticaret” olarak ifade edilen ticareti elektronik ortama taşımışlardır (Kraemer vd., 2005: 323). E-ticaret dünya ekonomisinin son dönemlerinde ekonomide kayıt dışı faaliyetleri azaltarak, verimliliği, rekabet gücünü ve istihdamı artırmaktadır. Ayrıca ürünlerin dünya çapında tanıtımına olanak tanırken, düşük maliyetle ihraç potansiyeli yaratmakta (Kantarıcı vd., 2017: 13) ve şirketlerin küreselleşmesine yeni bir dinamik kazandırmaktadır. Amazon, Borders ve eBay gibi e-ticarete dünyanın en önde gelen firmaları, birçok işletmenin de çalışma koşullarını değiştirmiş ve insanlara küresel pazara kolaylıkla girebilme fırsatı vermiştir.

E-ticaret ve cep telefonları, gelişmekte olan pek çok ülkede insanların hayatını değiştirmiştir. İnternete ve cep telefonlarına erişim, daha iyi iletişim ve bilgiye daha fazla erişim yoluyla yoksulların geçim koşullarının iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu imkânlar pek çok KOBİ’ye yeni fırsatlar sunarak en az maliyetle küresel pazarda rekabet edebilme imkânı getirmiştir (WTO, 2013).

UNCTAD tarafından B2C E-ticaret endeksi, ülkelerin e ticarete uyumunu ölçmeye yönelik olarak geliştirilmiş olup 152 ülke ekonomisini kapsamaktadır (Terzi, 2018). E-ticaret literatüründe kullanılan B2C kısaltması firmadan tüketiciye gerçekleştirilen e- ticaret uygulama alanıdır. UNCTAD B2C E-Ticaret Endeksine göre 2020 yılında ilk sırada İsviçre yer alırken, Hollanda ikinci ve Danimarka üçüncü sırada yer almaktadır. Bu ülkelerin E-ticaret endeksine göre üst sıralarda yer almasının temel nedenleri arasında, gelişmiş lojistik ağlarına sahip olmaları, güvenli sunucu hizmeti vermeleri ve bu ülkelerde finans sektörünün gelişmiş olması gibi etkenler sıralanabilir.

Tablo 1. 1. UNCTAD B2C E-Ticaret Endeksi 2020 (İlk 10 Ülke)

2020 Sıra No	Ülke Ekonomileri	İnternet Kullanan Bireylerin Oranı	Kredi Kartına Sahip Bireylerin Oranı	Güvenli İnternet Sunucuları	UPU Posta Güvenirliği Puanı	2020 Endeks Değeri	Endeks Değeri Değişikliği (2018-2019)	2019 Endeks Sıralaması
1	İsviçre	97	98	92	97	95.9	0.6	2
2	Hollanda	96	100	94	93	95.8	0.1	1
3	Danimarka	97	100	100	81	94.5	0.1	6
4	Singapur	89	98	94	97	94.4	-0.3	3
5	Birleşik Krallık	96	96	84	98	93.6	0.1	4
6	Almanya	93	99	90	91	93.4	-0.1	9
7	Finlandiya	95	100	88	91	93.4	-0.1	5
8	İrlanda	88	95	92	98	93.4	0.7	7
9	Norveç	98	100	84	88	92.6	0.7	8
10	Çin, Hong Kong SAR	92	95	88	92	91.8	0.3	14

Kaynak:UNCTAD,https://unctad.org/system/files/officialdocument/tn_unctad_ict4d17_en.pdf (E.T.18.11.2022).

Küreselleşme ve teknoloji bir madalyonun iki ayrı yüzü gibidir. Çağdaş küresel köyde bu olgular büyüme ve gelişme için birbirinin tamamlayıcısı olmuşlardır. Bu iki kavramın yarattığı ortam ile birlikte ekonomide olumlu değişiklikler meydana gelmekte; yaşam standartları, yaşam kalitesi ve becerilerini iyileştirecek bilgi ve iletişim teknoloji hizmetleri, fiziksel, beşerî ve sosyal sermaye hizmetleri şeklinde birçok yeniliğin kapılarını açmaktadır. Teknolojik küreselleşme, ülkelerin büyüme ve gelişme sürecinde temel etken olmuştur. Bu süreçte devletlerin, sağlam altyapı geliştirme ve insanların ihtiyaçlarına yanıt veren e-kaynaklar ve Ar-Ge için gerekli desteği verme konusunda öncü politikalar izlemesi gerekmektedir (Qadri ve Bhat, 2018).

Teknolojik küreselleşme, bilgisayar, telefon ve televizyon gibi iletişim araçlarının icatları ile kültürel küreselleşmeyi de etkilemiştir. Bu yenilikler sayesinde dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna kolaylıkla iletişim mümkün olmakta ve kültürel etkileşime katkı sağlamaktadır.

1.2.2. Ekonomik boyutu

Ekonomik küreselleşme, mal, hizmet, sermaye, teknoloji ve bilginin uluslararası hareketini ve bütünleşmesini ifade eder. Malların, hizmetlerin,

teknolojilerin ve sermayenin sınır ötesi hareketinin yoğunlaşmasıyla dünya genelinde ulusal, bölgesel ve yerel ekonomilerin artan ekonomik entegrasyonu ile birlikte birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığı meydana gelmiştir (Aktan ve Şen, 2000). Dünyanın büyük bir pazar haline gelerek, işgücü ve sermaye hareketliliğinin hızlı ve esnek bir biçimde hareket halinde olduğu dinamik küreselleşme sürecinden, literatürde aslında ekonomik küreselleşme kastedilmektedir (Çelik, 2012: 68).

Üretim alanında küreselleşme, şirketlerin uluslararası sermaye yatırımları, iştirak, fason imalat anlaşmaları ve diğer şekillerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini sınır ötesine yaymalarıdır (DPT, 1995: 10). Üretimde küreselleşmeye gidilmesinde, yerel üretimin yeterli olmaması, uluslararası fiyat farklılıkları, kaynak dağılımı, kalifiye eleman yetersizliği ve faktör piyasasının yapısı gibi sebepler sıralanabilir (Dikkaya ve Deniz, 2006: 164).

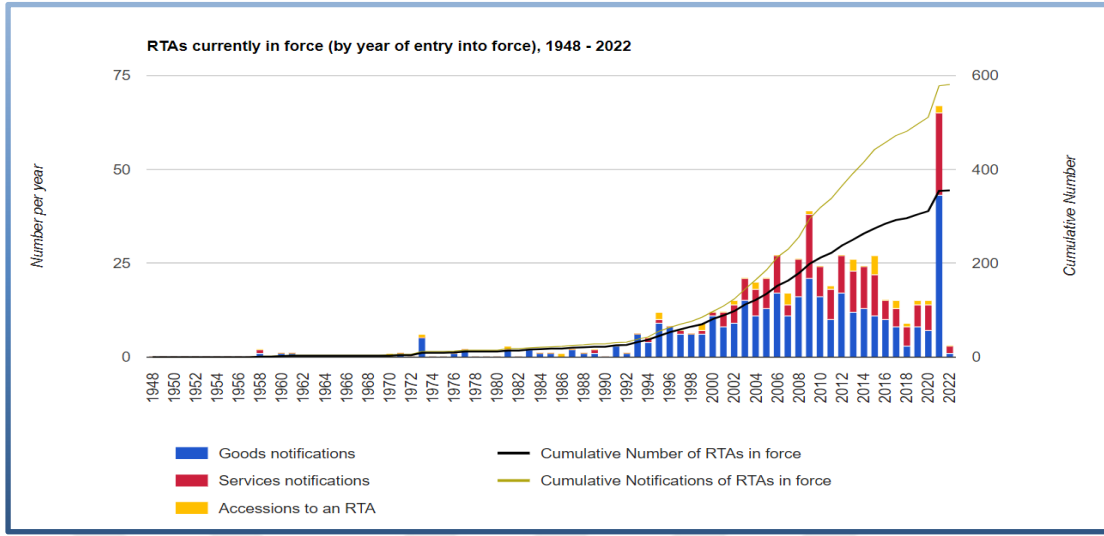
Yaklaşık son 30 yılda, uluslararası ticaret ortalama olarak üretimden daha hızlı büyümüştür. Üretime göre ticaretin daha hızlı büyümesi, dünya ekonomisinin daha entegre hale gelmesi anlamına gelmektedir. Uluslararası ticaret, uzmanlaşma fırsatı sağlar yani ekonomilerin tüketim ve üretim yapılarında farklılıklar yaratır ve bu da karşılıklı bağımlılığı artırır. Üretimin ve piyasaların artan uluslararasılaşması, yeni bir iş bölümü anlamına gelmektedir. Sonuç olarak birçok üretim süreci coğrafi olarak parçalanabilir ve küresel ölçekte yeniden konumlandırılabilir (Nunnenkamp vd.,1994:1). Uluslararası ticarete en dikkat çekici gelişmelerden biri, farklılaştırılmış mamul malların üretiminin küreselleşmesidir. Farklılaştırılmış mamul mallar, elektriğin ve bilgisayarla ilgili teknolojinin icadı gibi modern teknolojinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ürünlerdir. Bu malların neredeyse tamamı başlangıçta gelişmiş sanayi ülkeleri tarafından geliştirilmiş ve son otuz yıl öncesine kadar da bu ülkeler tarafından üretilmeye devam etmekteyken serbest ticaret ile birlikte Güney'deki politika değişiklikleri ve telekomünikasyondaki teknolojik ilerleme sayesinde, farklılaştırılmış malların bir kısmı iş gücü maliyetlerinin düşük olması sebebiyle daha az gelişmiş ülkelere aktarılmıştır. Bu durum aslında yüksek ücretli ülkenin düşük ücretli ülkede tüm mallarda üstün teknolojiye sahip olduğu iki ülkeli çok mallı statik Ricardocu bir dünyada, ülkelerin aynı Cobb-Douglas tercihlerini paylaşması ve göreceli ülke büyüklüğünün belirli bir aralıkta olması koşulu ile en iyi teknolojisinin

ikincisine aktarılmasıdır (Lai, 2008). Küreselleşmenin etkisi ile sanayileşmiş ülkeler endüstrileşmiş ürün ihracatını zamanla geliştirmekte ve az gelişmiş ülke ekonomileri ile de paylaşmaya başlamıştır.

Üretim ve ticaretin küreselleşmesi ile dünya genelinde işgücü piyasaları da giderek daha fazla entegre hale gelmiştir. Siyasi değişiklikler ve ekonomik reformlar Çin, Hindistan ve eski Doğu Bloku ülkeleri büyük emek güçlerini açık piyasa ekonomilerine etkin bir şekilde dâhil etmiştir (IMF, 2007: 161). Küreselleşme, iş gücü piyasalarının artan bir şekilde entegrasyonunu getirirken, teknolojinin yayılması yoluyla gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde, işçiler arasındaki ücret farkının kapanmasını sağlamaktadır (Dadush ve Shaw, 2012).

II. Dünya Savaşından sonra uluslararası ulaşım ve iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, mesafelerin de kısılmasıyla üretim maliyetlerini düşürmüştür. Ayrıca bu dönemde uluslararası ekonomik ve siyasi düzende yaşanan gelişmeler çok uluslu şirketlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. GATT, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF gibi kurumlar bu sürecin sonucunda kurulmuş (Arıkan, 2006: 15) ve dünya ekonomisinde ve ticaretinde sağlanan liberalleşme hareketleri ile ekonomik küreselleşmeye ortam hazırlanmasında etkili olmuşlardır. Bu kuruluşlar küresel ticareti desteklemede öncü olsalar da küresel ticaretin artışındaki en önemli etken uluslararası ticari anlaşmalardır. DTÖ'nün çok uluslu ticari bir örgüt olması, sistemde birtakım zorluklar ve liberal dünya ticaretini sürdürme ve genişletme konusunda birtakım sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır (Urata, 2010). Ayrıca küresel ticaretin yeni bir boyut kazanması ve aktörlerin farklılaşması gibi ticaretle ilgili sorunlar çok taraflı ticaret anlaşmaları ile çözülemez bir hal almıştır (Yılmaz, 2020: 59). Bu nedenle birçok ülke çok taraflı ticaret anlaşmalarından ikili veya bölgesel ticaret anlaşmalarına yönelmişlerdir.

Şekil 1. 1. Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Zaman İçindeki Seyri (1948-2022)

Kaynak: WTO, <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> (E.T. 25.10.2022).

Şekil 1.1’de 1948 yılından günümüze kadar bölgesel ticaret anlaşmalarında yaşanan gelişmeler görülmektedir. 1 Mart 2022 tarihi itibari ile yürürlükte 354 adet bölgesel ticaret anlaşması bulunmaktadır (WTO, 2022). Bölgesel ticaret anlaşmalarının yaygınlaşması gelişmekte olan ekonomiler açısından oldukça önemlidir. Bu anlaşmalara taraf olan ülkeler, gümrük vergilerinden, kotaların azaltılması veya kaldırılması gibi serbest ticaret önündeki engellerin kaldırılması ile serbest dış ticaretin nimetlerinden faydalanmaktadırlar.

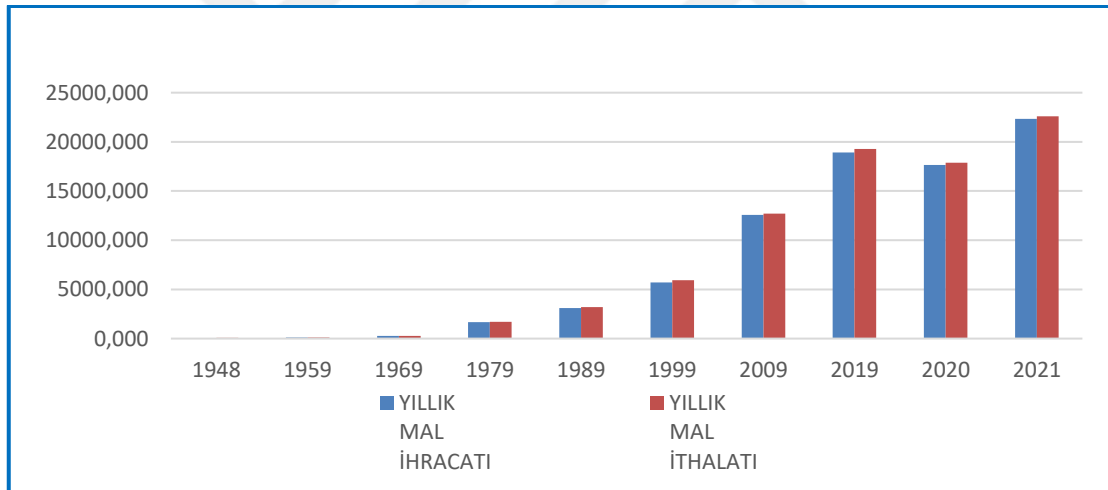
Bu durumun son dönemlerde en iyi örneği Mayıs 2019 yılında yürürlüğe giren AfCFTA’dır. AfCFTA, 1,3 milyardan fazla insana istihdam ve 2,5 trilyon ABD Doları tutarında bir toplam milli geliri içeren bir pazar yaratmaktadır (UN, 2020).

Ekonomik küreselleşme, 1970’li yıllarda yaşanan petrol şoku ve Bretton Woods sisteminin çöküşü ile yeni bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte bazı orta gelirli gelişmekte olan ekonomiler, para politikaları üzerinde özerk bir kontrol sağlarken, liberalleşmeye ve daha büyük sermaye hareketliliği için dış dünyaya açılarak kısıtlamaları kaldırmışlardır (Das, 2006:1). Bu süreçte ülkeler sabit kur sistemini terk edip, esnek döviz kur sistemine geçiş yapmış ve gelişmiş ülkeler başta olmak üzere sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır. WTO çerçevesinde, birçok ülke tarafından tarife ve tarife dışı engeller kademeli olarak düşürülerek cari ve

sermaye hesapları dış dünyaya açılmaya başlamıştır (Bilen, 2020: 30). IMF ve Dünya Bankası, uyguladıkları liberal politikalarla piyasa mekanizmasını teşvik ederek ticaret ve yatırımın gelişmesine katkı sağlamıştır. Dahası, eski merkezi planlı ekonomilerin piyasa ekonomilerine geçişi, dünya ekonomilerinin bütünleşmesini sağlamıştır.

Dünya mal ihracat ve ithalatına yönelik veriler doğrultusunda hazırlanan şekil 1.2’de görüldüğü üzere II. Dünya savaşından sonra özellikle de 1970’li yılların son dönemlerinden 2008-2009 küresel ekonomik kriz dönemine kadar dünya ticareti hızlı ve istikrarlı bir artış göstermiştir. Daha sonra 2019 yılında baş gösteren Covid-19 salgını sonrasında bütün dünya ülkeleri geniş bir çapta resesyona eğilimine girmişlerdir. Bu dönem sonrasında yeniden toparlanan dünya ticaretinin GSYH içindeki payı 1970 yılındaki rakamın iki katından daha yüksektir.

Şekil 1. 2. Dünya Mal İhracat ve İthalatı (1948-2021)

Kaynak: WTO, <https://data.wto.org/> (E.T. 18.11.2022)

Teknoloji, küreselleşmenin bütün boyutlarında olduğu gibi ekonomik boyutunda da önemli bir lokomotif görevi üstlenmiştir. Bilgi, iletişim ve teknolojik gelişmelerin artmasıyla uluslararası mal- hizmet ticareti ve yatırımlar hız kazanmıştır. Ayrıca çok uluslu şirketlerin sınır ötesi üretim ve pazarlaması, bankacılık ve sigortacılık sistemindeki gelişmeler hem risk faktörünü azaltmış hem de uluslararası mal ithal ve ihracatını kolaylaştırarak tüm dünyanın tek pazar haline dönüşmesini sağlamıştır.

Teknolojik ilerlemenin “zaman ve alan sıkıştırma etkisi”, uluslararası ticaret, yatırım ve buna bağlı olarak küresel üretimi organize ederek koordineli bir dağıtımı mümkün hale getirmiştir. Örneğin, Ford firmasının Lyman model aracı Almanya’da tasarlanıp, vites sistemi Kore’de, yakıt pompası ABD’de ve motoru Avustralya’da üretilmektedir. Bu tür bir küresel üretimi mümkün kılan en önemli etki teknolojik ilerlemedir (Shangquan, 2000). Teknolojik ilerleme ve BIT (Bilgi İletişim Teknolojileri) gelişimi, ekonomik küreselleşmenin teknolojik itici gücü olarak kabul edilmişse de, dünya genelinde yürütülen piyasa odaklı reform, bu durumun kurumsal itici gücü olarak kabul edilmektedir.

Özellikle çok uluslu şirketlerin sınır ötesi ekonomik faaliyetleri ekonomik küreselleşmenin gelişmesinde merkezi bir aktör olarak görülebilir. Ev sahibi ülkedeki yenilik genellikle bir ülkede bulunan çokuluslu şirketler tarafından üstlenilmektedir (Lamba ve Malhotra, 2009). Teknolojik ilerleme ve küreselleşme sürecinin hız kazanması ile birlikte ÇUŞ’ların organizasyon yapıları, faaliyet alanları ve sermayeleri hızlı bir gelişme göstermiştir. Küreselleşme süreci internet, ulaşım- haberleşme ve elektronik ticaret gibi birçok alanda esneklik sağladığı gibi, büyük miktarlarda sermayenin çokuluslu şirketler aracılığı ile dünyanın bir ucundan diğer ucuna transfer edilebilme kolaylığı getirmiştir (Kıvılcım, 2013: 14).

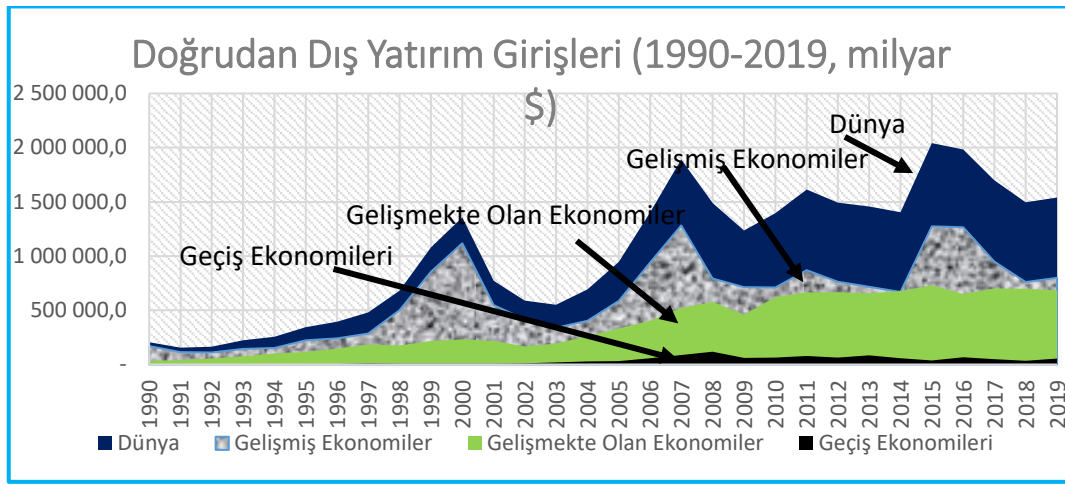
Küreselleşme ile birlikte tek pazar haline gelen dünya ekonomisinde, ülkeler dünya ekonomisine uyum sağlama yönünde hareket etmektedirler. Bu durum gelişmiş ya da azgelişmiş ülkelerin hepsi için geçerli hale gelmiştir.

1.2.3. Finansal boyutu

Küreselleşme dalgasının en önemli dönemi, 1980’li yılların ortalarında sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki sermaye akışlarında meydana gelen finansal küreselleşme dalgasıdır (Prasad vd., 2003: 6). Finansal küreselleşme, bir ülkenin yerel finansal sisteminin küresel finansal piyasalar ve kurumlarla bütünleşmesidir (Das, 2006:1). Finansal küreselleşme, gelişmiş ülkelerin uluslararası piyasalarda GSYH’larının birkaç katı tutarında finansal varlıklara yatırım yapması ile hız kazanmıştır.

1980'lerin ortalarından bu yana yaşanan finansal küreselleşme dalgası, sanayileşmiş ülkeler arasında ve daha da önemlisi sanayileşmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında sermaye akışlarında bir artışla hız kazanmıştır. Bu sermaye akışları, bazı gelişmekte olan ülkelerde yüksek büyüme oranları ile ilişkilendirilirken, bazı ülkelerde büyüme oranlarında dönemsel düşüşler ve aynı dönemde önemli finansal krizler, makroekonomik ve sosyal maliyetler açısından ciddi zararlara yol açan krizlere sebep olmuştur (Prasad vd., 2005:201).

Şekil 1. 3. Doğrudan Dış Yatırım Girişleri (1990-2019, milyar \$)

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report: Annex Tables (2020), <https://worldinvestmentreport.unctad.org/annex-tables/> (E.T. 12/03/2020).

Şekil 1.3'de dünyada Doğrudan Dış Yatırım (DDY) girişlerinin bölgesel ekonomilerdeki seyri verilmiştir. Söz konusu şekilde de görüldüğü üzere DDY, 1990'lı yılların ortalarından 2000'li yıllara kadar ciddi biçimde yükselmiştir. Dünyadaki DDY'ların payı en fazla şüphesiz ki gelişmiş ülkelere aittir. 2001-2003 yılında azalan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2003'ten itibaren yeniden yükselişe geçmiş ve 2008 küresel krizine kadar istikrarlı bir seyir izlemiştir. 2010 yılından itibaren ise DDY akımları tekrar yükselişe geçmiştir.

Tablo 1. 2. Doğrudan Dış Yatırım Stokunun Bölgesel Dağılımı (1980-2019, DDY'nin %'si)

BÖLGELER	İçerde Biriken (inward stock)					Dışarda Biriken (outward stock)				
	1980	1990	2000	2010	2019	1980	1990	2000	2010	2019
Gelişmiş Ekonomiler	57,99	76,75	78,34	65,94	66,59	87,34	93,74	90,42	83,45	75,85
Gelişmekte Olan Ekonomiler	42,00	23,16	20,95	30,55	31,01	12,66	6,22	9,31	14,74	22,85
Geçiş Ekonomileri	0,07	0,70	3,50	2,39	...	0,02	0,26	1,80	1,29
AB 27	32,69	40,24	31,44	35,11	30,26	40,08	43,27	39,22	42,36	36,36
BRICS	5,05	3,12	3,83	10,42	9,46	7,90	2,68	1,02	4,80	8,95
Yükselen Piyasalar	36,83	20,85	20,45	32,71	30,78	12,26	6,01	9,46	16,50	23,97
Afrika	5,86	2,73	2,07	3,03	2,61	1,35	0,94	0,53	0,67	0,82
Avrupa	33,63	42,45	33,76	42,36	36,21	40,17	46,71	43,10	50,15	42,59
Doğu ve Güney Doğu Asya	29,36	14,18	13,58	16,24	19,05	6,09	11,52	11,57	14,81	23,21
Kuzey Amerika ve Avrupa	53,20	72,16	75,90	64,49	65,01	82,90	82,90	85,44	78,46	69,71
Orta ve Güney Asya	0,68	0,30	0,58	1,87	2,09	0,02	0,02	0,04	0,57	0,58
Batı Asya ve Kuzey Afrika	2,75	2,71	1,87	4,38	3,58	0,56	0,49	0,36	1,29	1,83
Dünya	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

Tablo 1. 3. Doğrudan Dış Yatırım Akımlarının Bölgesel Dağılımı (1980-2019, DDY'nin %'si)

BÖLGELER	İçeri Giren (inflows)					Dışarı Çıkan (outflows)				
	1980	1990	2000	2010	2019	1980	1990	2000	2010	2019
Gelişmiş Ekonomiler	86,36	83,05	82,49	50,88	51,96	94,76	94,61	92,09	70,80	69,79
Gelişmekte Olan Ekonomiler	13,59	16,91	17,07	44,55	44,46	5,23	5,37	7,62	25,57	28,39
Geçiş Ekonomileri	0,04	0,03	0,43	4,56	3,56	0,27	3,61	1,81
AB 27	39,85	46,64	50,07	28,14	28,93	43,89	54,19	68,01	34,68	34,63
BRICS	3,74	2,26	5,94	18,27	19,49	2,16	0,61	0,61	10,59	12,96
Yükselen Piyasalar	10,45	15,99	17,55	44,32	44,17	4,59	5,27	7,81	29,00	30,59
Afrika	0,73	1,38	0,71	3,33	2,94	2,10	0,27	0,13	0,75	0,40
Avrupa	40,05	50,13	52,44	34,78	30,72	44,38	57,79	72,97	45,38	37,96
Doğu ve Güney Doğu Asya	7,15	11,60	10,45	22,45	26,17	5,65	25,73	9,20	22,49	38,54
Kuzey Amerika ve Avrupa	81,83	77,46	80,51	51,02	49,99	89,17	72,64	89,07	67,76	53,29
Orta ve Güney Asya	0,52	0,10	0,47	3,74	4,24	0,008	0,027	0,047	1,73	0,74
Batı Asya ve Kuzey Afrika	-5,82	1,02	1,04	6,29	4,08	1,35	-0,23	0,56	2,20	3,69
Dünya	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

Doğrudan yabancı yatırım stokları, genellikle bir çeyrek veya bir yılın sonunda, belirli bir zamandaki toplam birikmiş doğrudan yatırım düzeyinin ölçümüdür. Dışarıya dönük DYY stoku, yerleşik yatırımcıların öz kaynaklarının ve yabancı ekonomilerdeki işletmelere verilen net kredilerin değeridir. İç DYY stoku, yabancı yatırımcıların öz kaynaklarının değeridir ve ilgili ülkedeki ekonomide ikamet eden işletmelere verilen net kredilerdir (OECD, 2021). 2000'li yıllardan sonra birikmiş DDY stokunda, yıldan yıla meydana gelen DDY akımlarındaki gelişmelerin

gelişmekte olan ülkeler lehine olduğu görülmektedir. 2000 yılında %78,34 olan birikmiş DDY stokunda gelişmiş ülkelerin payı 2019 yılında %66,59'a düşerken, aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerin payı %20,95'den %31,01'e çıkmıştır.

Aynı şekilde, 2000 yılında %82,49 olan DDY girişlerinde gelişmiş ülkelerin payı 2019'da %51,96'ya gerilerken, aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerin payı %17,07'den %44,46'ya çıkmıştır. 2019 yılı itibari ile DDY girişlerinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin payları birbirine yaklaşmıştır. Bu durum aslında küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki görünürlüklerini artırmakta olduğuna işaret etmektedir.

Sermaye akımları, bazı gelişmekte olan ülkelerde yüksek büyüme oranları, yurtiçi tasarrufların artması, yurtiçi finans sektörlerinin gelişimi, sermaye maliyetlerinin azalması ve teknoloji transferi gibi bazı etmenler ile ilişkilendirilmiştir (Bakan ve Şentürk, 2012). Bazı ülkelerde ise büyüme oranlarında dönemsel düşüşler ve aynı dönemde önemli finansal krizler, makroekonomik ve sosyal maliyetler açısından ciddi zararlara yol açan krizler yaşanmıştır. Sonuç olarak, finansal entegrasyonun gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkileri konusunda hem akademik hem de politika çevrelerinde yoğun bir tartışma söz konusudur. Finans piyasaları aslında öncelikli olarak uluslararası ticaret ve yatırımlara hizmet ederken, ekonomik küreselleşmenin gelişmesiyle birlikte giderek daha bağımsız hale gelmiştir.

1.2.4. Siyasi boyutu

Siyasi küreselleşme, dünya çapında siyasi ilişkilerin yoğunlaşması ve genişlemesi anlamına gelir. Bu süreç, devlet egemenliği ilkesi, hükümetler arası kuruluşların artan etkisi, bölgesel ve küresel yönetim için gelecekteki beklentilerle ilgili önemli bir dizi siyasi sorunun da ortaya çıkması demektir (Steger, 2003: 56).

Siyasi küreselleşme, sadece ekonomik olmayıp çok boyutlu, tarihsel ve kurumsal yapıların değişmesinde etkin yani dönüştürücü sürecin bir boyutudur (Modelska ve Devezas, 2007:308). Küreselleşmenin siyasi boyutu bağlamında insan hakları, demokrasi, hukuk devleti gibi kavramlar öne çıkmış, egemenlik ve bağımsızlık gibi kavramlar içerik değiştirmiş, ulus devlet eski önemini yitirmiş ve ülkeler arasındaki siyasi sınırlar kalkmaya başlamıştır (Acar, 2018a: 92).

Siyasi küreselleşme ile devletler giderek daha yoğunlaşan ve birbirleri ile ötüşen dünya çapında bir ağıın içerisinde girmektedir. Ortak küresel sorunlar, çıkarlar ve sorunların çözümü için NATO, Dünya Bankası, WTO, BM, IMF, G27, OECD ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi pek çok uluslararası kuruluş kurulmuştur. Söz konusu kuruluşların her biri farklı amaçlara hizmet etmekle beraber, her biri ulus devletlerin iç işlerine karışmaya başlamış, uyguladıkları politikaları denetler ve gerektiğinde yaptırım uygulamalar hale gelmişlerdir.

Kazgan (2009)' a göre bu süreçte bazı finansal kuruluşlar, kendilerine borçlu durumda bulunan ülkelerin iç işlerine karışarak siyasi ve idari yapılarını değiştirmeleri konusunda baskıcı bir tavır sergilemektedir. Bütçe harcamalarının azaltılarak tasarruf edilmesi, devlet teşkilatında çalışan personel sayısının azaltılması gibi sebepler ile devletin küçültülmesi bu durumun ilk göstergelerinden biridir. Diğer bir göstergesi ise federal yapıya benzer siyasi yapıların oluşturularak ulus-devletin güçsüzleştirilmesi ve dış dünyaya karşı direnme gücünün yitirilmesi amaçlanmaktadır (Kazgan, 2009: 149).

Demokrasinin evrensel standartları, hukukun üstünlüğü, özgürlükler, iktisadi refah gibi kavramları öne çıkaran bir bakış açısıyla, söz konusu uluslararası kuruluşların sözü edilen değerlerin yaygınlaşmasına katkıları nedeniyle, siyasi küreselleşme bağlamında olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir (Acar, 2003).

Siyasi küreselleşme, çeşitli aktörler ve kurumlar içerdiği kadar çeşitli siyasi kaygıları da içinde barındırır. Küresel politikanın gündemi sadece geleneksel jeopolitik sorunlara değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik sorunların çoğalmasına da bağlıdır. Kirlilik, uyuşturucu, insan hakları ve terörizm, küreselleşme nedeniyle bölgesel sınırları ve mevcut siyasi yetki alanlarını aşan ve bu nedenle bunların etkili bir şekilde çözülmesi için uluslararası iş birliğini gerektiren, artan sayıda ulus ötesi politika sorunları arasındadır (McGrew, 2016).

Siyasi küreselleşme ile ilgili bahsedilen en önemli kavram şüphesiz ulus devlet kavramı olmuştur. Küreselleşme ile ilgili farklı görüşlerin “ulus-devlet” e bakış açıları da farklılık arz etmektedir. Aşırı küreselleşmeciler, ulus ekonomilerinin yerini uluslararası üretim ağlarından meydana gelen küresel ekonomilerin almasından dolayı ulus-devletin güçsüzleştiğini belirtmekte, hatta bu süreci “ulus-devletin sonu” olarak

nitelemektedirler. Küreselleşme karşıtları ise, küreselleşme ile birlikte ulusal ekonomiler arasındaki bağların daha da sıkılaştığını, bu sebeple ulusal ekonomilerin ortadan kalkması gibi bir durumun söz konusu olmadığını, tam tersi devletin düzenleyici ve yönlendirici işlevleri ile ulus devletin daha da önem kazandığını savunmaktadırlar. Dönüşümcüler ise uluslararası kurumlar ve çok uluslu şirketlerin önem kazanması ile birlikte ulus-devletin önem ve görevlerinin daha da ağırlaştığını ve önemli hale geldiğini savunmaktadırlar. Çünkü küreselleşme ile birlikte çok boyutlu ve karmaşık sürece uyum sağlamak için ulus-devlet, uygun strateji ve politikalar belirlemesi açısından önem arz etmektedir (Ulagay, 2001: 61-63).

Sonuç olarak nasıl ki ekonomik alanda sermaye, üretim, pazarlama süreçlerinde “yerli-yabancı” ayrımı giderek ortadan kalkıyorsa, siyasette de iç siyaset dış siyaset parametreleri de çoğu zaman birbirinden ayırt edilmez şekilde iç içe geçmiştir. Artık ulusal düzeyde yapılan siyasetlerde “uluslararası ilişkiler veya dış politika” iç politika ile iç içe geçmiş “kelebek etkisi”, yer yer bir fırtına halinde bütün sınırları aşmıştır. Ulusal ve uluslararası siyasal gelişmeleri küreselleşme sürecinde daha az yaşamanın yolu, kuşkusuz yaşanan gelişmelere tutucu bir tavırla yaklaşımadan çağdaş karşılıklar bulmak ve bir armoni yaratmaktan geçmektedir (Çiftçi, 2015: 97).

1.2.5. Sosyo- Kültürel boyutu

Sosyo-kültürel küreselleşme, insanların bireysel ve kolektif kültürel kimliklerini ilişkilendirdikleri ortak norm ve bilgi oluşumunun farklı kitleler ve kültürler arasında artan karşılıklı bağlılığını içerir (Inda ve Rosaldo, 2002). Kültür çok geniş bir kavramdır; sık sık insan deneyiminin tamamını tanımlamak için kullanılır. Ortaya çıkan aşırı genelleştirme sorunundan kaçınmak için, sosyal yaşamın yönleri arasında analitik ayrımlar yapmak önemlidir. Dil, müzik ve imgelerin temel sembolik ifade biçimlerini oluşturduğu düşünüldüğünde, sosyo- kültürel açıdan oldukça büyük önem arz eder.

Sosyo-kültürel küreselleşme özellikle deneyimin standardizasyonu olan seyahat, giyim, eğlence, gıda, din ve internet ile birlikte küresel çapta bir ağla ulusların birbirine etkileşimi ile başlamıştır (Watson, 2002).

Son on yıllarda patlayan sosyo-kültürel bağlantılar ve karşılıklı bağımlılıklar ağı, bazı kesimlerin kültürel uygulamaların çağdaş küreselleşmenin tam kalbinde olduğunu öne sürmelerine yol açmıştır. Oysaki sosyo-kültürel küreselleşme rock 'n' roll, Coca-Cola veya futbolun dünya çapında yayılmasıyla başlayan yeni bir akım değildir. Geniş medeniyet alışverişleri moderniteden çok daha eskidir. Yine de çağdaş dönemdeki kültürel aktarımların hacmi ve kapsamı, daha önceki dönemlerden oldukça fazladır. İnternet ve diğer yeni teknolojilerin kolaylaştırdığı, bireycilik, tüketim alışkanlıkları ve çeşitli dini söylemler gibi çağımızın baskın sembolik anlam sistemleri her zamankinden daha özgürce ve daha geniş bir şekilde dolaşmaktadır (Steger, 2003: 69-70).

Ulaşım, iletişim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ile birlikte görüntüler ve fikirler bir yerden başka bir yere daha kolay ve hızlı aktarılabilindiğinden, insanların günlük yaşamları bu süreçten kolayca etkilenebilmektedir. Bu konuda medyanın çok büyük bir öneme sahip olduğu tartışmasız bir gerçektir. Medya sayesinde siyaset, spor, film ve müzik gibi pek çok alanda farklı bilgi ve kültürel kimlikler dünyanın bir ucundan diğer ucundaki farklı medeniyetlere taşınabilmekte ve ortak bir kültür oluşturulmaktadır.

Yeni küreselleşme çağında, insanlar kendi kültürlerinin benzersizliği ve özgünlüğü konusunda çok daha fazla endişe duymaktadır. Kültürel kimlik, yerelliğin küresel anlamı olan benlik, topluluk ve ulus duygusunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Aslında küreselleşme, kültürel kimlik konusunda her şeyden önce daha fazla farkındalık sağlamaktadır (Wang, 2007: 85).

Sosyo-kültürel küreselleşmenin, yerel kültürler üzerinde nasıl etkiler bıraktığına dair farklı görüşler mevcuttur. Bazıları bu süreci, George Ritzer'in (1993) ortaya atmış olduğu "McDonalddlaştırma" kavramı ile ifade edilen, dünyayı homojenleştirme ve kapitalizm için engelsiz, düz bir düzlem yaratan süreç olarak görmektedir. Bazı görüşler ise küreselleşme ile birlikte kültürde yerel farklılık ve ideolojik bir çekişme ile "medeniyetler çatışması" na neden olacağını düşünmektedir. Bu görüşlerin aksine küreselleşmenin kültür üzerindeki etkilerine olumlu yaklaşan bir görüş de mevcuttur. Bu görüşü savunanlara göre ise küreselleşme ile farklı kültürlerin

bir araya gelmesi ve karışması mümkün olup, bu süreci yepyeni farklı bir kültürün ortaya çıkmasını sağlayarak “kültürel melezleşme” adı altında yenilikçi ve yaratıcı bir sürecin olumlu yansıması olarak tanımlarlar.

1.3. Küreselleşmeye İlişkin Farklı Yaklaşımlar

Küreselleşme, günümüzün en moda kavramı olmakla birlikte bilimsel, siyasal ve akademik alanlarda en çok yer verilen ve adını sıkça duyduğumuz bir süreçtir. Bu süreci seven ve destekleyen bir kitle olduğu kadar eleştirip karşı çıkanlar da vardır. Neticede hangi tarafta olursa olsun herkes bu kavramla içli-dışlı olmak durumundadır. Küreselleşme bazıları için özgürlük, açıklık ve karşılıklı etkileşimle birlikte daha iyi yeni bir dünyanın oluşmasında anahtar olarak görülürken, bazıları için ise eşitsizlik, sömürü ve zengin ile fakirin ya da gelişmiş ile az gelişmiş ülkeler arasındaki uçurumun giderek açıldığı dehşet verici bir süreçten ibarettir (Acar, 2002: 13).

Küreselleşme, çağımıza egemen olan ekonomik, finansal, siyasal, sosyo-kültürel ve teknoloji dinamiklerini açıklayan en önemli kavramdır. Bu kavram ile ilgili olarak, ilk bakışta görülenin aksine bu kavramın birbirinden farklı anlamlar yüklenilerek kullanıldığını görmekteyiz. Bu durumun temelinde yatan asıl şey ise küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni dünya düzeninden hoşnut olanlar ve olmayanlar şeklinde açıklanabilir (Aydın, 2000: 20).

Küreselleşmeye yönelik yaklaşımlar literatürde karşımıza çoğunlukla Held vd.’nin (2000) çalışmalarında ileri sürdüğü gibi Aşırı Küreselleşmeciler (Hiperglobalist), Şüpheciler ve Dönüşümcüler (Transformationalist) olmak üzere üç görüş üzerinden ele alınmaktadır. Bu görüşlerin ayırt edici özellikleri Tablo 1.4’te özetlenmiştir.

Aşırı Küreselleşmeciler, devletlerin küreselleşme ile birlikte büyük ekonomik ve politik değişim sürecine maruz kalması sebebiyle, ulus devletlerin eski gücünü kaybettiğini ve piyasanın devletten daha etkin olduğunu savunmaktadır. Şüpheli Yaklaşımcılar ise, Aşırı Küreselleşmecilerin bu görüşlerine şiddetle karşı çıkarlar ve çağdaş küresel koşulların emsalsiz olmadığına inanırlar. Onlara göre, son zamanlarda uluslararası ve sosyal faaliyetler yoğunlaşırken bu durum aslında birçok alanda devlet güçlerini güçlendirip geliştirmiştir. Dönüşümcüler ise küreselleşmenin yeni ekonomik,

politik ve sosyal koşullar yarattığını, bu sürecin her ne kadar eşitsizlik de getirirse devlet güçlerini ve faaliyetlerini dönüştürme aşamasında olduğunu savunmaktadırlar. Fakat bu aşamanın sonucu hakkında bir belirsizlik olduğu ve siyasetin artık ulus devletlere dayalı olmadığını iddia etmektedirler (Held vd., 2000: 15).

Tablo 1. 4. Küreselleşmeyi Kavramsallaştıran Görüşler

	Aşırı Küreselleşmeciler	Şüpheciler	Dönüşümcüler
Yeni olan nedir?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları, önceki dönemlere göre daha zayıf coğrafi yönetim	Geçmişte benzeri görülmemiş düzeylerde küresel birbirine bağlılık
Baskın özellikler	Küresel kapitalizm, küresel yönetim, sivil toplum örgütleri	Dünya 1980'lerden daha az birbirine bağımlı	Yoğun ve kapsamlı bir küreselleşme
Ulus-devletlerin gücü	Azalan ve aşınan	Güçlendirilmiş veya geliştirilmiş	Yeniden yapılandırılmış
Küreselleşmenin İtici Güçleri	Kapitalizm ve teknoloji	Devletler ve piyasa	Modernliğin birleşik güçleri
Tabakalaşma Şekli	Eski hiyerarşilerin aşınması	Güneyin artan marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Baskın motif	McDonald's, Modonna vb.	Ulusal çıkar	Siyasi toplumun dönüşümü
Küreselleşmenin kavramsallaştırılması	İnsan eyleminin çerçevesinin yeniden düzenlenmesi	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşme	Bölgesel ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ve uzaktan eylem
Tarihsel Yörünge	Küresel Medeniyet	Bölgesel bloklar/medeniyetler çatışması	Belirsiz: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus-devletlerin sonu	Uluslararasılaşma, hükümetin onayına ve desteğine bağlıdır	Küreselleşme, devletin gücünü ve dünyayı aktarır

Kaynak: Giddens, 2009: 137

1.3.1. Aşırı küreselleşmeciler

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmeyi, dünyanın politik ve ekonomik düzenini, piyasa yapılarına odaklanan devlet-sonrası-merkezli bir sisteme doğru ilerletmek olarak görmektedirler. Küreselleşme görüşleri, küreselleşmenin "geleneksel ulus-devletlerin doğal olmayan, hatta küresel ekonomide imkânsız iş birimleri haline geldiği yeni bir insanlık tarihi çağı" olduğu tezi ile başlar. Bu görüş, neoliberal

ekonomik düzenin mantığına dayanmaktadır. Bu, tek bir küresel pazarın veya "piyasa medeniyetinin" ortaya çıkışını temsil eder (Myint, 2011:399).

Aşırı Küreselleşmeciler, ekonomik küreselleşme ile birlikte ulus ötesi üretim, ticaret ve finans ağlarının kurulması ekonomilerin, devletleri daha pasif bir hale getirdiklerini savunmaktadır. Bu süreçte ulusal devletler, küresel sermaye için aktarım mekanizmalarından biraz daha fazlasına ve gittikçe güçlenen yerel, bölgesel ve küresel yönetim mekanizmaları arasına sıkıştırılmış basit ara kurumlara dönüşmektedir. Bu görüşü savunanlar ekonomik küreselleşmenin, dünya toplumunun birincil ekonomik ve politik birimleri olarak geleneksel ulus devletlerin yerini alan veya yerini alacak yeni bir sosyal örgütlenme biçimi inşa ettiğini iddia etmektedirler (Held vd., 2000: 16).

Aşırı küreselleşmeciler, küreselleşme ile birlikte uluslararası kapitalizmin genişleyerek yeni homojen bir kültürün ortaya çıkması nedeniyle yerel kültürlerin aşındığını düşünmektedirler. Bu görüşün takipçileri küreselleşmeyi olumlu bir süreç olarak görürler. Bu anlamda, ekonomik büyüme, artan refah seviyesi ve demokrasi gibi önemli kavramların yayılarak ön plana çıkması küreselleşmenin olumlu bir süreç olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Held ve McGrew' e göre aşırı küreselleşmeciler, küreselleşmenin, dünyanın politik sınırlarını aşan birleşik bir küresel ekonominin sözde varlığı ile ayırt edildiğini savunurlar. Bu süreçte ulusal ekonomik düzenlemeler daha az etkilidir. Çünkü ekonomik güç ve servetin mekânsal organizasyonunu etkileyen kararlar, sermaye bütçelemesi ve çok uluslu şirketler gibi yabancı ekonomik kuruluşların portföy yatırım kararları tarafından belirlenir. Bu düzen ise ticaret, yatırım, döviz kuru, düzenleyici ve faktör piyasası liberalizasyon yolu ile IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve küresel medeniyetin büyümesini ve detaylandırılmasını teşvik eden kuruluşlar tarafından desteklenir (Michael, 2011: 6).

Aşırı küreselleşmeciler, ekonomik küreselleşmenin küresel ekonomide kazananlar ve kaybedenler modeli yarattığını iddia etmektedirler. Neoliberal görüşe göre, küresel ekonomik rekabet ille de sıfır toplamı sonuçlar üretmez. Küresel rekabetin bir sonucu olarak bir ülkedeki belirli gruplar daha kötü duruma düşebilirken, neredeyse tüm ülkeler uzun vadede sömürülebilecek belirli malların üretiminde

karşılaştırmalı bir avantaja sahiptir. Neo-Marksistler ve radikaller, küresel kapitalizmin ülke içinde ve ülkeler arasında yapısal eşitsizlik kalıpları yarattığına inanmaktadır (Held vd., 2000: 16)

Bu görüşü savunanlar, küreselleşmeyi insanlık tarihinde yeni bir dönem olarak kabul etmişlerdir. Küreselleşme, ulus-devleti aşındırmasından öte bu süreç ile birlikte oluşan yeni kültür ve medeniyetlerin insan faaliyetlerini yönettiğini iddia ederler. Adam Smith'in ortaya atmış olduğu ve "görünmez el" olarak betimlediği piyasa mekanizmasının günümüzdeki en güzel örneğinin küreselleşme ve yenedünya sisteminin tam da kendisi olduğunu savunmaktadırlar.

1.3.2. Şüpheciler

Aşırı küreselleşmecilerin aksine küreselleşme karşıtı olan bu grup, kuşkucular veya şüpheciler olarak adlandırılır. Onlara göre küreselleşme, sosyal devlet yerine daha minimal bir devlet anlayışını amaçlayan kesimin daha sık kullandığı bir kavram olmaktan ibarettir (Bozkurt, 2000: 20).

Şüpheciler, küreselleşmenin yeni veya ilk defa ortaya çıkan bir olgu olmadığı görüşündedirler. Kültürel, ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik gelişmeleri evrimsel bir zaman çizelgesine yerleştirerek, küreselleşmenin yüzyıllardır var olduğu ve son gelişmelerin küreselleşmenin içsel özelliklerini değil, yalnızca ölçeğini ve kapsamını değiştirdiğini savunmaktadırlar (Pannilage, 2017).

Bu görüşü savunanlar, ağırlıklı olarak Westfalyan devlet merkezli dünya sisteminin ulusal ekonomileri arasında meydana gelen ticaret, yatırım ve emek akışlarını gösteren küresel istatistiksel kaynakları kullanırlar. On dokuzuncu yüzyılın başından bu yana ulusal ekonomilerin entegrasyonundan başka bir şey olmayan küreselleşmeyi deyim yerindeyse "efsane" olarak tanımlamaktadırlar (Myint, 2011:401). Küreselleşmeyi Amerika ve Avrupa gibi dünya ekonomisine ve siyasetine yön veren gelişmiş ülkeler ve kurumların küresel olarak neoliberal politikaları genişletme amaçlarını gizlemek amacıyla kullandıkları bir silah olarak görmektedirler.

Şüpheciler, uluslararasılaşmanın yeni ve daha minimal devlet merkezli bir dünya düzeninin ortaya çıkması fikrini reddederler. Ulus-devletlerin uluslararası

zorunluluklar tarafından etkisiz hale getirildiğini düşünmekten daha ziyade, sınır ötesi ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesinde ve aktif olarak desteklenmesinde artan merkezîyetlerinin önemini vurgulamaktadırlar. Ulus-devletler, uluslararasılaşmanın pasif kurbanları değil, aksine birincil mimarlarıdır. Nitekim bir takım şüpheli gruplar, uluslararasılaşmayı büyük ölçüde, II. Dünya Savaşı sonrası ulusal ekonomilerin liberalleşmesi için itici güç yaratan ABD tarafından başlatılan çok taraflı ekonomik düzenin bir yan ürünü olarak görmektedir. Diğer bir şüpheli kesim ise, dünya çapında ticaretin ve yabancı yatırımın yakın zamanda yoğunlaşması, tekelci sermayenin temsilcileri olarak ulus-devletlerin dahil edildiği Batı emperyalizminin yeni bir aşaması olduğunu görüşündedirler (Held vd., 2000:17).

Bu görüşün savunucularına göre devlet merkezli uluslararası yasalar ve politikalar hâlâ egemen devletlerin gücü ve yasallığı tarafından yapılmaktadır ve devletler, dünya düzeninin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Onların görüşü, devletlerin dünya düzenini organize etmede temel kurumlar olduğu realist görüşü yansıtmaktadır.

Bu bakış açısı, ulusal ve uluslararası sınırlara aşırı önem vermektedir. Ulusal sınırlara odaklanarak, küresel pazarın bazı girişimciler tarafından yönetilen bir tür "serbest pazar" halinde temsil edilmesine karşı çıkarlar (Guedes ve Faria, 2007). Onlara göre piyasa, ulus-devletlerin işlevlerinin yerini hiçbir zaman almamış ve asla da alamayacaktır. Çünkü ulus-devletin kontrol, koruma ve yönetme işlevleri olmadan başarılı bir entegrasyon mümkün değildir (Tadic, 2006:185). Ayrıca, kamu ve siyasi sorunlar ile ekonomik sorunlardan daha fazla ilgilenmişlerdir. Küreselleşme karşıtları oldukları için, bu görüş sahipleri çok uluslu şirketler ve bu şirketlerin çıkarları doğrultusunda yaptıkları faaliyetlere de karşı çıkmışlardır.

Şüpheliler, küreselleşmenin insan toplumunun tüm alanlardaki etkilerinin dönüştürücü yoğunluğunu ve büyüklüğünü dikkate almamaktadır. Bu durum aslında insan özleminin esnekliğinden ve dünya hakkındaki insan merakından kaynaklanmaktadır. Şu anda, devletler, bu insan merakını ve özlemini, devlet merkezli, uluslararasılaşmış bir dünyada elde tutmayı amaçladıkları hayali güç kavramı içinde "düzenleme" veya kontrol etmeyi istemektedir. Bu görüş, şüpheliler

için, devletlerin ekonomik faaliyetleri düzenlemede merkezi rol oynadığı "uluslararasılaşmış dünyalarını" hâlâ destekleyecekleri konusunda güçlü bir argüman yaratabilir (Myint, 2011:401). Devlet insan düzeninin merkezinde kalabilmesi için küreselleşmenin getirdiği yeni koşullara uyum sağlamak zorundadır.

1.3.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler, küreselleşmeyi "modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, politik ve ekonomik değişimlerin arkasındaki merkezi itici güç" olarak işlev gören evrimsel bir süreç olarak görmektedirler. Dönüşümcülerin görüşüne göre, küreselleşme süreçlerinin modern toplumları ve dünya düzenlerini yeniden şekillendirme yolları ve hızı tarihsel olarak emsalsizdir (Held vd., 2000:17). Bu süreç ile birlikte içişleri ile dış dünya arasında büyük bir ayırım kalmamıştır (Hablemitoğlu, 2004: 23).

Aşırı küreselleşmeciler ve şüphecilerden farklı olarak, dönüşümcüler küreselleşme ile birlikte oluşan yeni düzenin nereye gittiği konusunda hiçbir iddiada bulunmazlar. Dönüşümcüler, aşırı küreselleşmecileri eleştiren ve daha sofistike bir tablo oluşturmaya çalışan ve şüphecilerin aksine küreselleşmenin dünyayı gerçekten değiştirdiğine inanan bir yaklaşımdır.

Onlara göre, hâlâ yasal olarak egemen olmalarına rağmen, ulus-devletlerin yetkileri ve işlevleri bölgesel olmayan örgütler ve ulus ötesi sosyal hareketler tarafından yeniden oluşturulmaktadır. Bölgesel sınırlar onlar için önemlidir. Ekonomik, sosyal ve politik faaliyetler yerel olarak kök salmıştır, ancak bölgesel olarak yeni yerelleştirme ve ulusallaştırma biçimleriyle yeniden yerelleştirilmiştir. Bu nedenle, bir şirketin belirli bir bölgede kökleri olabilir, ancak işgücü uluslararası alanda konumlandıkça veya ürünleri uluslararası olarak satıldıkça dağılabilir. İş gücünün bulunduğu yeni yerler veya ürünlerinin farklı alanlardaki pazarlar için özel olarak tasarlanma şekli açısından yeniden bölgeselleştirilebilir (Martell, 2007: 16).

Onlara göre, dünya düzeni artık tamamen devlet merkezli olarak düşünülemez. Çünkü karar verme yetkisi yerel, ulusal, bölgesel ve küresel katmanlarda kamu ve özel kurumlar arasında gittikçe yaygınlaşmıştır. Ulus- devletler artık dünyadaki yegâne merkezler veya yönetimin ve otoritenin temel biçimleri değildir. Böylelikle,

küreselleşme, devletlerin ve devlet dışı aktörlerin birbirlerini etkileme ve devletler ve uluslararası arenadaki siyasi ve yönetsel süreçleri şekillendirme yöntemlerini değiştirmektedir (Myint, 2011:403).

Bu görüşü savunanların argümanlarının merkezinde, çağdaş küreselleşmenin ulusal hükümetlerin gücünü, işlevlerini ve otoritesini yeniden kurduğu veya yeniden yapılandığı inancı vardır. Devletin merkezi yönetim kaygısı, küreselleşme sürecine uyum sağlamak ve bu durumun üstesinden gelebilmek için ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve hukuki alt yapılarını en iyi şekilde yeniden düzenleyebilmelidir.

Dönüşümcüler, küreselleşmenin dünya düzenini nereye götüreceğini net olarak öngöremedikleri veya tanımlayamadıkları için, çeşitli küresel stratejileri belirlemede yetersiz kalabilmektedirler. Örneğin, aşırı küreselleşmeciler dolaylı olarak piyasa güçlerinin tek bir küresel pazarı yönetmesi gerektiğini öne sürerken, dönüşümcüler, küreselleşmenin ulusal hükümetlerin gücünü ve otoritesini yeniden yapılandığı gerçeğini kabul ederler. Yeni bir egemen rejimin, mutlak, bölünmez ve bölgesel olarak dışlayıcı biçimi olarak devlet kavramını yerinden ettiğini iddia etmektedirler (Myint, 2011: 403). Bu nedenle, onlara göre bu durum devletlerin yetkilerini zayıflatmakta olup, devletler böylece dış faktörler ve uluslararası kurumların baskı ve çıkarlarına boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar.

1.4. Küreselleşme ile Bağlantılı Olumlu ve Olumsuz Gelişmeler

Küreselleşme kavramı, ekonomik, siyasi, sosyo- kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir (DPT, 2000:3). Hızla gelişen ulaşım, iletişim ve bilişim teknolojileri sayesinde ülkeler arasındaki siyasi sınırlar önemini yitirmeye başlamış, iktisadi sınırlar aşınmış, mal ve hizmetler sınır ötesine çok daha kolay ve hızlı geçebilir hale gelmiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan herhangi bir olaya ilişkin sonuçların etkisi dünyanın diğer bölgelerini de olumlu veya olumsuz etkileyebilmektedir (Acar, 2018a: 39).

Bu kapsamda, küreselleşme bir dünya cenneti olmadığı gibi dünya cehennemi de değildir. Avantajlarının yanı sıra dezavantajları, fırsatlarının yanında riskleri de olan bir süreçtir. Gerek ülkeler gerekse ülkelerin içinde çeşitli toplum kesimleri küreselleşme sürecinden farklı şekillerde etkilenmektedir (Demir vd., 2018).

1.4.1. Küreselleşme ile bağlantılı olumlu gelişmeler

Küreselleşme, insan ve insan dışı faaliyetlerin ulus ötesi ve kültürlerarası entegrasyonunun nedenlerini, seyrini ve sonuçlarını kapsayan bir süreçtir (Al-Rodhan, 2006:5). Bu süreç gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı etkiler ortaya çıkarmıştır. Genel olarak dünya genelinde olumlu etkiler bıraktığı etki alanlarını; küresel pazar, yoksulluğun azalması, teknolojiye erişim, eğitim alanındaki gelişmeler, demokrasinin yaygınlaşması, sağlık alanındaki gelişmeler ve kentleşmenin artması şeklinde yedi alt başlıkla açıklamak mümkündür.

1.4.1.1. Küresel pazar

Piyasaların küreselleşmesi, artan ekonomik entegrasyon ve dünya çapında ülkelerin artan karşılıklı bağımlılığı anlamına gelir. Küreselleşme, şirketlerin mallar, hizmetler ve sermayedeki sınır ötesi işlemlerin hacmini ve türlerini uluslararasılaştırmaya ve önemli ölçüde artırmaya teşvik eder. Son yıllarda, farklı ülkelerde tüketicilerin zevk ve tercihleri benzemeye başladığı için küresel bir pazarın yaratılması daha kolay bir hale gelmiştir. En yaygın küresel pazarlar, kitlesel tüketici ürünlerine ait pazarlar değildir, çünkü ülkeler arasında hâlâ büyük bir anlamı olan ve küreselleşmeyi frenleyen zevkler ve tercihler açısından farklılıklar vardır. Ancak, evrensel ihtiyaçlar için kullanılan endüstriyel mallara ait pazarlar oldukça yaygındır (Ristovska ve Ristovska, 2014: 85).

Küreselleşme ile birlikte ticari sınırların kalkması büyük şirketler için bir fırsat olarak düşünülse de küçük şirketler de artık küresel pazara dâhil olarak büyük şirketler ile aynı pazarda yer almaktadır. Özellikle internetin tüm dünyada yaygınlaşması ile birlikte e-ticaret gibi sanal alış-veriş ile küresel pazara erişim daha kolay hale gelmiştir (Demirkol, 2008). Bu durum küreselleşme sürecinin getirmiş olduğu yenilik, teknoloji, iletişim gibi kolaylıklar ile bilgi, beceri, girişimcilik ve teşviklerin birleştirilmesi, küresel pazar rekabetine karşı uyum sağlamada zorluk yaşamayan gelişmekte olan ülkeler için önemli fırsatlar yaratmaktadır.

1.4.1.2. Yoksulluğun azalması

Yoksulluk, beşerî refahın bir göstergesidir ve gelişmiş ya da az gelişmiş bütün dünya ülkelerinin temel sorunlarından biridir. Bu sebepten dolayı yoksulluğun

azaltılması gerek ulusal ve gerekse uluslararası kurum ve kuruluşların temel politika amaçları arasında yer almaktadır. Yoksulluk sınırı, bir ülkenin ekonomik ve sosyal koşulları dikkate alındığında, bir bireyin günlük asgari temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği parasal değerdir. Ülkeler arasındaki yoksulluk oranlarını karşılaştırabilmek için günlük parasal değerler kullanılmaktadır. Fakir ülke gruplarında günlük 2,15 ABD doları aşırı fakir kesim için kullanılırken, düşük-orta gelirli ülke gruplarında günlük 3,65 ABD doları ve üst-orta gelirli ülkelerde 6,85 ABD doları yoksulluk ölçütü olarak ele alınarak yoksulluk oranı belirlenebilmektedir.

Goklany'ye (2002) göre yoksulluk ölçütü, parasal değerlerden daha ziyade beşerî refah göstergeleri olan açlık-susuzluk tehlikesi, eğitim seviyesi, bebek ölüm oranları, çocuk işgücü ve alt-yapı sorunları gibi sorunlar da yoksulluk göstergeleridir. Küreselleşme süreci ile beraber bu göstergeler dünya nüfusunun çoğunluğunda iyileşme göstermiş olup, söz konusu iyileşmeler teknolojik gelişmeler ile birlikte ekonomik büyümeyi de teşvik edeceğinden hareketle söz konusu çalışmada insan refahının daha da artacağı ve yoksulluğun tüm dünya ülkelerinde gözle görünür bir şekilde azalacağını vurgulamaktadır.

Genellikle az gelişmiş ülkelerinin küreselleşme sürecine uyum sağlayamadıkları anda yaşanan ekonomik sıkıntılar ile baş gösteren yoksulluk kavramı, küreselleşme karşıtlarının temel argümanı olmuştur. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin yoksulluk üzerindeki etkileri literatürde oldukça tartışılan bir konudur. Küreselleşme konusunda taraftarları ve karşıtları gibi zıt kutuplar veya ılımlı yaklaşanlar olduğu gibi, küreselleşmenin yoksulluğu artırdığı veya azalttığı konusunda farklı görüşler de mevcuttur. İlerleyen bölümlerde daha ayrıntılı üzerinde durulduğu üzere, bu çalışmamızda küreselleşmenin yoksulluğu artırmadığı, tam tersine yoksulluğu azalttığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Uluslararası ekonominin temel sonuçlarından biri küreselleşmeden elde edilecek genel kazanımları öngörmektir. Bu kazanımların en önemlisi de yüz milyonlarca insanı yoksulluktan kurtararak daha iyi yaşam standartlarının kazanılmasında yardımcı olmaktır (Dorn vd., 2017:4). Küreselleşme, bu sürece entegre olan ülkelerin ekonomik büyümeleri ve bu doğrultuda yoksulluğun azaltılması

için yeni fırsatlar sunmaktadır. Düşük gelirli ülkeler, üretim ve hizmet için küresel pazarlara girdikçe, yoksul insanlar kırsal yoksulluğun savunmasızlığından uzaklaşarak genellikle kasaba veya şehirlerde daha iyi işlere geçebilmektedirler. Bu yapısal konumlandırmaya ek olarak, küresel pazara girmek üretkenliği artırır ve aynı beceriyle çalışan meslek gruplarının ücretleri arasındaki fark azalır, dolayısıyla entegrasyon, bu boşlukların azaltılmasında yardımcı olur (World Bank, 2002).

Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki temel etkisi ekonomik büyüme kanalı ile mal-hizmet ticareti, kısa, orta ve uzun vadeli sermaye hareketleri, fon transferleri, teknik destek ve alt yapı yatırımlarına yönelik dış yardımlar, geçici ve sürekli göç ve bilgi iletişim teknolojileri ile yayılan fikirler üzerinden yayılmaktadır. Bu mekanizma sayesinde istihdam fırsatları yaratmakta ve ekonomik büyüme hızı artırılabilir (Yapraklı ve Bayramoğlu, 2016: 57).

Öte yandan yoksulluğun finans piyasalarından nasıl etkilendiğine bakacak olursak, dışa açıklık ve finans piyasalarının küreselleşmesi ile fon dağıtımının iyileşmesi, daha düşük gelirli haneler için kredi imkânlarının ortaya çıkması, bunun da yoksul hanelerin gelirlerine katkı sağlaması söz konusudur. Finansal gelişme, yoksulları toplam büyüme ve gelir dağılımındaki değişiklik olmak üzere iki kanal üzerinden etkilemektedir. Yabancı sermayenin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde artan cazibesi, ülkelerin ürettiklerinden daha fazlasını tüketmelerine ve ellerindeki sermayeden daha fazla yatırım yapmalarını destekleyerek ekonomik büyümenin hızlanmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunur (Beck vd., 2007).

Küresel ekonomik entegrasyonla birlikte yoksul ülkelerin vasıfsız işgücü kullanan malların üretiminde diğer ülkelere göre karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olmasından dolayı kaynaklar daha etkin kullanılmaktadır (Harrison, 2006). Bu durum gelişmiş ülkelerdeki şirketlerin üretimlerini daha düşük ücretli ülkelere kaydırmaya başlamasıyla istihdam ve gelirden yaşanan artış yoksulluğu azaltmada en önemli etken olmuştur (Baş, 2009: 62).

Dünya, son çeyrek yüzyılda yoksulluğun azaltılmasında eş görülmemiş bir ilerleme kaydetmiştir. Dünya Bankasının 2020 yılında yoksulluk ile ilgili yayımlanmış olduğu raporda, aşırı yoksulluk oranının 1990'lı yıllardan 2017 yılına kadar istikrarlı

bir düşüş gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (WB, 2020). Dünya Bankasının 2022 yılındaki rapora göre ise Covid-19 salgınının neden olduğu dünya ekonomisinin resesyonu 2020 yılında yoksulluk oranlarını artırmıştır. Salgın etkisini atlatmaya çalışan dünya ekonomilerinde yoksulluk oranları 2021 yılı itibari ile yeniden azalma eğilimi göstermektedir (WB, 2022a).

1.4.1.3. Teknolojiye erişim

Teknolojik ilerleme, gelirler ve yaşam standartlarındaki iyileşmelerin esas unsurlarından biridir. Fakat teknoloji aynı dönemde ve aynı yerde gelişmemiş olması sebebiyle ülkeler arasındaki dağılımı, küresel büyümenin ülkeler arasında nasıl üretildiği ve paylaşıldığının merkezinde yer alır. Küresel bilgi akışlarında yaşanan yoğunluk, küreselleşmenin önemini artırmaktadır. Küreselleşme, teknolojinin sınır ötesine yayılmasını iki önemli şekilde artırır. Birincisi, yabancı bilgiye daha kolay erişim sağlarken, ikinci olarak da yükselen piyasa firmalarının uluslararası rekabeti artırıp, firmaların yenilik yapma ve yabancı teknolojileri benimseme teşviklerini güçlendirir (IMF, 2018).

Telekomünikasyon, bilgi işlem, fiber optik ve uydulardaki teknolojik gelişmelerin yardımıyla gelişmiş fiziksel iletişimle birlikte nakliye maliyetleri düşmektedir. Bu durum bilgi akışının hızlanmasına ve malların ülkeler arasında daha hızlı ve risksiz bir şekilde taşınmasına yardım etmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin teknolojiyi benimsemesinin, ekonomileri üzerinde ulusal üretim maliyetlerini düşürmek, kalite için standartlar oluşturmak ve bireylerin uzaktan iletişim kurmasına izin vermek gibi derin etkileri olmuştur. Bugünün yükselen teknoloji güçlerinden olan Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin bu duruma gelmelerindeki en önemli etmen yüksek teknolojili mal ve hizmet üretme ve yenilikçi ürünler ve teknolojiler yaratma becerisi, ar-ge faaliyetleri ile inovasyon kapasiteleridir (Dahlman, 2007).

Teknoloji, eğitimden sağlığa, iletişimden ekonomiye kadar bütün faaliyetlerimizde aktif olarak yaşadığımız dönemin kendisidir. Teknoloji, gelişmiş ülkelerin icatları sonucu bugün bir devrim eğilimine girmiştir. Gelişmiş ülkeleri bugün “gelişmiş” yapan tek gerçek olmakla beraber küreselleşme sürecinde know-how’ın

yayılması ile bugün pek çok gelişmekte olan ülkelerde bu nimetin verimliliklerinden faydalanmıştır.

Küresel bilgi akışı internet kullanımının yaygınlaşması ile oldukça hızlı yayılmaya başlamıştır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliğinin (ITU) verilerine göre; dünya genelinde internete erişimi olan nüfus 2005 yılında 1,1 milyar iken 2019 yılı itibari ile bu rakam yaklaşık 4 kat artarak 4,1 milyara ulaşmıştır. 2021 yılında görülen %17 artışla tahmini olarak 4,9 milyar insanın, yani dünya nüfusunun %63'ünün internete erişimi söz konusu olmuştur (ITU, 2021). Gelişmekte olan ekonomilerde bu rakam 2005 yılında 432 milyon iken 2019 yılı itibari ile 3 milyara yaklaşmıştır.

Teknolojinin hayatımızı kolaylaştırdığı gibi esir aldığı önemli bir gelişmesi de mobil telefonlar olmuştur. Özellikle 2000'li yıllardan sonra cep telefonları neredeyse her bireyin sahip olduğu bir ihtiyaç maddesi olmuştur. Dünya genelinde internete erişim kolaylığının bu kadar hızlı yükselmesinin en önemli aracı akıllı telefonlardır. Mobil telefon kullananların sayısı ise dünya genelinde 2005 yılında 2,2 milyar iken 2020 yılında 8,2 milyar olmuştur. Bu rakam gelişmekte olan ülkelerde 2005 yılında 1,2 milyar iken 2020 yılında 6,4 milyar olmuştur. Aynı yıllarda en az gelişmiş ülkelerde ise 37 milyondan 2020 yılında 1,1 milyara ulaşmıştır (ITU, 2020).

1.4.1.4. Eğitim kalitesinde iyileşmeler

Küreselleşme sürecinin etkileri birçok alanda eleştirilere maruz kalsa da eğitim konusunda bu durumun tam tersi söz konusudur. Küreselleşmenin ana temeli bilgi ve yenilik olduğu için, eğitim üzerinde derin bir etkisi vardır (Carnoy, 2002). Ülkeler, küresel ekonomik başarı için eğitimi önemli bir faktör olarak kabul ederler (Uçkaç, 2019: 797).

Küreselleşme ile çeşitli kültürlerin kabulünün teşvik edilmesi ve bu durumun öğretme –öğrenme sürecine entegre edilmesi önemlidir. Eğitim, ulusların gelişiminde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu rol, eğitimin ulusların yaşam kalitesini artırması ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olmasına yardımcı olması ile açıklanmaktadır. Eğitimin, ulusların yalnızca kalkınma süreçlerini hızlandırmakla kalmayıp aynı

zamanda kalkınmayı kendi insanların ihtiyaçlarına daha bağımlı hale getirdiği bir gerçektir (Fischer, 2003).

Bu sebepten dolayı küreselleşen dünyaya uyum sağlamaya çalışan ülkeler, kalkınma politikalarında eğitime büyük önem vermişlerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde okur-yazarlık oranı artmış, kalifiye eleman yetiştirmek için teknik eğitim kurumları yaygınlaşmış, yüksek eğitim kurumlarının uluslararası öğrenci ve akademisyen değişim iş birliği süreci hızlanmıştır. Bütün bu etkiler sadece daha kaliteli bir eğitim imkânı olarak değil, aynı zamanda yurtdışı öğrenci değişim programları sayesinde kültür alış-verişi ile de kendini göstermiştir. Ayrıca küreselleşme ile yayılan teknoloji sayesinde öğrencilerin elektronik veri tabanlı kütüphanelere erişimi kolaylaşmış ve 2020 yılında başlayan covid-19 salgınının kontrol altına alınması için okulların kapatılmasına rağmen, UNESCO'nun verilerine göre ülkelerin yüzde 83'ü teknoloji sayesinde online olarak uzaktan eğitime devam edebilmiştir.

1.4.1.5. Demokrasinin yaygınlaşması

Demokrasi, hukukun üstünlüğünün var olduğu, özgürlüğün korunduğu, yolsuzluk ve eşitsizliğin olmadığı, güven ortamının sağlandığı, bürokratik yapı ve devletin etkin bir şekilde çalıştığı güçlü kurumların yer aldığı siyasi rejimin adıdır (Koçak ve Uzay, 2017:707). Küreselleşme ve demokratikleşme sürecinde kurumların yapısı ve rolü çok önemlidir. Özellikle ekonomik anlamda kurumların, fikri mülkiyet haklarının korunması, rekabetçi piyasa şartlarının oluşturulması, teknoloji ve inovasyonu teşvik etme ve yayma gibi konularda pek çok temel işlevi bulunmaktadır. Kurumlar bu işlevlerini sağlıklı bir şekilde yürütebildikleri takdirde küreselleşmenin demokrasi üzerindeki avantajları daha net bir şekilde görülebilmektedir.

Acemoğlu ve Robinson (2012), kurumları “kapsayıcı” ve “sömürücü” olarak sınıflandırmıştır. Sömürücü kurumlar, belirli bir kesimin menfaatleri doğrultusunda toplumun geri kalan kısmını sömüren kurumlar iken, kapsayıcı kurumlar sadece belirli bir kesimin değil, toplumun tümüne ait bütün hakların korunup güvence altına alındığı eşitlikçi kurumlardır. Kurumların kapsayıcı olması, tüm toplumun karar almada söz sahibi olduğu demokratik sistemler ile mümkündür. Demokrasi kavramı, siyasi

özgürlükle birlikte ekonomik refahı da beraberinde getirmektedir. Küreselleşme ve demokrasi arasındaki en güzel ilişkiyi aynı coğrafyaya ve aynı kültür yapısına sahip Kuzey Kore ve Güney Kore örneği üzerinden vermek gerekir. Kuzey Kore, otarşi ile yönetilen ve dış dünyaya kapalı bir ekonomi iken, Güney Kore ise demokrasinin hâkim olduğu ve küreselleşme sürecini fırsata dönüştüren bir ülke olarak dünya ekonomileri arasında söz sahibidir (Acemoğlu ve Robinson, 2012).

Demokrasi ve küreselleşme ilişkisi, ekonomik ve finansal küreselleşmeden siyasi demokratikleşmeye kadar olumlu bir sarmaldan oluşmaktadır. Bu ilişki, mal-hizmet ve fikir alışverişi ile siyasi rekabeti teşvik eder. Mali açıdan ise açık ekonomilerde, piyasaların güvenilirliği sermaye akımları için oldukça önemlidir (Eichengreen ve Leblang, 2006:1). Çünkü uluslararası sermaye yatırımlarının bir ülkede aradığı koşullar, ekonomik istikrar, siyasi istikrar, kâr fırsatları, düşük vergiler, bürokratik engellerin olmaması ve sağlam hukuki alt yapının varlığı gibi demokratik bir ortamın varlığı gibi önemli unsurlardır (Acar, 2018b:131). Küreselleşme ile birlikte ekonomilerin birbirine entegre olmaya başlamasına bağlı olarak, otoriter rejimlerin politik liberalleşmesine yönelik olarak uluslararası sivil toplum kuruluşlarının baskısında bir artış yaşanır. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin demokratikleşme süreçlerini hızlandırarak piyasalarda devletin etkinliğinin azaltılmasında yardımcı olur.

Küreselleşmenin demokrasinin yaygınlaşmasındaki en önemli etkisi yönetimleri “demokrasi” kavramını tekrardan düşünmeye zorlamasıdır. Demokrasinin en temel kavramları olan özgürlük, eşitlik ve insan haklarının küresel aktörlerin desteğiyle otoriter yönetimler karşısında güçlenerek demokratikleşme isteklerine çözüm sağlamaktadır (Erdağ ve Peker, 2014).

1.4.1.6. Sağlık alanındaki gelişmeler

Küreselleşme süreci ile sağlık politikalarının şekillenmesi ve bu politikaların uygulanması daha önemli ve daha kolay bir hale gelmektedir. Sağlık alanında küreselleşmenin en önemli adımı Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO/DSÖ) kuruluşu olmuştur. DSÖ, dünya üzerinde var olan veya var olması muhtemel hastalıklara karşı tedbir ve çözüm önerileri getirerek salgın, savaş, doğal afet gibi dönemlerde ülkeler

ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasında aktif rol oynamaktadır (Kıraç vd., 2020:28).

Hastalıkların tedavileri sadece ulusal bir çerçevede sorunu olmaktan çıkmış, küresel bir hale gelmiştir. Küresel elektronik ve iletişim ve bilişim sistemlerine bağlı olacak sağlık bakım sistemlerinin eşiğindedir. Robot destekli uzaktan cerrahinin kullanımını içeren “tele cerrahi” bunun bir örneğidir. Bu tür operasyonlar, uzak mesafeli iletişim gecikmeleri de dâhil olmak üzere çeşitli problemlerin üstesinden gelmek zorundadır. Sağlık ürünlerine yönelik tüketici talebi de küresel ekonomiler tarafından giderek artan şekilde düzenlenmektedir. Sağlıklı vücut, fitness kulüpleri ve spor dernekleri küresel olarak teşvik edilmektedir. Fitness Holdings, Hong Kong, İsveç ve Güney Kore dâhil olmak üzere 11 ülkedeki mağazalarıyla dünyanın en büyük sağlık kulübü şirketlerinden biridir. İngiltere’deki Fitness First adlı fitness zinciri de sağlıklı yaşam tarzlarına yönelik küresel ve yerel talebin artması ile büyümüştür (Turner and Khondker, 2019).

Bir ülkenin sağlık göstergelerinden biri olan bebek ölüm oranları, küreselleşme seviyesi yüksek olan ülkelere küreselleşme seviyesi düşük olan ülkelere kıyasla daha düşüktür. Bu ilişkinin ters yönlü olma sebebi ise küreselleşmiş ve küreselleşmemiş ulusların daha yüksek eğitim, GSYH ve yeni doğum bakım seviyeleri gibi göstergeler ile ilişkilidir (Martens vd., 2010).

Küreselleşme ile birlikte bilgi iletişim teknolojilerinin yayılması sağlık sektöründe sağlık teknolojilerinin gelişmesini sağlamıştır. Sağlık teknolojilerinin gelişmesi sağlık sektöründe iki önemli olumlu gelişmeye dikkat çekmektedir. Birincisi, yeni teknoloji ile birlikte yaşam kalitesi artarak sağlık düzeni iyileşmiştir. İkincisi ise yeni sağlık teknolojileri ile hastanede yatış süreleri kısaltılarak sağlık harcamalarının düşmesi sağlanmaktadır (Yiğit ve Erdem, 2016:217).

1.4.1.7. Kentleşmenin yaygınlaşması

Küreselleşmenin itici güçleri, ulaşım ve iletişimdeki teknolojik değişiklikler, firmaların ve endüstrilerin mekânsal yakınlığına duyulan ihtiyaç ve üretim faktörlerinin artan hareketliliği ile tanımlanır. Bu değişikliklerin birleşik etkisi, yeni

uluslararası iş bölümü, artan ticaret ve yatırım, artan uluslararası iletişim ve işletmeler ile endüstriler arasındaki sınır ötesi ittifakların genişlemesiyle ilgilidir (Lim, 2005).

Sanayi devrimiyle birlikte kent olarak adlandırdığımız mekânın yapısında, işleyişinde ve kurumlarında tam bir dönüşüm yaşanmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte bu dönüşüm devam etmiş, kentlerin önemi giderek artmış, artık ülkeler değil kentler rekabet merkezleri haline gelmiş ve böylece kent ekonomileri, milli ekonomilerin kalkınma motoru olarak görülmeye başlanmıştır. Yani kentler sadece insanlara istihdam ve yerleşim yerleri sağlayan bir yer değil, dünyadaki tüm yerleşkelerdeki insanları, etkinlikleri kendine çeken ekonomik, siyasal ve kültürel etkinliklerin merkezi haline gelmiştir (Yaylı, 2012: 337).

Küreselleşme sonrası dönemdeki kentleşme kalıpları, daha büyük sınıf ölçekli şehirlerde daha yüksek büyüme ve nüfus yoğunluğu olduğunu göstermektedir. Kentsel ekonomik büyüme, hizmet sektörleri, azalan imalat sektörü payı ve daha yüksek işgücü verimliliğine katkıda bulunmaktadır. Keza bu durum Hindistan, Çin, Güney Kore ve G7 ülke deneyimleriyle de örtüşmektedir (Narayana, 2010: 91).

Küreselleşme genellikle gelişmekte olan ülkelerde artan kentleşmeyle sonuçlanmıştır (Goldfrey ve Julien, 2005). Bugün dünya nüfusunun %55'i kentsel alanlarda yaşamaktadır. Küreselleşme ile birlikte bilim ve teknoloji çağına girmemiz ve bilim teknoloji ağırlıklı üretimin büyüme motoru olarak görülmesi dünyada birçok ülkede hizmet ve sanayi sektörünün payını artırırken, tarım sektörünün payının düşmesine neden olmaktadır. Bu durum büyüme ve kentleşme arasında pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Endüstrilerin merkezi olan kentlerin daha kapsayıcı, planlı, her türlü ihtiyaca kolayca erişim, daha güvenli olması ve ulaşım kolaylıkları kentleşmenin temel özellikleridir. Bu sayede, elektriğe erişim, temiz içme suyu, beslenme, barınma, istihdam, eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmak daha kolay hale gelmiştir.

1.4.2. Küreselleşme ile bağlantılı olumsuz gelişmeler

Soğuk savaş dönemine geçilmesi, eski sınırların ortadan kalkmasının başlangıcı ve benzersiz insan hareketleri ve etkileşimi yeni bir küresel çağa ortam hazırlamıştır. Bu durum küresel arenada ekonomik fırsatlar ve büyüme gibi önemli

avantajlar sağlanmış olsa da küreselleşmenin avantajları her ülke için eşit dağıtılmamış ve birtakım riskler ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu risk ve olumsuz gelişmeleri; çevre kirliliği, bulaşıcı hastalıklar, finansal krizler, gelir dağılımı eşitsizliği ve ulus-devlet etkinliğinin zayıflaması olarak beş başlık altında toplamak mümkündür.

1.4.2.1. Çevre kirliliği

Küreselleşme ile birlikte dış ticaretin serbestleşmesi dünya ticaretini, üretimden daha hızlı büyütüştür. Ticaret ve ticaret kaynaklı ekonomik büyümeden elde edilen kazançlar, çevreyi, ölçek etkisi, kompozisyon etkisi ve teknoloji etkisi olarak üç ana kanaldan etkilemektedir.

Ölçek etkisi, ekonomik büyüme ve artan üretim ölçeği ile kaynak miktarı ve meydana gelen atık ve emisyon miktarını ilişkilendirmektedir (Grossman ve Krueger, 1991:3). Üretim karışımını ve üretim tekniklerini sabit tutarak, ölçekteki bir artış mutlaka kirlilikte orantılı bir artışa neden olur. Bununla birlikte, genel olarak, kişi başına düşen gelir arttıkça hem üretim karışımı hem de üretim teknikleri değişmektedir. Bu değişikliklerin yönüne bağlı olarak, belirli bir gelir birimi daha az veya daha fazla kirlilikle ilişkilendirilebilir. Kirliliği azaltan bileşim veya teknoloji etkileri ölçek etkisinden daha ağır basarsa, toplam kirlilik artan gelirle birlikte azalacaktır (Bouvier, 2004: 2). Negatif ölçek etkileri, kötü tanımlanmış mülkiyet hakları, fiyatlandırılmamış ekosistemler, içselleştirilmemiş dışsallıklar ve yetersiz sağlanan kamu malları gibi piyasa başarısızlıklarının olduğu yerlerde daha belirgindir. Enerji sübvansiyonları veya zorla sanayileşme gibi politika başarısızlıkları, ticaretin serbestleştirilmesinin ölçek etkilerini daha da kötüleştirmektedir (Panayotou, 2000:4). Sanayileşmiş ülkelerde ekonomik büyümeye, tüketim modellerinde daha maddi ve enerji yoğun imalat sektöründen (teorik olarak) daha çevre dostu hizmet sektörüne doğru bir kayma eşlik etmiştir (Jayadevappa ve Chhatre, 2000: 178). Çevre kirliliği gibi yaşanan dışsallıklardan dolayı sanayileşmiş ülkeler imalat sektörlerini az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere kaydırmaktadır. Yani gelişmiş ülke politikacıları, kendi ülkelerindeki çevresel sorunlara karşı daha duyarlı iken, gelişmekte olan ülkeler için aynı duyarlılığı göstermezler.

Kompozisyon etkisi ise ekonomik faaliyetlerde görülen yapısal değişim ve kaymaları ifade etmektedir. Gelişmiş dünya ülkelerinin büyüme ve kalkınma deneyimlerine bakacak olursak, ekonomilerin yapıları sektörler arası kayma ile değişmektedir. Öncelikle tarım sektöründen sanayi sektörüne, sanayiden hizmet sektörüne ve son olarak da hizmet sektöründen bilgi sektörüne doğru bir geçiş söz konusu olmaktadır. Sektörler arası bu geçiş, hem daha fazla kaynak artışına neden olmakta, hem de çevre kirliliği olarak baş gösteren ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır (Başar ve Temurlenk, 2007:3).

Teknoloji etkisi, serbest ticaret ile teknolojinin sınır ötesi yayılımının çevresel etkileri kullanılan ürün ve teknolojinin özelliklerine bağlıdır (Panayotou, 2000: 7). Artan uluslararası ticaret hadleri ekonomik büyüme kavramının ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ekonomik büyüme ise daha fazla üretim daha fazla kaynak tüketimi anlamına geldiği için zehirli kimyasallar, tehlikeli atıklar, nesli tükenmekte olan türler ve hastalık taşıyan zararlı böcekler gibi doğa için bir tehdit oluşturmaktadır. Küreselleşme ile birlikte çevresel sorunlar tüm dünyada ekolojik dengeyi etkilemekte ve küresel ısınma, sera etkisi, ozon tabakasındaki incelme, karbon emisyonları, ormanların tahribatı ve çevresel (hava-su) kirlilik bu durumun en net görünen göstergelerinden bazılarını oluşturmaktadır.

1.4.2.2. Bulaşıcı hastalıklar

Küreselleşme, ekonomik, siyasi, teknolojik, sosyo-kültürel ve çevresel faktörlerin yer aldığı çok kapsamlı bir süreçtir. Küreselleşmeyle birlikte ulusal sınırların aşındığı ülkelerin birbirine her anlamda daha yakın, bağımlı ve entegre hale gelmesiyle, dünyanın bir ucunda yaşanan bir olay diğer ucundaki ülkeleri hızlı ve kolay bir şekilde etkileyebilmektedir. Benzer şekilde meydana gelen bulaşıcı hastalıklar da küreselleşme süreciyle ulusal sınırla sınırlı kalmayıp tüm dünyayı etkisi altına alabilmektedir.

Dünya turizmi ve ticaretin gelişmesiyle birlikte, küresel bulaşıcı hastalık riski hızla artmıştır. Teşhis edilmesi ve sınıflandırılması zor, işlevi ve yayılması açısından karmaşık ve hızlı ya da geleneksel tedavilere karşı dirençli olan çeşitli yeni koşulların gelişimi hakkında yaygın bir endişe vardır. Bu tür koşulların listesi, hanta virüsü gibi

yeni keşfedilmiş hastalıkların patlak vermesini, Latin Amerika'daki kolera hastalığı gibi hastalıkların yeni bölgelere göçünü, toksik şok sendromu ve lejyoner hastalığı gibi yeni teknolojilerin neden olduğu hastalıklar (Turner ve Khondker, 2019:154) ile SARS ve COVID 19 gibi hayvanlardan insanlara geçen hastalıkları da içerir.

Ekolojik ve demografik dengelerin bozulması ile mikrobiyal dünyanın güçlenmesi sebebiyle bulaşıcı hastalıkların görülme sıklığı, coğrafi dağılımı ve bıraktığı etkiler sürekli değişmektedir. Bulaşıcı hastalıklar hızla değişen ve adapte olan patojenler yoluyla yayılmaktadır (Karatepe vd., 2019).

Yüzyıllar öncesinde veba ile başlayan ve milyonlarca insanın yaşamını yitirdiği salgın hastalıklar, günümüz şartlarında yeterli beslenme, hijyen, BİT'nin gelişimi ile birlikte sağlık alanındaki birçok yenilik ve tedavi yöntemlerine rağmen sık aralıklarla ölümcül bir şekilde devam etmektedir. Bunların en sonuncusu Çin'in Wuhan şehrinde hayvandan insana bulaşan bir solunum yolu hastalığı olan COVID-19'dur. Küreselleşme ve sınırların aşınması sayesinde 2020 yılının başında hızla yayılan hastalık tüm dünya ülkelerinde ölüm, hastalık ve ekonomik kayıplara neden olmuştur.

Salgın sadece sağlık alanında değil, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel pek çok alanda da etkilerini göstermektedir. Salgının kontrol edilmesi için tüm dünyada sokağa çıkma yasaklamaları, seyahatlerin durdurulması, eğitime ara verilmesi, pek çok işletmenin kapatılması gibi tedbirlere başvurulması birçok sektörü de olumsuz etkilemiştir (Duran ve Acar, 2020). Salgınla birlikte meydana gelen belirsizlik dünyada arz ve talep şoklarının yaşanmasına neden olmuştur. Salgın, uluslararası ticaretin ve tüm ekonomik faaliyetlerin durması, işsizlik oranlarının bütün dünyada hızla artması, ekonomilerin daralmaya girmesi gibi ekonomik ve sağlık krizleriyle sonuçlanmıştır (UNCTAD, 2020).

Şimdiye kadar küreselleşme ve bulaşıcı hastalıklar arasındaki bağlantılara gösterilen ilgi, seçilmiş akut ve salgın enfeksiyonlara orantısız bir şekilde odaklanıldığını göstermektedir. Ulusal ve uluslararası kamu sağlığı sistemleri tarafından etkili yanıtların sağlanmasında zorluklar ortaya çıkaran bu tür hastalıklardan kaynaklı açık bir şekilde gerçek riskler olsa da, küreselleşme süreçlerinden potansiyel olarak etkilenen çok çeşitli enfeksiyonlara uygun

değerlendirmelerde bulunmak önemlidir. Şu anda olduğundan daha geniş kapsamlı bulaşıcı hastalık etkilerinin farkına varılması ve bunlara yanıt verilmesi gerekmektedir (Saker vd., 2004).

1.4.2.3. Finansal krizler

Finansal küreselleşme, sanayileşmiş ve sanayileşmekte olan ülke ekonomilerinin döviz ve sermaye işlemleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ulusal piyasaların uluslararası piyasalarla entegre olmasıdır (Seyidoğlu, 2003: 142).

Açık sermaye hareketliliğini benimsemiş ülkeler arasında uluslararası fonlar daha yüksek getiri elde edecekleri ülke piyasalarında serbestçe dolaşabildikleri için küresel sermaye hareketliliği hacminde artış yaşanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda birçok ülkede finans sisteminin serbestleşmesi ve finansal entegrasyon ile birlikte ekonomi ve finans literatürüne “finansal kriz” kavramı girmiştir (Turgut, 2006:36). Finansal kriz, ters seçim ve ahlaki risk sorunlarının daha kötü hale geldiği, buna bağlı olarak finans piyasalarının en verimli yatırım fırsatlarına fonları doğru bir şekilde yönlendiremediği aksaklıktır (Mishkin, 2001:2).

Uluslararası sermaye hareketleri son zamanlarda hızlanan küresel ekonomik entegrasyonun ana katalizörü olmakla birlikte, bu duruma bağlı piyasa başarısızlıkları da daha görünür hale gelmektedir. Asimetrik bilgi ve bunu izleyen daha yüksek risk ve oynaklığa yönelme eğilimi sermaye piyasalarına özgüdür ve bu piyasalar giderek daha fazla uluslararasılaştıkça sorun daha da ciddi hale gelmiştir. Sonuç olarak, mevcut küreselleşme (özellikle finans alanında), dünya istikrarsızlığını kışkırtmaya, gelişmekte olan ekonomilerde tekrarlayan para krizlerini tetiklemeye ve ayrıca dünya deflasyonu, durgunluk ve hatta depresyon tehlikelerini artırmaya eğilimlidir. Bu nedenle, mevcut finansal entegrasyon, küresel ölçekte daha büyük bir sistemik riskle ilişkilidir (Bustelo vd., 1999:2).

Ülkelerin finansal sistemlerinin sağlam temellere dayanması, yaşanabilecek kriz ortamları için oldukça önemlidir. Çünkü finans piyasalarındaki serbestleşme risk ortamını da beraberinde getirdiği için, bu durum finans sistemi kırılğan ülkelerin hem daha kırılğan hem de kriz ortamlarına daha yatkın bir hale gelmesine neden olmaktadır (Schmukler vd., 2004: 5). Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde finans ve döviz

krizlerinin çoğalmasa, genellikle finansal küreselleşmeyle bağlantılı olarak dört şekilde gerçekleşebilmektedir.

Birincisi, uluslararası yatırımcılar, gelişmekte olan ekonomiler için istikrarı bozabilecek bir ivme yaratma eğilimindedir. İkincisi, uluslararası yatırımcılar (yurtiçi yerleşiklerle birlikte) gelişmekte olan ülkelerin para birimlerine spekülative saldırılara girişebilir ve böylece ekonomik ve politik temellerine dayalı olarak garanti edilmeyen istikrarsızlığa neden olabilir. Üçüncüsü, krizin bulaşma riski, ekonomik anlamda daha sağlıklı ülkeler için uluslararası yatırımcıların, yerel faktörlerle ilgisi olmayan nedenlerle bu ülkelerden sermaye çekebilme riski oluşturmaktadır. Dördüncüsü ise bir hükümet, demokratik olarak seçilmiş olsa bile, gelecek nesillerin çıkarlarına yeterli ağırlık vermeyebilir. Geleceğin ve şimdiki nesillerin çıkarları birbirinden uzaklaştığında bu bir sorun haline gelir ve hükümetin aşırı miktarda borca maruz kalmasına neden olur. Finansal küreselleşme, hükümetlerin borçlanmasını kolaylaştırarak, bu "aşırı borçlanma" sorununu ağırlaştırabilir. Bu dört hipotez, birbirinden bağımsız olmamakla birlikte birbirlerini güçlendirerek kriz ortamını doğuran etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Prasad vd., 2003).

Krizlerden etkilenen ya da kriz yaşayan sadece finansal sistemleri daha kırılğan ve zayıf ekonomiler değildir. Finans sistemleri sağlam temellere dayanan ülkelerde de, uluslararası sermaye piyasalarında eksikliklerin olmadığı durumlarda bile küreselleşme, dış etkenlerin önemi nedeniyle krizlere yol açabilmektedir. Bir ülke yabancı sermayeye bağımlı hale gelmesi durumunda, yabancı sermaye akışlarındaki ani değişimler finansman güçlükleri ve ekonomik gerileme yaratabilmektedir. Bu değişimler, sadece ülke içi faktörlerden değil, yabancı faiz oranları gibi dış faktörlerin de özellikle gelişmekte olan ülkelere sermaye akışlarının önemli belirleyicileri olmaktadır. Sermaye akışlarının niteliği, yabancı sermayenin içerdiği riskleri anlamak açısından önemlidir. Sermaye girişlerinin doğrudan yabancı yatırımdan ziyade portföy akışları veya kısa vadeli sermaye hareketleri şeklinde olduğunda ani ters dönüşlerin daha ani olduğu vurgulanmaktadır. Ülkeler, kısa vadede nakit üretme kabiliyetlerine göre kısa vadeli sermaye girişlerine aşırı derecede güvendiklerinde, sermaye akışlarının birden tersine dönmesi ve dolayısıyla likidite krizlerine karşı savunmasız hale gelmektedirler. Sermaye hesabı işlemlerinin bu tür izinlerle serbestleştirilmesi

kısa vadeli sermaye akımlarının kriz olasılığını artırabilmektedir (Schmukler vd., 2004:5-6).

Finansal krizlerin yayılmasında, ülkeler arası ticari ve finansal ilişkiler ile uluslararası ekonomik şokların önemli bir etkisi vardır. Yerel düzeyde meydana gelen krizler, birden fazla ülkeyi etkileyen dışsal bir şok gerçekleştiğinde, ilişkili olan diğer ülkelerin makroekonomik göstergelerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Budak, 2017:457).

1.4.2.4. Gelir dağılımı eşitsizliği

Küreselleşme, ekonomik, sosyal ve politik yapıların uluslararası ticaretin, sermaye akışlarının, teknoloji transferinin ve kültürel değişimlerin dünya çapında yayılması ile daha benzer hale geldiği bir yakınsama ve homojenleşme sürecidir. Küreselleşmenin getirmiş olduğu bu tür değişiklikler ekonomik faaliyetler için faydalı olabilse de gelir dağılımı eşitsizliği konusunda durum aynı etkiyi göstermemiştir (Lee ve Lien, 2020:380).

1980'lerden bu yana en temel ve sağlam eğilimlerden biri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenen ülke içi gelir dağılımı eşitsizliğindeki yaşanan artış olmuştur. Küreselleşme ile ticaretin serbestleşmesi ve gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki bağlantı, Hecksher-Ohlin modelinden kaynaklanan Stolper Samuelson teoreminden türetilmiştir. Bu teoreme göre, iki ülkeli iki faktörlü bir çerçevede, artan ticaret açıklığı (tarife indirim yoluyla) düşük vasıflı işgücünün bol olduğu gelişmekte olan bir ülkede, düşük vasıflı işçilerin ücretlerinde bir artışa ve yüksek vasıflı işçilerin ücretlerinde bir azalmaya neden olarak, gelir eşitsizliğinde bir azalmaya yol açacaktır (Jaumotte vd., 2013:283). Gelişmiş ülkeler için bu durum teorinin tam tersi yönündedir. Ticarete açıklık, vasıflı işgücünün gelirlerini artırarak, reel gelirin daha az bir oranını nispeten vasıfsız işgücüne ayırarak gelir eşitsizliğini artıracaktır (Heimberger, 2019:4), zira yapılan akademik çalışmaların birçoğu bu olasılığı güçlendirir niteliktedir (Milanovic, 2005; Goldberg ve Pavncik, 2007; Bigsten ve Munshi, 2014).

Küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini nasıl etkilediği konusunda yaptığı çalışmada Birdsall (2006: 22), küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini üç farklı

kanaldan etkilediğini savunmaktadır. Birincisi, küresel piyasalar, ülkeleri ve bireyleri en verimli varlıklara yönlendirerek daha fazla kazanma isteklerini arttırarak ödüllendirmektedir. İkincisi, küresel ekonomide, negatif dışsallıklar, daha kırılgan ve savunmasızlar için yeni maliyetlerin yükselmesi anlamına geleceği için zaten zayıf ve dezavantajlı olanların karşılaştığı riskleri artırır. Üçüncüsü ise, küresel ekonomide, mevcut kurallar, hâlihazırda ekonomik güce sahip olan ülkelerin ve bireylerin çoğuna fayda sağlama eğilimindedir; sonuç olarak daha zengin ve daha güçlü olanlar, küresel kuralların hazırlanmasını ve uygulanmasını sağlamakta, kendi çıkarlarını sınırlayan kurallar olsa bile bu kuralları lehlerine çevirmeyi başarmaktadırlar.

Diğer yandan Wade (2001), gelir dağılımı eşitsizliğinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha fazla artmasının sebebini, ekonomilerinin hızlı bir büyümeye doğru ivme kazanmasında edinilen borç yüklerinin finansal krizlere neden olabilmesine ve bu krizlerin yükünün gelir hiyerarşisinde alt tarafta kalanlara yükletilmesine bağlamaktadır. Ayrıca, küreselleşme ile birlikte teknolojik gelişmelerle yaratılan katma değeri yüksek etkinlikler, daha çok gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmaktadır (Baş, 2009: 51).

Birleşmiş Milletlerin Dünya Sosyal Raporu'nda (2020) küreselleşen etkenler; iklim değişikliği, teknoloji ve kentleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmada önemli bir faktör olduğu belirtilmektedir. İklim değişikliğinin neden olduğu çevresel bozulmalar, kasırga ve seller özellikle küçük toprak sahiplerini, tarım ve hayvancılık ile uğraşan gelir gruplarını oldukça etkilemektedir. Teknolojinin gelir dağılımı eşitsizliği üzerine etkisi ise yüksek vasıflı işgücünün teknolojiyi en çok kullanan ve en yüksek ücret düzeyine sahip gruba dâhil iken, düşük ve orta vasıflı işgücünün daha çok rutin bedensel işlerde çalışması sebebi ile düşük ücretle çalışması ya da işsiz kalması sebebi ile gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır. Son olarak kentleşmenin yarattığı etki, kentlerin gelir düzeylerine göre şekillenen alanlardan oluşmasından dolayı en zengin kesimin bulunduğu alanın alt yapı, eğitim, sağlık ve sosyal-kültürel faaliyet ve hizmeti ile gecekondular olarak nitelendirilen en düşük gelire sahip kesimin bulunduğu alan ile aynı olmaması nedeniyle meydana gelen aksaklıklar gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır.

1.4.2.5. Ulus devlet etkinliğinin zayıflaması

Klasik okulun önde gelen temsilcisi Adam Smith, fizyokratların “bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” sloganından etkilenerek, “görünmez el” benzetmesi ile serbest piyasa sisteminin gerekliliğine ve devletin piyasaların işleyişinden soyutlanarak, sadece eğitim, sağlık, adalet ve güvenlik gibi kamu hizmetlerinde aktif olması gerekliliğini savunmuştur. Keza, kapitalizmin doğuşunu teşvik eden bu temel görüş ile serbest piyasa sistemini benimseyen ülkeler küreselleşme sürecine hızlı bir şekilde entegre olur ve dış ticaretin nimetlerinden faydalanırken, bu durum şirketlerin çok uluslu bir yapıya dönüşerek dünya ticaretinde söz sahibi olmalarını hatta birçok ülkenin milli gelirinden daha fazla sermaye sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu durum hükümetlerin özellikle ekonomik alanda denetim ve kontrol faaliyetlerinin azalması ile ulus-devlet etkinliğinin kaybolması anlamına gelmektedir.

Ulus devlet, sınırları çizilmiş bir bölge üzerinde idari bir tekel konumunda olan, hükmü yasalarla ve iç-dış şiddet araçlarının kontrolü ile onaylanan kurumsal hükümet biçimleridir (Giddens, 2005: 165). Ulus devletler, tarihin geniş hareketi içinde ekonomik işleri örgütlemenin geçici bir şeklidir. Ekonomik işleri yönetme gücü ve ayrıcalığı askeri gücün kontrolünden kaynaklanmakta olup bu güç genel olarak halkın yaşam kalitesini iyileştirmekten daha ziyade iktidarın konumunu korumak için bir araç olmuştur. Doğal kaynakların ve sömürgelerin kontrolü yönetimin diğer bir güç kaynağıdır. Bilgi yoğun bir toplumda doğal kaynaklar belki çok fazla önemli değildir fakat sömürgeler, düşük maliyetli hammadde kaynağı olmaktan daha ziyade anayurttaki hükümetin hazinesini boşaltan bir sızıntıdan ibarettir. Toprağın kontrolü ise başka bir güç kaynağı olup; bu kapsamda zenginleşen ekonomiler etkilerini başka bölgelerde de gösterebilmektedirler. Yönetme hakkının son kaynağı ise siyasi bağımsızlıktır. Küreselleşme ile birlikte sınırların daha önemsiz olduğu bu süreçte bağımsızlığın önemi de gün geçtikçe azalmaktadır (Ohmae, 2006:273-274).

Man'a (1997) göre, küreselleşme, ulusal veya uluslararası olmayan, fakat ulusötesi ve küresel ağlara neden olan bir etken olmakla birlikte, bu sürecin ulus devletleri zayıflatan dört sözde tehdidi söz konusudur. Bunlar, küresel kapitalizm, çevresel sorunlar, küresel sivil toplum ve küresel bir devletin ortaya çıkışıdır.

Ulus-devletin öneminin azalması, bu süreçte kamu hizmetlerinin niteliğinin değişmesi, bunun da devlete bakış açısının değişmesi ile ilgilidir. Devleti devlet yapan güvenlik ve yargı gibi kamu hizmetlerinin var olma zorunluluğudur. Bugün kamu hizmetleri dört farklı düzeyde üretilmektedir: 1) Yerel düzeyde, 2) Ulusal düzeyde, 3) Bölgesel düzeyde, 4) Küresel düzeyde. Ulusal kamu hizmetlerine olan ihtiyacın giderek azalması ulus devletin akıbeti sorununu gündeme getirmektedir (Acar, 2018a: 205).

Küreselleşme ile birlikte uluslararası sermaye yatırımları, ekonomik olarak kârlı bulunan bölgelere giderek ulusal bağımlılığını kaybetmiştir. Uluslararası şirketler, gün geçtikçe hiçbir devlete bağlı kalmayan çok uluslu şirketlere dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca, uluslararası sermaye ile ulus devletin çıkar çatışmaları sonucunda, bu şirketler sorunlarını ulus devlet aracılığı ile değil uluslararası hukuk kuralları ile korumaya çalışmaktadır (Bulut, 2003:186). Ekonomik alanın kanunları ve düzenlemeleri de ulus ötesi olma eğilimindedir. Zira, IMF, DTÖ ve Dünya Bankası, küresel düzeyde etki alanlarını kontrol etmeye çalışmaktadır (Lenhard, 2009). Ekonomik anlamda birçok yetkisini uluslararası kurumlara devreden ulus-devletler, uluslararası sermayenin önünde bir engel olarak görülmektedir (Kazgan, 2000: 55). Uluslararası bu kurumların etkinliği, uluslararası ilişkilerin bağımlılığına yol açarak, ulus devletleri, bu kurumların öngördüğü şartları yerine getirme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakarak toplumsal hareketleri üzerindeki etkinliğini ve gücünü kaybetmesine neden olmuştur (Aslan, 2009: 291).

Küreselleşme ile dünyada ekonomik ve kültürel alanda yayılan entegrasyon, ulus devlet yapısı içindeki hükümetlerin gücü ve etkinliğini azaltmaktadır. Bu süreçte, hükümetler; ekonomik faaliyetlerin, teknolojik yeniliklerin, bilgi, haber ve fikirlerin akışını kontrol etmekte güçlük çektiği için uygulamaya çalıştığı iç politika tedbirleri etkinliğini kaybetmektedir. Ayrıca, ulus devletlerin milli politika izleme imkânı giderek azalarak, pazar sınırlarının aşınması bir ölçüde milli siyasi sınırlarının da aşınması anlamına gelmektedir (Yüksel, 2001: 103).

1.5. Küreselleşme Ölçüm Yöntemleri

Son on yıllarda insan hareketleri, kurumsal yapı, siyasi ilişkiler ve kültürel çevre birbiri ardına iç içe geçmiştir. Hızla artan ekonomik entegrasyon, kültürel yönetim biçimleri, birbiriyle bağlantılı sosyal ve çevresel gelişmeler küreselleşmenin bir göstergesi olmuştur. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, küreselleşme özellikleri sebebiyle birtakım fırsatlar sağlarken yine bu duruma paralel birtakım riskler de içermektedir. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren adını daha sık duyduğumuz bu olgu, dünyanın her ülke ve bölgesinde aynı hızla yayılıp yine aynı benzer etkiyi göstermemiştir. Bu durum ülkelerin küreselleşme göstergeleri ile ilgilidir. Bununla birlikte küreselleşmenin etki, neden ve sonuçlarını inceleyebilmek için küreselleşme derecesini ölçmemiz gerekmektedir. Küreselleşmenin karmaşık bir süreç dizini olması ve genel kabul görür net bir tanımının olmaması gibi sebeplerle ölçümü zor bir olgudur. Küreselleşme sürecinin çok boyutlu olması nedeniyle, bunlarla ilişkili çeşitli etkenleri hesaba katarak bir ölçüm yapmak gerekmektedir. Küreselleşme endeksi esas itibariyle ülkeler arası küreselleşme dereceleri bakımından karşılaştırma için kullanılan bir gösterge olsa da, aynı zamanda hem ülkelerin ne kadar küreselleştiği hem de küreselleşme sonucunda meydana gelen değişiklikler konusunda daha detaylı bir analiz yapmamızı sağlamaktadır.

Küreselleşme ölçümü her ne kadar zor olsa da uzun yıllardır süren sistemli çalışmalardan sonra ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel alanlardaki veriler ışığında birtakım endeksler geliştirilmiştir: 2001 yılında geliştirilen A.T. Kearney Küreselleşme Endeksi (KFT), 2002 yılında geliştirilen KOF Küreselleşme Endeksi, 2004 yılında geliştirilen CSGR Küreselleşme Endeksi, 2008 yılında geliştirilen Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI) ve 2010 yılında geliştirilen Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI) (Figge ve Martens, 2014: 2).

1.5.1. A.T. Kearney dış politika küreselleşme endeksi (KFG)

Andrew Thomas Kearney tarafından geliştirilen bu endeks, küreselleşme için çoklu bir ölçüm sunmaya yönelik yapılan ilk çalışmadır. Bu küreselleşme endeksi küreselleşmenin temel dört boyutunu kapsayan ekonomik entegrasyon, kişisel iletişim, teknolojik bağlantı ve politik katılımı içeren 14 değişken ve 62 ülkeyi kapsamaktadır. Endekste yer alan 62 ülke dünya GSMH’sının %96’sını ve dünya nüfusunun %84’ünü

oluşturmaktadır. Ayrıca endeks Tablo 1.5’de yer alan değişkenler dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Foreignpolicy, 2009).

Tablo 1. 5. A.T. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksinin Boyut ve Değişkenleri

Boyutlar	Değişkenler
Ekonomik Entegrasyon	Ticaret
	Portföy
	DYY
	Yatırım Gelirleri
Kişisel İletişim	Telefon
	Seyahat
	Havale ve Kişisel Transferler
Teknoloji	İnternet Kullanıcıları
	İnternet Sunucuları
	Güvenli Sunucular
Siyasi Katılım	Uluslararası Kuruluşlara Üyelik
	BM Barışı Koruma Misyonuna Katkılar
	Çok Taraflı Anlaşmalar
	Kamu Transferleri

Kaynak: A.T. Kearney verileri kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Küreselleşme endekslerini oluşturma yöntemleri, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), İnsani Kalkınma Endeksini (HDI) oluşturmak için kullanılan yöntemlere dayanmaktadır (Samimi vd., 2011: 8). İlk olarak endekse girmesi gereken ilgili değişkenler hakkında bir değerlendirme yapılır. İkinci olarak, mevcut veriler dikkate alınarak, her değişken için uygun nicel ölçümler yapılır ve veri kısıtlamaları önemlidir. Üçüncüsü bu nicel ölçümler, farklı değişkenlerin tipik olarak farklı birimlerde ölçüldüğü ve bu nedenle farklı sayısal değerler verebileceği sorunuyla başa çıkmak için normalleştirilir. Dördüncü ise, ülke sıralamalarını belirlemek için her yıl her ülke için sayısal bir puan veren, normalleştirilmiş değişkenlerin ağırlıklı toplamı hesaplanır (Lockwood, 2001:3-4).

Kullanılan her bir değişken bir ya da daha fazla göstergeye karşılık gelir. Her değişken 0-1 ölçeğinde normalleştirilir; burada 1’e karşılık gelen değer söz konusu yılda bu değişken için tüm ülkeler arasında kaydedilen en yüksek değerdir. Her değişken için endeks numaraları belirlendikten sonra, bunların genel küreselleşme endeksine toplanması ve değişkenlerin her birine verilen ağırlık verilmesi problemi

ortaya çıkar. A.T. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksi için bulunan çözüm, ağırlıkların, başlangıçta belirlenen küreselleşme sürecinin her bir boyutunun önemi üzerine teorik bir değerlendirme sonrası belirlemektir. Bu durum keyfi bir tutum olması sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Caselli, 2008:388).

Küreselleşme endeksi (GINDEX), İnsani Gelişme Endeksine benzer şekilde formüle edilmiştir. Geçici bir ağırlıklandırma sistemi kullanılarak bireysel değişkenlerin normalleştirilmesi ve akabinde toplamaya dayanmaktadır. Burada i , ülkeyi, t , zamanı gösterir; m ve j ana bileşen değişkenlerinin içinde ve arasındadır; ω_m , bir bileşen içerisindeki X değişkenine katkıda bulunan ağırlıklardır. ω_j , dört bileşenin her birine eklenen ağırlıklar olup, belirli bir yıldaki ülkelerdeki ilgili değişkenlerin minimum ve maksimum değerleridir. Küreselleşme Endeksinin formülü şudur: (Heshmati, 2006: 4).

$$GINDEX_{it} = \sum_{j=1}^J \omega_j \left(\sum_{m=1}^M \omega_m \left(\frac{X_{jmit} - X_{jmt}^{min}}{X_{jmt}^{max} - X_{jmt}^{min}} \right) \right)$$

1.5.2. KOF küreselleşme endeksi (KFG)

KOF küreselleşme endeksi, ekonomik, siyasi ve sosyal entegrasyonu içeren 1970-2000 dönemi ve 123 ülke için panel verileri kullanarak geliştirilmiştir (Dreher, 2006). Axen Dreher tarafından 2002 yılında geliştirilen KOF küreselleşme endeksinde 23 değişken kullanılmaktadır. Endeks, A.T. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksinde kullanılan değişkenlere dayalıdır fakat daha fazla ülke ve daha uzun zaman aralığına sahiptir ve küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve sosyal boyutlarını ele almaktadır (Dreher vd., 2008: 43).

Günümüzde küreselleşme ölçüm yöntemi olarak en fazla kullanılan KOF küreselleşme endeksinin 2002 yılından günümüze kadar farklı versiyonları geliştirilmiştir. 2002 yılında 123 ülke ve 23 olan değişken sayısı, 2018 yılına kadar 203 ülke ve 43 değişken olarak revize edilmiştir. Ayrıca, endeksin revize edilmiş versiyonu *de facto* ve *de jure* olarak birbirinden ayrılmaktadır. *De facto* küreselleşme, uluslararası akım ve faaliyetleri ölçerken *de jure* küreselleşmesi, uluslararası akımların

girişini kolaylaştıran politika ve koşulları ölçmektedir. KOF Küreselleşme endeksi bu iki küreselleşme yapısını birleştirmektedir (Gygli vd., 2019).

Tablo 1. 6. KOF Küreselleşme Endeksinin Yapısı

Küreselleşme Endeksi, de facto	Ağırlık	Küreselleşme Endeksi, de jure	Ağırlık
<i>Ekonomik Küreselleşme, de facto</i>	33,30	<i>Ekonomik Küreselleşme, de jure</i>	33,30
<i>Ticaretin Küreselleşmesi, de facto</i>	50,00	<i>Ticaretin Küreselleşmesi, de jure</i>	50,00
Mal Ticareti	38,80	Ticaret Düzenlemeleri	26,80
Hizmet Ticareti	44,70	Ticaret Vergileri	24,40
Ticaret Ortağı Çeşitliliği	16,50	Tarifeler	25,60
		Ticaret Anlaşmaları	23,20
<i>Finansal Küreselleşme, de facto</i>	50,00	<i>Finansal Küreselleşme, de jure</i>	50,00
Doğrudan Yabancı Yatırım	26,70	Yatırım Kısıtlamaları	33,30
Portföy Yatırımları	16,50	Sermaye Hesabı Açıklığı	38,50
Uluslararası Borç	27,60	Uluslararası Yatırım Anlaşmaları	28,20
Uluslararası Rezervler	2,10		
Uluslararası Gelir Ödemeleri	27,10		
<i>Sosyal Küreselleşme, de facto</i>	33,30	<i>Sosyal Küreselleşme, de jure</i>	33,30
<i>Kişilerarası Küreselleşme, de facto</i>	33,30	<i>Kişilerarası Küreselleşme, de jure</i>	33,30
Uluslararası Ses Trafikliği	20,80	Telefon Abonelikleri	39,90
Transferler	21,90	Seyahat Özgürlüğü	32,70
Uluslararası Turizm	21,00	Uluslararası Havalanları	27,40
Uluslararası Öğrenciler	19,10		
Göç	17,20		
<i>Bilgi Küreselleşmesi, de facto</i>	33,30	<i>Bilgi Küreselleşmesi, de jure</i>	33,30
Kullanılan İnternet Ağ Kapsamı	37,20	Televizyon Erişimi	36,80
Uluslararası Patentler	28,30	İnternet Erişimi	42,60
Yüksek Teknoloji İhracatı	34,50	Basın Özgürlüğü	20,60
<i>Kültürel Küreselleşme, de facto</i>	33,30	<i>Kültürel Küreselleşme, de jure</i>	33,30
Kültürel Malların Ticareti	28,10	Cinsiyet Eşitleri	24,70
Kişisel Hizmetlerin Ticareti	24,60	Beşeri Sermaye	41,40
Uluslararası Ticari Markalar	9,70	Sivil Özgürlükler	33,90
McDonald's Restoranı	21,60		
IKEA Mağazaları	16,00		
<i>Siyasi Küreselleşme, de facto</i>	33,30	<i>Siyasi Küreselleşme, de jure</i>	33,30
Elçilikler	36,50	Uluslararası Kuruluşlar	36,20
BM Barışı Koruma Misyonları	25,70	Uluslararası Antlaşmalar	33,40
Uluslararası STK'lar	37,80	Ortak Anlaşmaların Çeşitliliği	30,40

Kaynak: (Gygli vd., 2019:545).

Tablo 1.6’da görüldüğü üzere 2018 KOF Küreselleşme Endeksi, ekonomik, sosyal ve siyasi küreselleşme olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Ekonomik boyutu ticaret ve finansal olarak, her biri %50 ağırlığa sahip iki alt gruptan oluşmaktadır. Sosyal küreselleşme boyutu ise kişilerarası, bilgi ve kültürel küreselleşme olmak üzere üç alt boyuttan oluşur ve bunların her birinin endeks içindeki ağırlıkları %33,30’dur. Küreselleşmenin teknoloji ile ilgili değişkenleri bilgi küreselleşmesinin içerisinde yer almaktadır. KOF Küreselleşme Endeksinin en son boyutu olan siyasi küreselleşme boyutu ise uluslararası kuruluşlar, anlaşmalar ve bunların çeşitliliği ile elçilikler, BM Barışı Koruma Misyonları ve Uluslararası STK’lardan oluşmaktadır.

Küreselleşme endeksleri oluşturulurken, Tablo 1.6’daki değişkenler kullanılır ve bunların değeri 1’den 100’e kadar ölçekli bir dizine dönüştürülür. Daha yüksek değerler daha fazla küreselleşmeyi ifade eder. Alt endekslerin ağırlıkları, temel bileşen analizi ile belirlenir. Eksik verilerin olması durumunda, ağırlıklandırma yönteminden önce doğrusal enterpolasyon kullanılır (Gozgor, 2017:4). Değişken ağırlıkları belirlendikten sonra toplama işlemi yapılır. Toplama işlemi ağırlıklı değişkenlerin toplama seviyesine eklenmesiyle oluşur. Her bir toplama düzeyi, birleştirilmiş alt düzey endeksleri kullanmak yerine farklı değişkenler kullanılarak hesaplanır. Bu durum, bir alt dizinin değeri eksik veriler sebebiyle raporlanmasa bile değişkenlerin dizinin daha yüksek toplama seviyelerinde kullanabilmesini sağlamaktadır (Gygli vd., 2019:559).

KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü’nün verilerine göre 2018 yılı itibari ile dünyanın en küreselleşmiş ülkesi 90,79 genel endeks puanıyla İsviçre’dir. İsviçre’yi 90,68 puanla Hollanda ve 90,46 puanla Belçika takip etmektedir. Türkiye ise 70,57 puanla 58. sırada yer almaktadır (KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü Bülteni, 14 Aralık 2020).

1.5.3. CSGR küreselleşme endeksi

CSGR Küreselleşme Endeksi, Ben Lockwood ve Michela Redoano (2005) tarafından Warwick Üniversitesi Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışmaları

Merkezi’nde 1982-2004 yılları aralığında, 119 ülke için ve 16 değişken kullanarak geliştirilmiştir (Gygli vd., 2019: 547).

Tablo 1.7’de Warwick Üniversitesi Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışma Merkezi veri tabanından alınan CSGR Küreselleşme Endeksinin boyut, değişken ve ağırlıkları verilmiştir.

Tablo 1. 7. CSGR Küreselleşme Endeksinin Yapısı

Küreselleşme Boyutları	Değişkenler	Değişkenlerin Tanımı	Ağırlığı
Ekonomik Küreselleşme	Ticaret	İhraç ve ithal edilen mal ve hizmetlerin GSMH'ya oranı (%)	0,418
	DYY	DYY'ların GSMH'ya oranı (%)	0,092
	Portföy Yatırımlar	Portföy Yatırımların GSMH'ya oranı (%)	0,220
	Gelir	Yabancı gelirlerin GSMH içerisindeki payı (%)	0,270
	İnsanlar		0,331
Sosyal Küreselleşme	Yabancı Nüfus Stoku	Toplam nüfusun yabancı nüfusa oranı (%)	0,266
	Yabancı Nüfus Akımı	Yabancı nüfus girişinin toplam nüfusa oranı (%)	0,629
	İşçi Döviz Gelirleri	İşçi döviz gelirlerinin GSMH'ya oranı (%)	0,079
	Turist Sayısı	Ülkeye giren toplam turist sayısının, toplam nüfusa oranı (%)	0,026
	Fikirler		0,669
	Uluslararası Telefon Konuşmaları	Kişi başı telefon konuşması (dakika)	0,004
	İnternet Kullanıcıları	İnternet kullananların toplam nüfusa oranı (%)	0,303
	Filmler	İthal ve ihraç edilen film sayısı	0,061
	Kitaplar ve Gazeteler	Kişi başı ithal ve ihraç edilen gazete, dergilerin toplam değeri (ABD doları)	0,577
	Uluslararası E-posta Gönderimi	Kişi başı gönderilen uluslararası e-posta sayısı	0,054
Siyasi Küreselleşme	Elçilikler	Ülkedeki elçilik sayısı	0,378
	BM Misyonları	Ülkelerin katıldığı BM barışı koruma etkinliklerinin sayısı	0,357
	Uluslararası Kuruluşlar	Uluslararası Kuruluşlara üyelik sayısı	0,266

Kaynak: Warwick Üniversitesi Küreselleşme ve Bölgeselleşme Çalışmaları Merkezi, <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/researchcentres/csgr/index/>.

Endeks, ekonomik, sosyal ve siyasi olmak üzere küreselleşmenin üç boyutundan oluşmaktadır. Ekonomik küreselleşme, ticaret, DYY, portföy yatırımları ve gelir olmak üzere dört alt değişkenden; sosyal küreselleşme boyutu, insan ve fikirler olmak üzere iki alt boyuttan oluşur. İnsanlar alt boyutunda, yabancı nüfus stoku, yabancı turist akımı, işçi döviz gelirleri ve turist sayısı olmak üzere dört değişken yer alırken; fikirler alt boyutu, uluslararası telefon görüşmeleri, internet kullanıcıları sayısı, ihraç ve ithal edilen film, ihraç ve ithal edilen kitap-gazete sayısı ve uluslararası e-posta sayısı olmak üzere beş değişkenden oluşur. Siyasi boyutu ise, elçilikler, BM barışı koruma etkinlikleri ve uluslararası kuruluşlara üyelik sayısı olmak üzere üç değişkenden meydana gelmektedir.

Değişkenlerin her birinin değeri, 0- 1 arasında bir değerle normalleştirilir; 1 değeri, değişkenin 1971-2001 döneminde kaydedilen maksimum değeri, 0 ise aynı dönem kaydedilen minimum değerdir. Endekste maksimum ve minimum değerler, tüm yıllar için aynıdır, panel normalizasyon yöntemi kullanır. Tüm değişkenler normalleştirilip, genel bir ölçüm elde edilmeden önce değişkenlere verilen ağırlıklar A.T Kearney Küreselleşme Endeksi'nde olduğu gibi keyfi değil, istatistiksel olarak verilmektedir. Her ülke hakkında maksimum bilgiye dayanan bir teknik olan temel bileşen ağırlıklandırma yöntemi kullanılır (Caselli, 2006:9).

CSGR Küreselleşme Endeksi'nin önemli bir özelliği ise ticaret açıklığının ölçülmesinde, ülkenin nüfus ve arazi alanı gibi büyüklüğü veya coğrafi konumdaki varyasyonu da dikkate alınır. Örneğin Hollanda ve Amerika ticarete açık ülkelerdir. 2001 yılında, Hollanda ve ABD için ticarete açıklık oranları sırasıyla %129 ve %23 idi. Bu oranlar da Hollanda'yı, ABD'den ticarete beş kat daha açık ve daha küresel bir ekonomi olarak gösterecektir (Lockwood ve Redoano, 2005).

1.5.4. Maastricht küreselleşme endeksi (MGI)

Maastricht Küreselleşme Endeksi (MGI), Martens ve Zwietz (2006) tarafından A.T. Kearney Dış Politika Endeksi ve WMRC Endeksini iyileştirmek için oluşturulmuş ve Martens ve Raza (2009) tarafından geliştirilmiştir (Dreher vd., 2009:167). MGI'nın amacı, sürdürülebilir kalkınmayı da dahil ederek mevcut küreselleşme analizlerini genişletmektir. Endeks 117 ülke için 11 değişken

kullanılarak hesaplanmıştır ve verilerin işlenmesi, değişkenlerin seçimi, değişkenlerin ağırlıkları ve sonuçlarının yorumlanması konusunda A.T. Kearney Dış Politika Küreselleşme Endeksi'nden ayrılmaktadır (Dreher vd., 2008:31).

Tablo 1.8'de Figge ve Martens (2014)'in çalışmalarında yer verdikleri Maastricht Küreselleşme Endeksi'nin yapısını yer almaktadır.

Tablo 1. 8. Maastricht Küreselleşme Endeksinin Yapısı

Küreselleşmenin Boyutları	Değişkenler	Ağırlık	Değişkenlerin Tanımları
Siyasi Boyutu	Elçilikler	1/15	Ülke içindeki elçiliklerin ve konsoloslukların sayısı
	Uluslararası Organizasyonlar	1/15	Uluslararası Kuruluşlardaki mutlak üyelik sayısı
	Askeri donanımların ticareti	1/15	Savunma harcamalarında konvansiyonel silah ticaretinin payı
Ekonomik Boyutu	Dış Ticaret	1/15	Mal ve hizmet ithal ve ihracatın GSMH içerisindeki payı
	DYY	1/15	DYY'nın GSMH'ya oranı (%)
	Sermaye Akımları	1/15	Net özel sermaye akımının mutlak değeri (GSMH'nın yüzdesi)
Sosyo-Kültürel Boyutu	Göçler	1/10	Uluslararası göçlerin ülke nüfusundaki payı
	Turizm	1/10	100 kişi başına uluslararası giriş ve çıkış yapanların sayısı
Teknolojik Boyutu	Cep telefonu Kullanımı	1/10	100 kişi başına düşen GSM abonelik sayısı
	İnternet Kullanımı	1/10	İnternet kullanıcı sayılarının toplam nüfusa oranı
Çevresel Boyut	Ekolojik Ayakizi	1/5	Biyolojik kapasitenin bir payı olarak ithalat ve ihracatın ekolojik ayak izi

Kaynak: (Figge ve Martens, 2014:878).

Tabloyu incelediğimizde; endeks, diğer küreselleşme endekslerinden farklı olarak ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel boyutun yanı sıra teknolojik ve biyolojik kapasitenin bir payı olarak ihracat ve ithalatın ekolojik ayak iziyle temsil edilen çevresel boyutunu da dahil etmiştir. Ekonomik küreselleşme boyutunda dış ticaret, DYY ve sermaye akımlarının yer aldığı değişkenler kullanılmıştır. Siyasi küreselleşme boyutunda, elçiliklerin sayısı, uluslararası organizasyonlara mutlak üyelik sayısı ve askeri donanımların ticaretine ait değişkenler kullanılmaktadır. Sosyo-kültürel küreselleşme boyutunda yer alan değişkenler göçler ve turizmdir. Teknolojik

küreselleşme boyutunda internet ve cep telefonu kullanım sayısı yer alırken, çevresel küreselleşme boyutunda ise tek değişken olan ekolojik ayak izi kullanılmaktadır.

MGI, dört aşamalı olarak oluşturulan bir endekstir. İlk aşama kavramsal olup, en alakalı değişkenin endekse dahil edilmesi için seçimler yapılır. İkinci aşamada, seçilen değişkenler için uygun nicel ölçüler belirlenir (Martens ve Raza, 2009: 9). Ayrıca endekste veriler, geçmiş verilerden ekstrapolasyon yoluyla hazırlanır ve üçüncü aşamada, normalleştirme için çarpık dağılımlara sahip göstergeler, logaritma üzerinden dönüştürülür. En yüksek değerler daha fazla küreselleşmeyi ifade eder. Dreher (2006)'nın ardından gösterge puanları, panel normalizasyonu ve $((V_i - V_{\min}) / (V_{\max} - V_{\min}) \times 100)$ formülü kullanılarak hesaplanır; V_{\max} ve V_{\min} , üzerinde gözlemlenen mutlak maksimum ve minimum değerdir. Dördüncü aşama ise toplama aşamasıdır ve eşit ağırlıklandırma yöntemi uygulanır. Endeks puanları eklenir, tüm alanlar aynı ağırlığı alır. Hesaplanan nihai puan, ülkelerin küreselleşme derecelerini sıralamak ve karşılaştırmak amacıyla kullanılır (Figge ve Martens, 2014:883).

1.5.5. Yeni küreselleşme endeksi (NGI)

Ülkeler arasındaki coğrafi mesafeleri azaltan küreselleşmenin ekonomik, siyasi ve sosyal boyutlarını ölçen kapsamlı bir endeks olan Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI), 1995-2005 yılları için 70 ülke ve 21 değişken kullanılarak oluşturulmuş bir endekstir. Endeks küreselleşmeyi bölgesel entegrasyondan ayırt etmek için bazı değişkenlerin mesafe ağırlıklandırmasını hesaba dahil etmiştir (Gygli vd., 2019).

Tablo 1. 9. Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)'nin Yapısı

	Endeskler ve Değişkenler	Kaynak	Tanım
Ekonomik Boyutu	Dış ticaret GSMH'nın yüzdesi (coğrafi mesafelere göre ağırlıklandırılmış)	UN COMTRADE	Karşılıklı mal ithal ve ihracatı, (GSMH'nın %)
		CEPII	Her ülke içindeki nüfusun coğrafi dağılımını değerlendirmek için şehir düzeyinde verileri kullanarak km cinsinden ülkeler arasındaki coğrafi mesafelerin ölçümü
	Hizmet Ticareti	WB 08	Hizmet ithal ve ihracatı (GSMH'nın %)
	DYY Stoku	UNCTAD	DYY stokunun toplamı, (GSMH'nın %)
	DYY Akımı	UNCTAD	Ödemeler dengesi finans hesabına kaydedilen DYY giriş ve çıkışlarının toplamı, (GSMH'nın %)
	Portföy Yatırım Stoku (Yeni)	IMF 08	Uluslararası yatırım kayıtlarından portföy yatırım stok varlıklarının ve yükümlülüklerinin toplamı, (GSMH'nın %)
	Portföy Yatırım Akışı	IMF 08	Ödemeler dengesine kaydedilen portföy yatırım giriş ve çıkışlarının toplamı, (GSMH'nın %)
	Yabancı Uyruklulara Gelir Ödemeleri	WB 08	Yerleşik olmayan işçilere ödenen çalışma aylıkları, (GSMH'nın %)
	Yabancıların Ticari Marka Başvuruları (Yeni)	WB 08	Yabancıların bir ticari markayı ulusal veya bölgesel bir ticari marka kurumuna tescil ettirme başvurularının payı, WIPO verileri.
	Yabancıların Patent Başvuruları (Yeni)	WB 08	Yabancılar tarafından yapılan patent başvurularının ulusal patent kurumu nezdindeki payı, WIPO verileri.
Siyasi Boyutu	Çevresel Anlaşmalar (Yeni)	CIA	Yapılan çevre anlaşmalarının sayısı.
	Uluslararası Kurumlara Üyelik	CIA	Uluslararası Kurumlara üyelik sayısı
	Elçilikler	EWY	Bir ülkedeki toplam elçiliklerin sayısı.
	BM Barışı Koruma Görevleri	UNDPKO	Barışı Koruma faaliyetlerinin BM barışı koruma misyonuna katkıları

Tablo 1.9. Yeni Küreselleşme Endeksi (NGI)'nin Yapısı (Devamı)

	Endeskler ve Değişkenler	Kaynak	Tanım
Sosyal Boyutu	Göç Stoku	WB 08	Yaşadıkları ülke dışındaki bir ülkede doğanların sayısı ve mültecilerin toplam nüfusa oranı (%)
	Uluslararası Turizm	DB 08	Ülkeye giren ve çıkan toplam uluslararası turistlerin toplam nüfusa oranı (%)
	Uluslararası Öğrenci Hareketliliği (Yeni)	UNESCO	Bir ülkeden yurtdışına okumaya giden öğrenci sayısının, o ülkedeki toplam yüksek öğrenimli öğrencilerin sayısına oranı
	Uluslararası Telefon Görüşmeleri	WB 08	Uluslararası yapılan telefon görüşmeleri'nin toplam nüfusa oranı (dakika cinsinden)
	Uluslararası İnternet Ağ Genişliği	WB 08	İnternet bağlantısı için ülkeler arasında yapılan uluslararası bağlantıların kapasitesi, (kişi başına bit cinsinden)
	Uluslararası Gazeteler	UN COMTRADE	Gazete ve süreli yayınlardaki ihracat ve ithalatın toplamı, SITC'nin 892.2 kodlu, GSMH'ya oranı (%),
	Uluslararası Kitaplar	UN COMTRADE	Kitap ve broşürlerde ihracat ve ithalatın toplamı, SITC'nin 892.11 kodlu, GSMH'ya oranı (%),
	Transferler	WB 08	Bir ekonominin karşılıksız olarak mal, hizmet, gelir veya finansal öğeler sağladığında veya aldığı ödemeler dengesine kaydedilen cari transferlerin toplamı. % GSYH cinsinden veriler.

Kaynak: (Vujakovic, 2010:6).

Yeni Küreselleşme Endeksi, Petra Vujakovic (2010) tarafından ekonomik, siyasi ve sosyal olmak üzere üç boyut ve tablo 1.9'da görüldüğü üzere 21 değişken kullanılarak geliştirilmiştir. Kullanılan değişkenlerin birçoğu diğer küreselleşme endekslerindekiyle aynı olsa da Vujakovic bu değişkenlere ilaveten 5 yeni değişken kullanmış ve bazı değişkenleri de değiştirmiştir. Endeksin ekonomik boyutunda; mal ve hizmet ticaretinin ayrıldığı, Portföy yatırım stoku değişkeni ile patent ve ticari marka başvurularının da dâhil edildiği görülmektedir. Siyasi boyutunda yer alan üç değişken diğer endekslerde kullanılan değişkenler ile aynıken, ayrıca çevre anlaşmaları değişkeni ile çevre konusu da endekse dâhil edilmiştir. Sosyal boyutunda

ise, uluslararası öğrenci hareketliliği olarak kullanılan yeni değişken ile yüksek öğrenim için yurtdışına giden öğrencilerin sayısını baz almaktadır.

Endekste küreselleşme boyutlarını ve değişken ağırlıklarını oluşturmak için temel bileşen analizi (PCA) kullanılmıştır. Bu şekilde oluşturulan boyutlar ve ağırlıklar, veri setinin istatistiksel özelliklerini yansıtır. İlk aşamada, PCA yardımıyla değişkenleri 3 boyutla gruplandırıp, istatistiksel sonucun önceden oluşturulup, veriler ile örtüşüp örtüşmediği kontrol edilir. İkinci aşamada üç boyuta ve bağımsız değişkenlere verilecek ağırlıklar belirlenmektedir. Daha sonra toplama aşamasına geçilerek ülkelerin küreselleşme oranları belirlenerek sıralanmaktadır (Vujakovic, 2010:14-15).

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

Bu bölümde yoksulluk kavramı, mutlak ve görelî yoksulluk olarak iki başlık altında incelenmiştir. Yoksulluk, tarihten günümüze kadar var olan gelişmiş veya az gelişmiş bütün ülkelerin küresel bir sorunu haline gelmiştir. Bu kapsamda yoksulluğu azaltma politikaları ülkelerin başlıca kalkınma hedefleri arasında yerini almaktadır. Özellikle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar yoksullukla mücadelede önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu anlamda yoksulluğun ölçümü de önemli bir sorun teşkil etmekle birlikte, çalışmamızın bu bölümünde tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk endekslerine de yer verilmiştir.

2.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramı tarih boyunca var olmuş ve var olmaya da devam edecek olan, çok boyutlu bir olgudur. Bu olgu, insanlık tarihi kadar eski olması sebebiyle zaman içindeki tanımı, önemi, gösterge ve politikaları da değişmiştir. Özellikle 18.yy sonrasında görülen ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerle tüm dünyanın önemli bir sorunu haline gelmiştir.

Yoksulluk, genel olarak az gelişmişlik sorunu olmakla birlikte, günümüz dünyasında hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkelerin toplumsal sorununu teşkil etmektedir. Fakat gelişmiş ülkelerdeki ekonomik gelişmeyle ortaya çıkan refah devleti ve sosyal devlet olguları bu ülkelerde yoksulluğun gelişmekte olan ülkelere göre daha az görülmesini sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde refah devleti kapsamında yoksul kesime sağlanan gelir desteği, sosyal devlet ilkesinin benimsenmesi ile birlikte bireylere sağlanan yaygın sağlık ve eğitim hizmetleri ve işsizlik sigortası gibi uygulamalar yoksulluğu bir ölçüde önlemiştir. Fakat bu uygulamalar yoksulluk olgusunun tamamen ortadan kaldırılması ve kesin çözüme kavuşturulması sonucunu vermemiştir (Karabulut, 2007:5).

Tüm dünyada toplumsal bir sorun olan yoksulluk kavramını tanımlamak birçok toplum bilimci ve iktisatçıya göre değişmekte ve herkesin üzerinde ittifak ettiği net bir

tanımın varlığından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Sonuç olarak, tanımlamayı yapanların yaklaşımlarından ve ideolojilerinden etkilenen bir dizi tanım mevcuttur.

Yoksulluk tanım ve ölçümünde hâkim olan yaklaşım, 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de yapılan çalışmalara dayanan gelir-tüketim harcamaları kıstası olan mutlak yoksulluk sınırıdır (Şenses, 2017: 62). Günümüze kadar yapılan tanımlama ve ölçümlerde bu kıstas esas alınmış olup, belirli bir toplumun standartlarına göre makul asgari düzeyde kabul edilen ekonomik refah seviyesinin altında kalındığında yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Lipton ve Ravallion, 1993:1).

Chambers (2006:3), yoksulluğun tanımını dört grupta ele almaktadır:

› **Gelir yoksulluğu** (veya tüketim yoksulluğu)

› **Maddi eksiklik veya istek yoksunluğu** yani gelirin yanı sıra, mevcut olmayan, sınırlı veya düşük kaliteli varlıkları (barınma, giyim, mobilya, kişisel ulaşım araçları, radyo vb.) ve hizmetlere yetersiz erişimi kapsamaktadır.

› Neyi yapıp neyi yapamayacağımıza atıfta bulunulan **kapasite yoksunluğu** ise, beceriler ve fiziksel yetenekler gibi insan yeteneklerini ve ayrıca toplumda özsaygıyı içerecek şekilde maddi eksikliğin fazlasını ifade eder.

› Maddi eksiklik veya yoksunlukla birlikte **çok boyutlu yoksunluk**, birbirini güçlendiren birkaç boyuttan yalnızca biridir.

Yoksulluk kavramı, ekonomi ve kalkınma politikalarına yön veren uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından en çok üstünde durulan konulardan biri olmakla beraber, yoksulluğun tanımlanmasında da meselenin farklı boyutları esas alınmıştır.

Birleşmiş Milletler, yoksulluğu, açlık ve yetersiz beslenme, hastalık, eğitim ve diğer temel hizmetlere sınırlı erişim veya erişememe, hastalık kaynaklı maluliyet ve ölüm oranı, evsizlik ve yetersiz barınma, güvenli olmayan ortamlar ve sosyal ayrımcılık ile dışlamanın yanı sıra karar alma süreçlerinde sivil, sosyal ve kültürel yaşama katılamamak olarak tanımlamıştır (Ludi ve Bird, 2007:5).

OECD ise, yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olması sebebiyle; ekonomik, insani, politik, sosyo-kültürel ve koruyucu kapasite olmak üzere beş boyutta ele almıştır:

- ✓ **Ekonomik kapasite**, bireylerin gelir elde edebilme ve yeterli tüketim yapabilme durumlarına sahip olabilmesi, gıda güvenliği, maddi refah ve sosyal statü göstergesinin temellerini kapsamaktadır. Yoksul insanlar, genellikle üretim yapılabilecek alanlarda yeterli finansal ve fiziki imkânlarla ulaşamamaktadır.
- ✓ **İnsani kapasite**, eğitim, sağlık, beslenme, temiz suya erişim ve barınmayı ifade etmekte olup, bu hizmetlere erişimin olmaması; ekonomik olarak üretken alanlarda çalışmayı engelleyerek yoksulluğun devam etmesine neden olur. Ayrıca eğitim alanında okuma-yazma oranının fazlalığı, sosyal ve politik alana katılımı sağlamaktadır.
- ✓ **Politik kapasite**, insan haklarına sahip olmayı ve kamu politikaları ve siyasi öncelikler konusundaki tartışmalarda söz sahibi olmayı içerir. Siyasi özgürlüklerden veya insan haklarından yoksun bırakmanın yanı sıra kamu yetkililerinin keyfi, adaletsiz ve şiddet içeren eylemleri, yoksulluğun başlıca sebeplerinden biri olabilir.
- ✓ **Sosyo-kültürel kapasite**, bir toplumda değer gören bir birey olarak katılım ile sosyal statü, saygınlık ve diğer kültürel koşulları içerir. Coğrafi ve sosyal ayrımcılık yoksulluğun en önemli unsurlarından biridir.
- ✓ **Koruyucu kapasite**, bireylerin mevsimsel değişikliklere ve dış şoklara dayanabilmeleri yoksulluğu önleme noktasında önemli bir unsurdur. Güvensizlik ve kırılganlık, yukarıda bahsettiğimiz diğer tüm boyutlarla bağlantılı olarak yoksullukla güçlü bir şekilde ilişkilidir (OECD, 2001:38).

2.2. Yoksulluk ve Yoksullukla İlişkili Kavramlar

Yetersiz beslenme, sağlık koşullarının kötü olması ve buna bağlı olarak ortalama yaşam süresinin kısa olması, eksik istihdam, düzensiz gelir, eğitim alanındaki yetersizlikler ve çocuk ebeveynlikler gibi göstergeler yoksulluğun kısır döngüsüdür. Bu anlamda yoksulluk, yapısal başarısızlıkların ve etkisiz ekonomik ve sosyal sistemlerin sonucudur. Yetersiz siyasi tepkilerin, çöken politikaların ve yetersiz

uluslararası desteğin ürünü ve temel insani değerlerin kaybını ifade eder (ILO, 2003:1).

İnsanlar genel olarak yoksulluğun bir yoksunluk durumu olarak tanımlandığı konusunda hemfikir olsalar da yoksunluğun nasıl kavramsallaştırılacağı konusunda net bir görüş birliği yoktur. Yoksulluğu ölçmek için farklı ülkeler tarafından çok çeşitli göstergeler geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Farklı göstergelerin kullanılması genellikle o toplumun ön yargılı gücünün ideolojilerini yansıttığı için, yoksulluğu tanımlamak empirik bir faaliyetten ziyade büyük ölçüde politik bir faaliyettir (Seipel, 2003:192). Üzerinde anlaşmaya varılmış bir tanım olmamasına rağmen, literatürde; mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, öznel yoksulluk, nesnel yoksulluk ve kırsal yoksulluk gibi pek çok yoksulluk kavramına yer verilmiştir. Bu bölümde dünyada yoksulluğu tanımlamak ve ölçmek için en yaygın olarak kullanılan mutlak ve göreceli yoksulluk kavramları incelenmiştir.

2.2.1. Mutlak yoksulluk

Mutlak yoksulluk bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamaması veya mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu ve hayatta kalabilmek için gereken mal ve hizmetlere olan ihtiyaçlardan mahrum kalması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar içerisinde yer almakta olan “ihtiyaç,” “refah” ve “kaynaklar”ın tanımlarında bile yoruma açık kavramlar olması sebebiyle yoksulluğun tanım ve ölçümlerini engelleyen bir unsur olmaktadır (Şenses, 2017: 62).

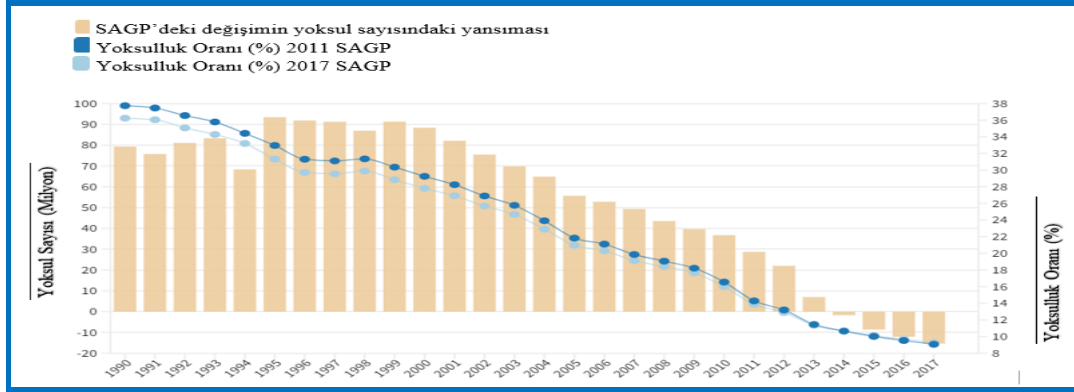
Mutlak yoksulluk, bireylerin asgari düzeyde bir yaşam seviyesini idame ettirebilmek için gerekli olan kaynaklar olan temel ürün (mal-hizmet) sepetini satın alma gücünü gösterir. (De, 2017: 5). Yoksulluk ölçütleri olarak, daha kolay hesaplanabilmeleri adına parasal gelir ve tüketim harcamaları kullanılmaktadır. Bu anlamda bir bireyin günlük alması gereken kalori ihtiyacı ve Dünya Bankası tarafından satın alma gücü paritesine göre belirlenen günlük harcama limitleri baz alınmaktadır.

Bireylerin günlük kalori ihtiyacı hesaplanarak, ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre yoksulluk sınırları değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde 3390 kalori, gelişmekte olan ülkelerde 2480 kalori ve az gelişmiş ülkelerde ise 2070 kalori olarak yoksulluk sınırı hesaplanmıştır. (Karabulut, 2007: 8). Kalori değerlerinin

hesaplanması ise, günlük alınması gereken kaloriye tekabül eden gıdaya ilişkin bir gıda sepeti hazırlanmakta, söz konusu sepetin maliyeti de gıda yoksulluk sınırını oluşturmaktadır. Gıda sepetinin oluşturulması, o yerde bulunan ve tüketilen gıda maddelerinden oluşmaktadır. Söz konusu yerde olmayan ve tüketilmeyen bir gıda sepetinin hazırlanması doğru bir tespit ve ölçümün yapılmasına engel teşkil eder. Kişi başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırı altında kalan nüfusun, toplam nüfus içindeki payı ise gıda yoksulluk oranı olarak tanımlanabilir (Özdemir, 2017:185).

Mutlak yoksulluk sınırının diğer bir göstergesi ise temel ihtiyaçları karşılamak için gerekli görülen asgari gelir düzeyine dayanan kişi başına düşen günlük tüketim harcamasıdır. Dünya Bankası, 1990 yılında, gelişmekte olan ülkeler için aşırı yoksulluk sınırını satın alma gücü paritesine göre “1 ABD Doları” olarak belirlemiştir (Arabacı, 2019: 124). Bu eşik değer, 2008’de 1,25 \$ ve 2015 yılında 1,90 \$ ve 2022 yılı itibari ile 2,15 \$ olarak revize edilmiştir. Dünya Bankası, dünya genelindeki fiyat seviyelerindeki farklılıklar arttıkça, küresel yoksulluk sınırı bu değişiklikleri yansıtacak şekilde periyodik olarak bu konuda güncelleme yapmaktadır. Uluslararası yoksulluk sınırındaki artış, 2011 ile 2017 yılları arasında düşük gelirli ülkelerde temel gıda, giyim ve barınma ihtiyaçlarının maliyetlerinde dünyanın geri kalanına kıyasla artışı göstermektedir. Yani 2017 fiyatlarındaki 2,15 ABD dolarının gerçek değeri, 2011 fiyatlarındaki 1,90 ABD doları ile aynıdır. Bu rakam, günde 2,15 doların altında bir gelire yaşayan herkesin aşırı yoksulluk içinde yaşadığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, yine Dünya Bankası 2,15 \$ mutlak yoksulluk sınırının yanı sıra alt-orta ve üst-orta gelirli ülkelerde daha yüksek düzeyde olmak üzere sırasıyla 3,65 \$ (2017 SAGP) ve 6,85 \$ (2017 SAGP) olarak yoksulluk sınırları belirlenmiştir. Dolayısıyla bu iki değer sırasıyla alt orta gelirli ve üst orta gelirli ekonomilerdeki ulusal yoksulluk sınırlarını yansıtmaktadır. Her ülkenin gelirine göre ayarlanan toplumsal yoksulluk sınırı, bir ülke zenginleştikçe bireyin sağlıklı bir yaşam sürdürmek için ihtiyaç duyduğu temel ihtiyaçlardaki artışa bağlıdır.

Şekil 2. 1. 2017 SAGP (2.15 \$) ve 2011 SAGP (1.90 \$) ile Dünya Geneline Yoksulluk Eğilimindeki Değişimler

Kaynak: World Bank (2022b), <https://blogs.worldbank.org/opendata/how-do-2017-ppps-change-our-understanding-global-and-regional-poverty>. (E.T. 01.11 2022)

Şekil 2.1'de Dünya genelinde 2017 SAGP ve 2011 SAGP ile yoksulluk eğilimindeki değişimler verilmiştir. Her ne kadar zaman içerisinde yoksulluk sınırı olarak kabul edilen parasal değerler değişse de yoksulluğun 1990'lı yıllardan günümüze istikrarlı bir şekilde azalma gösterdiği yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu durum yoksulluğu azaltmada amaçlanan politikaların başarılı olduğunu gösterirken, 2015-2017 dönemlerinde yoksulluk oranındaki düşüşün, amaçlanan orandan daha az olduğu anlaşılmaktadır. Covid-19 salgını sonrası ise dünya genelinde tedarik zincirlerinin kopmasıyla ülke ekonomilerinde yaşanan olumsuzluklar yoksulluğu azaltma politikalarını baltalamıştır.

2.2.2. Göreli yoksulluk

Yoksulluk kavramının sınırını belirlemeye yönelik iki yaklaşımdan biri olan göreli yoksulluk, bireylerin temiz su, giyim ve barınma gibi temel fizyolojik ihtiyaçların eksikliğinden daha ziyade toplumun sunmuş olduğu genel yaşam düzeyindeki imkânlardan yararlanamamasıdır (Falkingham ve Namazie, 2001:8). Göreli yoksulluk daha açık bir ifade ile Adam Smith'in keten gömlek örneği ile açıklanabilir: bir birey için bir gömlek, onun hayatta kalabilmesi için zorunlu bir ihtiyaç değildir. Fakat günümüzde bir gömleği alamamanın yoksunluğu, o bireyin toplumda onurlu bir şekilde yaşamasını engelleyecektir (Ravallion ve Chen 2011:1252). Yani göreli yoksulluk, hayatta kalabilmek için mutlak temel bir ihtiyaçtan fazlası olan toplumun genel refah düzeyi diyebileceğimiz adet, gelenek ve

göreneklerine göre yaşama adapte olamama ve buna bağlı olarak sosyal faaliyetlere katılımların engellenmesidir.

Mutlak yoksulluk kavramında, bir toplumda hiç yoksul olmayabilirken, görelî yoksulluk kavramı, yoksulluğa bir eşitsizlik olgusu olarak baktığı ve gelir dağılımı ile ilişkilendirdiği için (örneğin, gelir dağılımının en altındaki yüzde 30-40'lık kesim) toplumda her zaman yoksul bir kesim olacaktır (Şenses, 2017:92).

Görelî yoksullukta, genel olarak toplumun asgari hayat standartlarının ölçümü gibi bir imkân olmayacağından bu yoksulluk kavramı toplumdaki topluma, ülkeden ülkeye veya bireyden bireye değişiklik göstermekle birlikte gelir dağılımı eşitsizliği kavramı ile yakından ilişkilidir.

Görelî yoksulluk ölçütünü, bir toplumda ortanca (medyan) gelir elde edenlerin altında gelir elde edilmesi olarak ifade etmek mümkündür. Ortanca gelirin hesaplanması ise; 100 kişiden oluşan bir toplumda, en düşük gelir elde edenleri "0" kabul edilip, en yüksek gelir elde edenleri "100" olarak bir sıraya koyduğumuzda, ortanca gelir 50. kişinin geliridir (İnsel, 2005: 7). Bu anlamda toplumda elde edilen gelirin belli bir yüzdesi alınarak, alınan yüzdenin altında kalan kesim yoksul olarak tanımlanır. AB ülkelerinde bu oran yüzde 60 olarak belirlenmekle birlikte, aynı zamanda medyan gelirin yüzde 70, 50 ve 40'ından daha az gelire dayalı tahminler de yayınlanmaktadır (ILO, 2020: 3). Kullanılan yüzdeler dilimlerin seçimi, siyasi bir tercih olup, yüzde 40 olarak belirlediğinizde daha az yoksul kesim çıkarken, yüzde 60 olarak belirlendiğinde daha fazla yoksul kesim çıkmaktadır (İnsel, 2005: 7). Bu sebeple, görelî yoksulluk ölçütü, AGÜ'den ziyade, mutlak yoksulluk probleminin daha az hissedildiği gelişmiş ülkelerde daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Şenses, 2017: 92).

Görelî yoksulluk, bireylerin daha iyiye veya daha kötüye gitmesine rağmen, toplam nüfus arasında eşit olarak dağıtılan servetteki değişiklikleri hesaba katmaz. Ekonomiler, bireylerin yaşam kalitesini etkileyecek ani şoklara sahip olabilir. Bu şok etkiler karşısında bireylerin gelirlerinde artış ya da azalışlar benzer şekilde meydana geldiği takdirde görelî yoksulluk seviyeleri değişmeden kalır (Sen, 1983: 155-156).

Görelî yoksulluk, uygun yaşam standartlarına, vatandaşlığın gerekliliklerine ve şiddetli yoksunluğun neden olduğu sosyal istikrarsızlıktan korunma ihtiyacına yönlendiren sosyal eşitsizliğin de bir belirtisidir. Mutlak veya aşırı yoksulluktan farklı olarak, ekonomik büyüme ile ortadan kaldırılamaz. Göreceli yoksulluğu ele almak için ihtiyaç duyulan politikalar sosyal yardım, sosyal güvenlik ve kademeli vergilendirme yoluyla elde edilen kapsamlı sosyal korumayı içermektedir (ILO, 2020: 2)

2.3. Yoksulluk Ölçüm Yöntemleri

Yoksulluk ölçüm yöntemleri bileşik ve tek boyutlu endeksler olarak iki grupta incelenmektedir.

2.3.1. Bileşik yoksulluk endeksleri

Yoksulluk ölçümlerinde önem arz eden diğer bir husus da yoksulluk kavramının tek bir ölçüt ile ölçülemeyeceği, gelir ve tüketim harcamalarına ilişkin verilerin sağlık ve eğitim temel olmak üzere diğer sosyoekonomik göstergelerle desteklenerek birlikte bileşik göstergelerin oluşturulmasıdır (Şenses, 2017: 100).

Bu anlamda bileşik göstergeler çok farklı özelliklere sahiptir. Yoksunlukların ortak dağılımını yansıtmamakla birlikte, toplumda kimin yoksul olduğunu belirlemezler. Ayrıca, bileşik göstergelerin ağırlıklarının zorlu bir rol oynaması gerekir. Buna karşılık, parasal yoksulluk endeksi veya maddi yoksunluk endeksi gibi ÇBYE, birim kayıt verilerine dayanır ve bunu her bir kişi veya hane için toplar, kimin yoksul olduğunu belirler ve ancak daha sonra ulusal bir ölçü oluşturur (UN, 2016: 32).

2.3.1.1. İnsani gelişmişlik endeksi

UNDP tarafından geliştirilen hem sosyal hem de ekonomik kalkınma için kullanılan İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI/İGE), iyi ve uzun yaşam beklentisi, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standartları temeline dayanarak hesaplanmakta ve 1990 yılından bu yana kullanılmaktadır (Şenses, 2017: 100). Her ulus devleti için insani gelişme göstergelerindeki uzun vadeli eğilimlere bakarak, dünyadaki gelişme durumunu gösteren önemli bir araç haline gelmiştir. İGE, insanların sağlığı, eğitimi ve gelirine ilişkin bilgileri tek bir göstergede birleştirmiştir (UNDP, 2018).

Tablo 2. 1. İnsani Gelişmişlik Endeksi Şeması

<i>Boyutlar</i>	<u>Uzun ve Sağlıklı Yaşam</u>	<u>Bilgi</u>		<u>İyi Bir Yaşam Standartı</u>
<i>Göstergeler</i>	<i>Doğumda Beklenen Yaşam Süresi</i>	<i>Beklenen Eğitim Yılı</i>	<i>Ortalama Eğitim Düzeyi</i>	<i>Kişi Başına Düşen Gelir (\$)</i>
				

Kaynak: UNDP, https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf (E.T.03.03.2022).

Zaman içerisinde İGE'yi hesaplama ve uygun standartları ölçen göstergelerde bazı değişiklikler yapılmıştır. İGE göstergeleri farklı birimlerde ifade edilmekte olup, üç gösterge olan doğumda beklenen yaşam süresi, ortalama eğitim süresi ve beklenen eğitim yılı yıl olarak ölçülürken kişi başına GSYH ABD Doları ile ölçülmektedir. Göstergelerin bir endekste birleştirilmesiyle nihai skor 0 ile 1 arasında yer alan bir değer alır. 1991'den beri, göstergelerin her biri için bir dizi sabit minimum ve maksimum değerler kullanılmıştır. 1980'den rapor yılı boyunca gözlemlenen maksimum değerleri kullanır. Böylece, gelir ve eğitim bileşenlerine ilişkin üst sınırlar, gözlemlenen maksimum değer ile değiştirilmiştir. Asgari değerler, doğumda beklenen yaşam süresi için 20 yıl, iki eğitim değişkeni için 0 yıl ve gelir göstergesi için 100 ABD Doları olarak belirlenmiş ve geçim düzeyi olarak düşünülmüştür. Gelir için düşük değer, resmi verilerde yakalanmayan, minimuma yakın ekonomilerde kayda değer miktarda ölçülemeyen geçim ve piyasa dışı üretime dayanmaktadır. Böylece dönüşüm yöntemi şudur:

$$\text{Alt parametre endeksi} = \frac{\text{gerçek değer} - \text{minimum değer}}{\text{maksimum değer} - \text{minimum değer}}$$

Eğitim bileşeni için, yukarıdaki formül iki alt bileşenin her birine uygulanır, daha sonra elde edilen endekslerin geometrik ortalaması oluşturulur ve sonucun minimum ve en yüksek geometrik ortalaması 0 olarak kullanılarak formül endekslerin geometrik ortalamasına yeniden uygulanır. Alt parametre endeksleri hesaplandıktan sonra aşağıdaki İGE endeksi formülü kullanılır (UNDP, 2015).

$$\text{İGE} = \sqrt[3]{\text{Sağlık} \times \text{Eğitim} \times \text{Gelir}}$$

2.3.1.2. Toplumsal cinsiyet gelişmişlik endeksi (Gender Development Index- GDI)

İGE, uzun bir yaşam beklentisi, yetişkin okur-yazarlık oranı, okul kaydı ve kişi başına düşen gelirin logaritmik dönüşümü için standart bir endeks kullanmaktadır. 1995 yılında UNDP, İGE'ye toplumsal cinsiyet boyutunu kazandırmak için Toplumsal Cinsiyet Gelişim Endeksi (TCGE) ve Toplumsal Cinsiyeti Güçlendirme Ölçütü (TCGÖ) olarak iki endeks geliştirmiştir (Klasen ve Schüler, 2011: 2). TCGE, genel olarak insani gelişimin üç temel boyutu olan sağlık, bilgi ve yaşam standartlarında kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri hesaba katarak ortalama başarıyı ölçen bir endekstir (UNDP, 2014).

Tablo 2. 2. Toplumsal Cinsiyet Gelişim Endeksi Şeması

KADIN					ERKEK			
Boyutlar	Uzun ve Sağlıklı Yaşam	Bilgi		Yaşam Standardı	Uzun ve Sağlıklı Yaşam	Bilgi		Yaşam Standardı
Göstergeler	Yaşam Beklentisi	Beklenen Eğitim Yılı	Ortalama Eğitim Düzeyi	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)	Yaşam Beklentisi	Beklenen Eğitim Yılı	Ortalama Eğitim Düzeyi	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)
İnsani Gelişmişlik Endeksi (Kadın)					İnsani Gelişmişlik Endeksi (Erkek)			
Toplumsal Cinsiyet Gelişmişlik Endeksi								

Kaynak: UNDP, https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf (E.T.03.03.2022).

TCGE, bir toplumdaki kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanan İGE değerlerinden yola çıkarak hesaplanır. Ortaya çıkan endeks değerleri birbirleri ile karşılaştırılır. İGE'de olduğu gibi 0'dan 1'e kadar bir değere dönüştürülür. İGE'den tek farkı, kadınların erkeklere göre sahip olduğu ortalama beş yıllık biyolojik bir avantaja göre hesaplanan doğumda beklenen yaşam süresi ile ilgili olmasıdır. Sonuç olarak, erkek ve kadın İGE değerleri, her bir cinsiyet için aşağıdaki formülle hesaplanan üç boyutlu endekslerin geometrik ortalamalarından oluşmaktadır (Stachura ve Jerzy, 2016: 519).

$$İGE_{kadın} = \sqrt[3]{İsağlık \times İeğitim \times İgelir}$$

ve

$$\dot{I}GE_{erkek} = \sqrt[3]{\text{Sağlık} \times \text{Eğitim} \times \text{Gelir}}$$

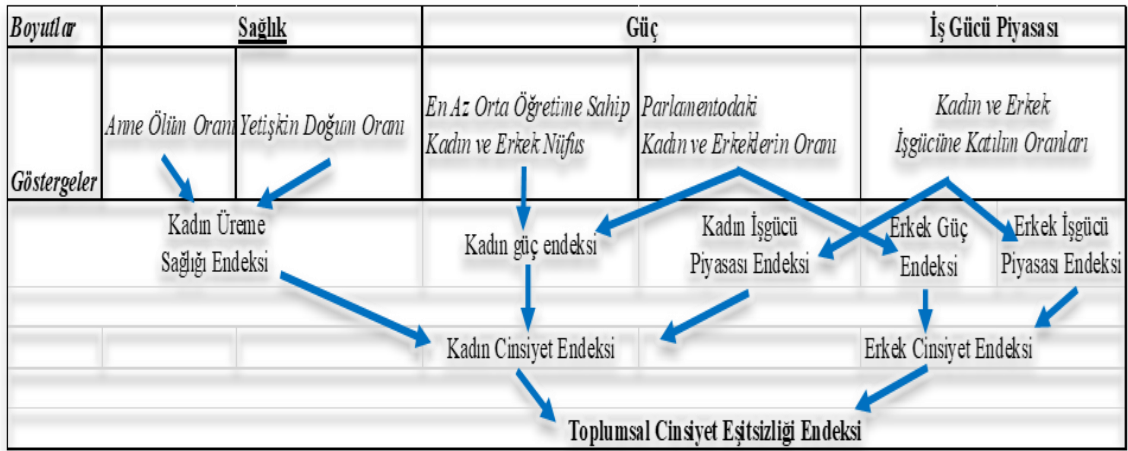
TCDE, Kadın ve erkek için hesaplanan İGE değerlerinin oranlanması ile bulunmaktadır.

$$TCDE = \dot{I}GE_{kadın} / \dot{I}GE_{erkek}$$

2.3.1.3. Toplumsal cinsiyet eşitsizlik endeksi (Gender Inequality Index-GII)

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, bir toplumdaki eğitim başarısı, ekonomik ve politik hayata katılım ile üreme sağlığı sorunları gibi önemli konular üzerinde odaklanırken, ulusal düzeyde örtüşen eşitsizlikleri hesaba katması bakımından önem taşımaktadır. Bu sebeple TCEE, bir ülkenin insani gelişme potansiyelinin gerçekleştirilmesinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği tarafından ne ölçüde kısıtlandığını ortaya çıkarmak için hazırlanmıştır (Gaye vd., 2010: 2).

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE), toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini kadın ve erkek başarıları arasındaki eşitsizlik nedeniyle potansiyel insani gelişme kaybını, üreme sağlığı, güç ve iş gücü piyasası olarak üç boyutta ölçer ve tek bir endekste birleştirerek ülke düzeyindeki eşitsizlikleri açıklamaya çalışır. Tablo 2.3'de görüldüğü gibi üreme sağlığı göstergeleri, anne ölüm oranı ile yetişkin doğum oranıdır. Güç göstergeleri, kadınların sahip olduğu meclisteki sandalye sayılarının yüzdesi ve cinsiyete göre en az orta öğretime sahip nüfusun yüzdesidir. İşgücü piyasası göstergesi ise cinsiyete göre işgücüne katılım oranlarından oluşmaktadır (UNDP, 2020a: 338).

Tablo 2. 3. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Şeması

Kaynak: UNDP, 2020b,

https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf

(E.T.03.03.2022).

Endeks değeri 0 ile 1 arasında bir değer almakta olup, “0” eşitsizliğin olmadığını, “1” ise tam eşitsizliği ifade etmektedir. TCEE, boyutlar arasında cinsiyet arasındaki farklılıklar ne kadar bağlantılıysa, endeksin o kadar yüksek olduğu anlaşılır. TCEE, farklı dizilerin genel araçlarının genel ortalamasına dayanmaktadır. İlk olarak, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı boyutlar arasında geometrik ortalama alınmakta ve ardından cinsiyetler arasında harmonik ortalama ile toplanarak elde edilmektedir (Stachura ve Sleszynski, 2016: 516).

2.3.1.4. Küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE)

Küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi (ÇBYE), Alkire ve Santos (2010) tarafından UNDP’nin İnsani Gelişme Raporu Ofisi (İGRO) ile geliştirilmiş bir politika aracıdır. ÇBYE’de amaç, bireylerin yaşadığı ortak yoksunluklara değinerek yoksulluğu parasal olmayan boyutlarda ele alarak ölçmektir (Alkire vd., 2020: 4). UNDP’nin İnsani Gelişme Rapor Ofisi tarafından İnsani Gelişme Endeksi ile aynı üç ana boyut olan sağlık, eğitim ve yaşam standartları ile birlikte Tablo 2.4’de açıklandığı gibi 10 gösterge üzerinden hesaplanarak yayımlanmaktadır (UNDP, 2019: 1). ÇBYE, yoksulluğu derecelendirir, yani kullanılan göstergeler yardımıyla kimin ne kadar ve nasıl yoksul olduğunu gösterir. Bu sebeple hem ülkeler hem bölgeler arası yoksulluk karşılaştırmalarına olanak veren resmi bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.

Tablo 2. 4. Küresel ÇBYE – Boyutlar, Göstergeler, Yoksunluk Sınırları ve Ağırlıklar

Yoksulluk Boyutları	Göstergeler	Açıklama	Ağırlık
Eğitim	Okul Düzeyi	Hiçbir uygun hane üyesi altı yıllık eğitimini tamamlamamış olması	1/6
	Okula Devam	Okul çağındaki herhangi bir çocuk, 8. sınıfı tamamlayacağı yaşa kadar okula gitmeme durumu	1/6
Sağlık	Beslenme	Beslenme bilgisi olan 70 yaşın altındaki herhangi bir kişi yetersiz beslenmiştir	1/6
	Çocuk Ölümleri	Anketten önceki beş yıllık dönemde bir hanede 18 yaşından küçük ölen çocuk sayısı	1/6
Yaşam Standartları	İçme suyu	İçme suyuna erişimin yürüme mesafesi ile 30 dakika veya daha fazla olması	1/18
	Pişirme yakıtı	Bir ev, gübre, tarımsal mahsul, çalılar, odun, odun kömürü veya kömür gibi katı yakıt kullanarak yemek pişirme durumu	1/18
	Elektrik	Elektrik kullanımının olmaması	1/18
	Sağlık Hizmetleri	Hanehalkı sağlık hizmetlerinin gelişmemiş olması	1/18
	Konut	Zemin, çatı veya duvar gibi yetersiz konut malzemesinin bulunması	1/18
	Varlıklar	Radyo, TV, telefon, bilgisayar, bisiklet, buzdolabı, araba gibi varlıklardan en az birine sahip olmaması	1/18

Kaynak: (Alkire vd., 2020:8). https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI_MPI_MN_49_2020.pdf

Her birey, 10 göstergenin her birinde hane halkının yoksulluklarına göre bir yoksunluk puanı verilir. Her bir boyut eşit olarak ağırlıklandırılmıştır. Bu sebeple, her boyutta maksimum yoksunluk puanı yüzde 33,33 veya 1/3'tür. Sağlık ve eğitim boyutlarının her biri iki göstergeye sahip olduğundan her göstergeye 1/6 olarak ağırlık puanı verilmiştir. Yaşam standardı boyutu ise altı göstergeden oluşur ve her gösterge 1/18 olarak ağırlıklandırılmıştır. (Alkire vd., 2020).

Çok boyutlu olarak yoksul insanları belirlemek, söz konusu göstergelerin puanları toplanarak elde edilir. Yoksul ve yoksul olmayan insanları ayırt etmek için 1/3'lük bir kesme kullanılır. Yoksunluk puanı 1/3 veya daha yüksekse, o hane halkı çok boyutlu olarak yoksul kabul edilir. Yoksunluk puanı 1/5 veya üzerinde olup, 1/3'ün altında olan kişiler çok boyutlu yoksulluğa karşı savunmasız olarak kabul edilirken yoksunluk puanı 1/2 veya daha yüksek olan kişiler şiddetli çok boyutlu yoksulluk içinde olduğu kabul edilir.

Çalışan sayısı oranı, H, nüfustaki çok boyutlu yoksul insanların oranıdır: $H = \frac{q}{n}$

Burada q, çok boyutlu olarak yoksul olan insan sayısı, n ise toplam nüfustur. Yoksulluğun yoğunluğu A, çok boyutlu yoksulların yoksun bırakıldığı ağırlıklı bileşen göstergelerinin ortalama oranını yansıtır. Yalnızca çok boyutlu yoksullar için (yoksunluk puanı yüzde 33,3'e eşit veya daha büyük olanlar), yoksunluk puanları toplanır ve toplam "çok boyutlu yoksul insan sayısı hesaplanır: $A = \frac{\sum_1^q S_i}{q}$

Burada si, çok boyutlu olarak yoksul olan kişinin deneyimlediği yoksunluk puanıdır.

ÇBYE değeri iki ölçünün ürünüdür: çok boyutlu yoksulluk kişi sayısı oranı ve yoksulluğun yoğunluğu. MPI: $H \times A$ olarak elde edilir. (UNDP, 2020b, https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf).

2.3.2. Tek boyutlu yoksulluk endeksleri

Gelir temelli yoksulluk endeksleri literatürde *tek boyutlu yoksulluk endeksleri* olarak adlandırılmaktadır. Tek boyutlu yoksulluk endekslerinin hesaplanmasında gelir ve gelire bağlı tüketim miktarı ele alındığı için, yoksulluk tek bir boyuttan

incelenmektedir. Bu endeksleri; Kafa Sayısı Endeksi, Yoksulluk Açığı Endeksi, Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi, Sen Endeksi, Sen-Shorrocks-Thon Endeksi (SST) ve Foster Greer-Thorbecke Endeksi (FGT) olarak incelemek mümkündür.

2.3.2.1. Kafa sayım endeksi

Kafa Sayım Endeksi, tek boyutlu endekslerden en çok kullanılan yöntemdir. Bu endekste belirlenen yaşam standardı (gelir-harcama) yoksulluk sınırının altında kalan kesimin toplam nüfusa oranını gösterir (Roemer ve Gugerty, 1997: 7). Endeksin hesaplanmasında, toplam nüfus içindeki yoksulları belirlemek, yoksullar hakkında mevcut bilgileri kullanmak ve yoksulluk sınırının belirlenerek bu sınırın altında kalan kesimin belirlenmesi aşamalarında birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır (Sen, 1976: 219).

Bu endeks, aşağıdaki şekilde hesaplanır. (H, yoksulluk kafa sayısı oranını, q, yoksulluk sınırının altında kalan insanların sayısını ve n ise toplam nüfusu ifade etmektedir.)

$$H = \frac{q}{n}$$

Endeks, $0 \leq H \leq 1$ arasında bir değer almaktadır (Kruijk ve Rutten, 2007:4).

Kafa sayım endeksi hem hesaplanmasının basit olması hem de kolay anlaşılır olması sebebiyle en fazla kullanılan ölçüm yöntemlerinden biri olsa da, bazı özellikleri ve eksiklikleri sebebi ile endeks üç hususta eleştiri konusu olmuştur.

Öncelikli olarak endeks, yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu gösteren kümülatif yoğunluk fonksiyonu hakkında bilgi verirken, bu kesimi yoksulluk çizgisine yakınlaştırmak için gerekli olan gelir miktarı (Özdemir, 2017: 188) ve yoksulluğun derinliği ve dağılımı gibi pek çok alanı göz ardı etmektedir (Foster, 1998: 336).

İkinci olarak, kafa sayım endeksi, yoksulluk sınırının altındaki basamaklar arası meydana gelen değişikliklere duyarsızdır. Yani yoksulluk sınırının altında kalan bir birey, daha da fakirleşirse bu durum endekse yansımaz. Endeks sadece yoksul bireylerin sayısı ile ilgilendir (Roemer ve Gugerty, 1997:7).

Üçüncüsü ise yoksulluk ile ilgili çalışmalarda anket verileri çoğunlukla hane halkları üzerinden yapılmıştır. Bireysel düzeyde yoksulluğu ölçmek için belirli bir hanenin tüm üyelerinin aynı düzeyde refahtan yararlandığına dair bir varsayımında bulunmak zordur. Örneğin bir hanenin bazı yaşlı üyeleri veya kız çocukları, aynı hanenin diğer üyelerinden çok daha yoksul olabilmektedir. Çünkü gerçek hayatta tüketim her zaman hane halkı üyeleri arasında eşit paylaşılmamaktadır (Haughton ve Khandker, 2009:68-69). Bu sebeple kafa sayım endeksi, hane halkı üzerinden değil bireyler üzerinden hesaplanmalıdır.

Kafa sayım endeksinde yoksulluğun daha kolay bir şekilde azaltılabileceği görüşü söz konusudur. Bu görüşe göre politikacılar, yoksulluk sınırının en altındaki en yoksul kesime yardım etmek yerine en az yoksul olan kesime yardım ederek onları yoksulluk sınırının üstüne çıkartınca, yoksulluk hızlı bir şekilde azalma seyrine girmektedir (Morduch, 2006).

2.3.2.2. *Yoksulluk açığı endeksi*

Yoksulluk açığı endeksi, yoksul olan bireylerin ne kadar bir ortalama gelir ile yoksulluk sınırının üzerine çıkabileceğini gösteren derinlik ölçüsüdür (Dağdemir, 1999:27) Endeks, kafa sayım endeksine yönelik yapılan eleştiriler göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir. Yoksul bireylerin gelir veya tüketim seviyelerine göre yoksulluk sınır çizgisine olan mesafesinin ortalaması alınarak, yoksulluk sınırına oranını gösterir (Özcan, 2016: 298). Diğer bir ifadeyle, bir toplumdaki yoksulluğun yoğunluğunu yansıtır ve toplam nüfusun yoksulluk sınırındaki ortalama açığı gösterir.

Daha spesifik olarak, yoksulluk açığı endeksi aşağıdaki formülle hesaplanır:

$$G_i = (z - y_i) \times I(y_i < z)$$

$$P_1 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \frac{G_i}{z}$$

Burada G_i ,= Yoksulluk açığı, z =Yoksulluk sınır çizgisi, y_i =Birey geliri, N =Toplam Nüfus, P_1 =Yoksulluk Açığı Endeksini ifade etmektedir.

Yoksulluk açığı, Dünya bankası tarafından kişi başına düşen gelir ve hane halkı tüketim harcamalarına bakarak ölçüm yapılan bir göstergedir. Bu anlamda, bir ülkenin yoksulluk düzeyinin göstergesi ile yoksulluk oranını iyileştirme konusunda yardımcı bir araçtır.

Endeks, kafa sayım endeksinde olduğu gibi toplumdaki yoksul bireylerin sayısı hakkında bilgi vermez ve yoksulluk çizgisinin altındaki en az yoksul bireye bir gelir yardımı yapıldığında yoksulların durumunda ne gibi bir değişikliğin olduğu konusuna değinmez (Aktan ve Vural, 2002: 28).

Yoksulluk açığı endeksi, yoksul bireylerin gelir ve harcamalarını yoksulluk sınırına getirmek için yoksullara ne kadar transfer harcaması yapılması gerektiğini gösteren bir ölçüm ve yoksulluğu ortadan kaldırmanın minimum maliyeti olarak görülür (Haughton ve Khandker, 2009: 70).

Politikacılar, transfer harcamaları ile yoksulluğu azaltmaya dönük politikalar belirleyebilirler. Yapılacak transfer harcamaları ile yoksulluğu ortadan kaldırmanın minimum maliyeti, toplam nüfustaki tüm yoksulluk boşluklarının toplamıdır (Ravallion, 1992: 37). Kullanılacak transfer harcamalarını toplumun genelinde yani hedefsiz yoksulluk sınırı boyutunda kullanmak, yoksulluğu azaltmadan daha ziyade genel bütçeye zarar vererek, yoksulluğu azaltma politikasının hem verimsiz hem de daha maliyetli olmasına neden olacaktır.

2.3.2.3. Yoksulluk açığının karesi (yoksulluğun şiddeti) endeksi

Yoksulluk açığının karesi endeksi, yoksulluk açığı endeksinde yer alan yoksulluk sınırının altında kalan yoksullar arasındaki eşitsizliğin ölçülmesi için geliştirilmiş bir endekstir (Makoka ve Kaplan, 2005: 20) Eşitsizliklerin ölçümünde, yoksulluk açığı endeksinden farklı olarak yoksulluk sınırına daha uzakta olan bireylere daha fazla ağırlık vermektedir (Çelik vd., 2017:48).

Endekste, yoksulluk açığı oranı ile yoksulluk sınır çizgisindeki ağırlığın aynı oranlı olduğu varsayımı geçerlidir. Buna göre yoksulluk açığı %10 ise yoksulluk sınır çizgisine %10 ağırlık verilir (Özdemir, 2017:194).

Yoksulluğun şiddeti adı da verilen endeks, yoksulluk açığı oranının karesi alınarak hesaplanmaktadır.

$$P_2 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{G_i}{z} \right)^2$$

Endeksin yorumlanması zor olduğu için çok yaygın olarak kullanılmamaktadır. Foster, Greer ve Thorbecke (FGT) tarafından önerilen ölçümlerden biri olarak şu şekilde yazılabilir:

$$P_\alpha = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \left(\frac{G_i}{z} \right)^\alpha, (\alpha \geq 0)$$

Burada α , endeksin yoksulluğa ve yoksulluk sınırına olan duyarlılığının ölçüsünü, z , yoksulluk sınır çizgisini, $x_i=i$ 'nci kişinin kişi başına düşen harcama değerini ve $G_i=z-x_i$ ise i bireyi için yoksulluk açığını ifade etmektedir. Buna göre $\alpha = 0$ olduğunda, endeks kafa sayım endeksini, $\alpha = 1$ olduğunda, yoksulluk açığı endeksini ve $\alpha, 2$ 'ye eşit olduğunda ise yoksulluk şiddeti endeksini vermektedir. α parametre değeri sıfır olduğunda, yoksulların yaşam standardında kesin olarak bir düşüş meydana gelmektedir. Ayrıca, α parametresinin birden büyük olması durumunda, kişinin yaşam standardındaki düşüş nedeniyle yoksullukta meydana gelen artışın yoksul kesimden daha büyük olacağı anlamına gelmektedir (Haughton ve Khandker, 2009:71-72).

2.3.2.4. Sen endeksi

Amartya Sen (1976) çalışmasında yoksulluğun ölçülmesinde iki temel soruna ve bunların çözümüne dikkat çekmiştir. İlk sorun, toplumda kimlerin yoksul olduğunu tespit etmek, ikinci sorun ise yoksul bireylerle mevcut veriler dâhilinde bir endeks oluşturarak tek bir gösterge ışığında yoksulları toplamaktır (Özcan, 2016: 298). Bu anlamda ilk sorun için yoksulluk sınır çizgisini belirlemenin, ikinci sorun için ise kafa sayım endeksi ve gelir açığı endeksinin kullanılmasının bu sorunların çözümü olabileceğini belirtmiştir (Kabaş, 2007:377). Fakat her iki endeksin de birtakım eksiklikleri vardır. Sen'e göre bir yoksulluk endeksi gelir dağılımına duyarlı olmalıdır,

bu da yoksullar arasındaki bir gelir transferinin toplam yoksulluk endeksine yansıtılması gerektiği anlamına gelmektedir (Bishop vd., 1997: 381).

Bu anlamda endeks, kafa sayım endeksi, yoksulluk açığı oranı ve Gini katsayısının birleştirilmesiyle oluşur. Bir toplumda yoksul kesimin gelirinde bir azalma olduğunda yoksulluk ölçütü artmaktadır. Zengin bireylerden yoksul bireylere bir gelir transferi olduğu takdirde ise yoksulluk ölçütü azalmaktadır. Bu ölçüt, sadece yoksulların durumuna odaklanırken, zengin kesimin gelirlerinde meydana gelebilecek değişikliklerde bir farklılık göstermez (Aktan ve Vural, 2002).

Sen endeksi aynı sonuçları veren farklı bir dizi formüller ile hesaplanabilmektedir. Sen endeksi, kafa sayım endeksi, yoksulluk açığı endeksi ve yoksulların gelir dağılımı eşitsizliğini göstermek için Gini katsayısı birleşimi ile formüle edilebilmektedir.

$$(I) \quad P_s = P_0 \left(1 - (1 - G^P) \frac{\mu^P}{z} \right)$$

Formül (I)'de yer alan P_s , Sen endeksini, P_0 , kafa sayım endeksini, G^P , yoksullar arasındaki eşitsizliğin ölçümü olarak Gini katsayısını, μ^P ise yoksulların ortalama gelirini ve harcamasını ifade etmektedir.

$$(II) \quad P_s = P_0 G^P + P_1 (1 - G^P)$$

Endeksin ikinci formülünde de ilk formülde yer alan temel ölçümler olan kafa sayım endeksi (P_0), yoksulluk açığı endeksi ve Gini katsayısı kullanılmıştır.

$$(III) \quad P_s = P_0 P_1^P (1 + G^{PP})$$

Xu ve Osberg'in (2002), çalışmalarında (III) nolu formülde gösterildiği üzere, yalnızca yoksul kesimin yoksulluk açığı oranının Gini katsayısı (G^{PP}) ve yine sadece yoksullar üzerinden hesaplanan yoksulluk açığı endeksi (P_1^P) ile hesaplanabilmektedir (Haughton ve Khandker, 2009:74).

Gelir dağılımı ölçütü Gini katsayısında olduğu gibi Sen endeksinde de endeks değeri 0 ile 1 arasında bir değer alır. Yoksul kesim arasında tam bir eşitlik söz konusu ise endeks 0 değerini, tam eşitsizlik varsa 1 değerini almaktadır.

Sen'in yoksullukla ilgili yol bulma çalışması, empirik araştırmalarda yoksulluğun dağıtıma duyarlı ölçütlerinin kullanılması gerektiği fikrinin geniş çapta kabul görmesine yol açmıştır. Sen'in öncü çalışmasının ardından hem teorik hem de empirik önemli bir literatür ortaya çıkmıştır. Bir dizi araştırma Sen endeksini yoksulluğun empirik araştırmalarında kullanmıştır, ancak bu tür çalışmalar için veriler her zaman ilgili nüfus örneklerinden alınmıştır (Bishop vd., 1997: 381).

2.3.2.5. Sen-Shorrocks-Thon endeksi (SST)

Yoksulluk yoğunluğunun bir endeksi olan Sen-Shorrocks-Thon Endeksi, "düzenlenmiş Sen endeksi" olarak da adlandırılmaktadır. Bu endeks Shorrocks (1995) tarafından Sen endeksine atıfta bulunarak önerilmiştir. Thon (1979) tarafından önerilen başka bir endeks ile tutarlı olması sebebiyle, Xu (1998), bu endeksi Sen Shorrocks-Thon (SST) endeksi olarak adlandırmaktadır (Xu, 2013:1).

SST endeksi, kafa sayım endeksi (P_0), bütün nüfus baz alınarak hesaplanan yoksulluk açığı oranı olan Gini katsayısı (G^P) ve yalnızca yoksullar için hesaplanan yoksulluk açığı endeksi (P_1^P) ile hesaplanmaktadır (Özdemir, 2017:196).

Endeksin formülü, $P_{SST} = P_0 P_1^P (1 + G^P)$ olarak yazılabilir (Haughton ve Khandker, 2009:75).

SST endeksinin kapsamı sıfır ile bir arasında değişmektedir. Endeks değerleri sıfıra yaklaşıkça yoksulluk yoğunluğunun daha az, bire yaklaşıkında ise daha fazla yoksulluk yoğunluğu olduğunu gösterir.

Endeksin en önemli özelliklerinden birisi, yoksullukta zaman içerisinde meydana gelen değişimin kaynağının anlaşılmasında yardımcı olmasıdır. Bunun nedeni endeksin ayrıştırılabilmesidir. Bu ayrıştırma, yoksulluk yoğunluğunu, yoksul kesimin ortalama yoksulluk açığı oranını ve yoksul kesimin gelir dağılımını eşitsizliğini yansıtmaktadır.

$$\Delta \ln P_{SST} = \Delta \ln P_0 + \Delta \ln P_1^P + \Delta \ln(1 + G^P)$$

Yukarıda verilen eşitlikte endeksin zaman içerisindeki yüzdesel değişimleri görülmektedir. Bu anlamda endeks, toplumdaki yoksul kesimin sayısının artıp

artmadığı, yoksul olanların durumu (daha da yoksullaşıp yoksullaşmadığı) ve yoksullar arasında gelir dağılımı eşitsizliği hakkında bilgi vermektir (Aykın, 2019:45).

Xu ve Osberg (2002), Sen endeksine ve onun kurucu bileşenlerinden yoksulluk oranı ve ortalama yoksulluk açığına dayanarak, SST endeksinin Sen endeksinden nasıl hesaplanabileceğini aşağıdaki formül ile göstermektedir:

SST Endeksi= (Yoksulluk Oranı) x (Sen Endeksi) + 2 x (Yoksulluk Oranı) x (1 – Yoksulluk Oranı) x (Ortalama Yoksulluk Açığı).

SST endeksinin zaman içindeki yüzde değişimi üzerine yapılan bazı empirik çalışmalar, $(1 + G^p)$ katsayısında meydana gelen yüzdesel değişimin genellikle çok küçük olduğunu, yoksulluk oranı ve yoksulluk farkının yüzde değişimlerinin ise genellikle büyük olduğunu ortaya koymaktadır (Xu, 2013:3).

2.3.2.6. Foster, Greer ve Thorbecke endeksi (FGT)

Foster, Greer ve Thombecke Endeksi (FGT), James Foster, Joel Greer ve Erik Thorbecke tarafından 1984 yılında yayımlanan makalelerinde; nüfusu etnik, coğrafi ya da diğer hatlarla tanımlanan farklı alt gruplar halinde ayrıştırarak, yoksulluğu ölçmeyi hedefleyen bir ölçüm olarak geliştirilmiştir. Endeks, alt grupta yer alan yoksulların, toplam yoksullukla nasıl ilişkilendirildiğinin uygulanabilirliği açısından önem arz etmektedir (Foster vd., 1984: 761). Bu anlamda endeks, yoksul insanların sayısını, yoksulluğun derinliğini ve yoksulluğun farklı alt gruplar arasında dağılımını göstermektedir. Yoksulluğun bir alt grupta azalmasıyla toplam yoksulluğun azalacağı koşuluna bağlı kalmaktadır. (Şenses, 2017: 67).

$$P_{\alpha}(x; z) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (g_i^* / z)^{\alpha} \quad \alpha \geq 0$$

Endeks, toplumun yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlılığına göre ayarlanabilecek bir parametre (α) içerdiği için oldukça kabul gören bir endekstir ve yukarıdaki şekilde formüle edilir (Foster, 2007:19).

Buna göre $\alpha=0$ olduğunda, FGT ölçüsü, kafa sayım endeksine dönüşür veya yoksulluk sınırının altındaki nüfusun toplam nüfusa olan oranını gösterir. Bu ölçü,

genel yoksulluk karşılaştırmaları için yararlı olmakla birlikte, yoksulluğun derinliğindeki farklılıklara karşı duyarsız olmaktadır.

$\alpha=1$ olduğunda ise FGT ölçüsü ortalama yoksulluk derinliğinin bir ölçüsü olan yoksulluk açığıdır. Yoksulluk açığı, yoksulların yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmeleri için gerekli geliri ifade etmektedir.

$\alpha=2$ olduğunda ise FGT endeksi P_2 ile ifade edilen yoksulluk açığının karesi endeksini vermekte yoksullar arasındaki gelir eşitsizliğini ölçmektedir. Yoksulluk sınırının en altında kalan yoksul kesime daha fazla ağırlık verilmektedir. Buna göre en fakirin eline geçen bir doların faydası, sadece biraz fakirin eline geçen bir dolardan daha önemli olacaktır. Bu anlamda endeks yoksulluk yoğunluğunu dikkate almaktadır (Baker ve Grosh,1994: 3)

Endeksteki “ α ” parametre değerinin birden büyük olması yoksulluk ölçütünde gelir dağılımının öneminin artması anlamına gelmektedir (Metin, 2013: 45).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN FİNANSAL GELİŞME VE TEKNOLOJİK YENİLİK BOYUTU İLE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Bu bölümde küreselleşme, finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluğu azaltmadaki rolü ele alınmıştır. İlk olarak, mevcut teorik ve empirik araştırmalar ışığında küreselleşme ve yoksulluk ilişkisi, ikinci olarak, finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki ilişki anlatılmıştır. Son olarak, teknolojik yenilik ve yoksulluk ilişkisi teorik ve empirik çalışmalar ışığında incelenmiştir.

3.1. Küreselleşme –Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk, gelişmiş ya da az gelişmiş bütün dünya ülkelerinin ortak sorunudur ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bütün toplumlarda küresel bir hedef haline gelmiştir (Zameer vd., 2020: 3). Bu kavram, insanlık tarihi kadar eski olsa da günümüze kadar güncelliğini korumuş ve küreselleşen dünya düzeniyle birlikte yoksulluğun yeri ve sebepleri de değişkenlik göstermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında yoksullukla mücadele politikaları ilk olarak 1972 yılında Birleşmiş Milletler öncülüğünde az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki gelir ve yaşam standartları arasında yaşanan farkın kapatılmasına yönelik hedefler belirlenmiştir. Daha sonra WB, UNDP ve ILO gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar da dünyada yoksulluğu azaltmaya yönelik politikalara destek vererek çeşitli projeler geliştirmişlerdir (Danışoğlu, 2004: 225). Özellikle Uluslararası para ve finans kurumlarından olan WB, yoksulluğu azaltmaya yönelik çalışmalarını yoğunlaştırarak yoksul olan ülkelere yönelik projeleri destekleme hususunda önemli adımlar atmıştır. Yapılan programlar ve teşviklerle gelir farkı azaltılamasa bile hayat standartlarının iyileştirilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Küreselleşme ile birlikte son on yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaret sistemine entegre olmaları, yoksulluk oranlarında da kademeli olarak azalma eğilimi içerisine girmesini sağlamıştır. 1990'lı yıllardan 2015 yılına kadar yoksulluk oranları hızlı, 2015-2018 döneminde ise daha yavaş bir hızda da olsa düşüş trendi içerisine girmiştir.

Farklı bilim dallarında olduğu gibi ekonomi alanında da yoksulluk üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmında küreselleşme, yoksulluğun sebeplerinden biri olarak gösterilirken, diğer çalışmalarda ise küreselleşmenin yoksulluğun azalması için iyi bir fırsat olarak görülmesi gerektiği fikri hâkimdir. Bu iki farklı görüşün ortak paydasında ise küreselleşme ile yoksulluğun dolaylı olarak etkileşim halinde olmaları vardır.

Küreselleşme ve yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmı küreselleşme karşıtlarına aittir. Bu görüşü benimseyenler, küreselleşmenin genel olarak bir eşitsizlik getirdiği ve vasıfsız iş gücünün yoğun olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin diğer gelişmiş ülkelere kıyasla bir fırsat eşitsizliğine sahip oldukları, yoksul kesimlerin dünya ticaretinden aldıkları payın giderek küçülmeye başlaması sebebiyle yoksulluğun arttığını savunmaktadırlar. Yani zengin kesimin daha da zenginleşirken, fakir kesimin daha da yoksullaştığı düşüncesi hâkimdir. Küreselleşme taraftarları ise, küreselleşme ile birlikte ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçmeleri sonucunda dış ticaret hacimlerin arttığı, artan ticaret hacminin önce ekonomik büyümeyi hızlandırdığı ve buna bağlı olarak artan istihdam olanaklarından dolayı yoksullukla mücadelede önemli adımlar atıldığını savunmaktadırlar.

Küreselleşme-yoksulluk ilişkisine dair bu iki karşıt görüşün ortaya koymuş olduğu iddialar, zinciri oluşturan birbirine bağlı halkalara benzemektedir. Bu kapsamda söz konusu iddiaları incelemek faydalı olacaktır.

Küreselleşme ile birlikte gelen ekonomik entegrasyon, yabancı yatırımlar ile uluslararası ticaretin artmasını, işgücü akışı ve ekonomik büyümenin de hızlanmasını sağlamıştır. Gümrük birliği gibi yapılan ticari anlaşmalar, uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırarak, ülkelerin küresel pazara girmelerini, uluslararası rekabetin artmasını ve buna bağlı olarak ürünlerin kalitesinin yükselmesi ile üretim kapasitelerinin artmasını sağlamıştır.

Bu faktörler, kişi başına düşen GSYH'nın artmasını sağlar ve yoksullar da kişi başına düşen GSYH'deki artıştan yararlanırken yoksullukta bir azalma yaşanır. Bu kapsamda, ekonomik entegrasyonun, yoksullukla ilişkili olduğu gerçeği açıkça görülmektedir (Neutel ve Heshmati, 2006: 31),

Ayrıca, küreselleşme, çok sayıda iş yaratan KOBİ'ler için yeni ufuklar ve fırsatlar yaratmaktadır. Çok sayıda çalışma, küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerin genel ekonomik büyümesini etkin bir şekilde desteklediğini de doğrulamaktadır (Hassan vd., 2020; Majidi, 2017). Dünya Bankası'na (2002) göre, düşük gelirli ülkeler üretim ve hizmetler için küresel pazarlara girdikçe, kırsal kesimdeki yoksullar şehirlerde daha iyi işlerde çalışabilecekler ve iş bazında daha üretken bir yapı oluşacağından ekonomik büyüme kendiliğinden gelecektir. Küreselleşme, bu süreçte uyum sağlandığında yoksulluğun azaltılmasında en önemli fırsattır. Çünkü entegre ekonomiler daha hızlı büyüme eğilimindedirler ve büyüme çarpan etkisi yaratarak daha geniş alanlara yayılmaktadır.

Bu süreçle ivme kazanan ekonomik büyümenin, yoksulluğu azaltma hususundaki olumlu etkisi, Çin ve G. Kore başta olmak üzere pek çok ülke deneyimi ve uygulamalı araştırma sonuçlarından görülmektedir. 1978/79-1990/91 dönemi aralığında Hindistan'da kırsal yoksullukta meydana gelen düşüş, önemli ölçüde dış ticaret hadlerindeki iyileşmenin özendirildiği özel ve kamu yatırımları, teknolojik gelişmenin yol açtığı tarımsal üretim artışları ve onun katkısıyla emek talebinde meydana gelen artışla açıklanabilir (Şenses, 2017: 150). Doğu Asya deneyiminin gösterdiği gibi, uluslararası ticaret, yoksulluğun azaltılması için güçlü bir katalizör görevi görme potansiyeline sahiptir. Yoksul ülkelere ve insanlara daha yüksek ve daha adil büyüme modellerini sürdürmek için ihtiyaç duyulan pazarlara, teknolojilere ve fikirlere erişim sağlayabilir (Watkins, 2002).

Küreselleşme ve yoksulluk ilişkisinde, istihdam oldukça öne sürülen konulardan biri olmuştur. Bu konuda küreselleşme karşıtları, küresel pazar ile birlikte yeni sektörlerin ortaya çıkması, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde firmaların uluslararası alanda diğer firmalarla rekabet edemeyecek konumda olmaları sebebiyle bazı sektörlerin pazardan silindiğini savunurlar. Ayrıca üretim ve istihdam yapılarının değişmesi ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerin işsizliği artırarak yoksulluğu tetiklediği vurgulanmaktadır.

Küreselleşme ile hız kazanan teknoloji transferleri, ulaşım imkânlarının gelişmesi, dış ticaretin kapasitesinin artması ve çok uluslu şirketlerin varlığı ile küresel

çapta yeni istihdam alanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çok uluslu şirketlerin varlığı, DYY'ların ülkeye girmesiyle üretim kapasitesini arttırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmekte, buna bağlı olarak da işgücü talebini arttırarak yoksulluğu azalmasına da yardımcı olmaktadır. (Siddiqa vd., 2018: 125).

Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden biri olarak değerlendirilen gelir dağılımı eşitsizliği, yoksulluğun artmasında da tetikleyici bir sebep olarak gösterilmiştir. Fakat teknolojik yenilikler ile talep gören ürünlerin mucidi, üreticisi ve dağıtıcısı olanların daha fazla gelir elde etmesi sürpriz bir durum değildir. Küreselleşmenin sunduğu fırsatları değerlendirmek herkes için eşit olmayacağından, gelirin de eşit dağılımı mümkün olmamaktadır (Acar, 2018a:127). Gelir dağılımı eşitsizliğinin farklı sebepleri olabilmektedir. Bu anlamda küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğinin doğrudan bir nedeni olarak görmek bu anlayış için doğru olmayacaktır.

3.1.1. Küreselleşme – yoksulluk ilişkisine dair literatür taraması

Küreselleşme ile yoksulluk ilişkisine dair ekonomi literatüründe pek çok farklı çalışmalar yapılmıştır. Fakat küreselleşme kavramının daha çok ideolojik tartışma haline gelmesi, küreselleşme ve yoksulluk kavramına ilişkin ölçüm konusunda tereddütlerin oluşması ve kullanılabilir verilerin yetersiz olması sebebiyle bu iki kavram arasındaki ilişkinin empirik olarak test edilmesi daha geç olmuştur. Bu kapsamda küreselleşme yoksulluk ilişkisine dair teorik ve empirik çalışmalara dair bulgular aşağıda sunulmaktadır.

Heshmati (2004), çalışmasında AT Kearney/Foreign Policy Magazine (2002,2003) tarafından oluşturulan endeksi kullanarak küreselleşme, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ölçmeye çalışmıştır. Panel veri ve kesitsel regresyon analizi yaparak, küreselleşme ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında negatif bir ilişkinin olduğunu, yani daha fazla küreselleşmenin daha düşük gelir dağılımı eşitsizliği ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar 65 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan 2001 yılı verileri ile küreselleşme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk ilişkisini inceleyen, Neutel ve Heshmati'nin (2006) çalışmasında da görülmektedir.

Küreselleşme yoksulluğun azalmasını sağlamakta ve bu duruma bağlı olarak da gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır.

Goklany (2002) çalışmasında küreselleşmenin zengin ile fakir arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini büyütüp büyütmediği konusundan daha ziyade, insan refahını artırıp artırmadığı konusuna değinmiştir. Çalışmanın bulgularına göre beşerî refahın göstergesi olan açlık-susuzluk tehlikesinin olmaması, eğitim seviyesi, bebek ölüm oranları, çocuk işgücü ve alt-yapı sorunları küreselleşme süreci ile beraber dünya nüfusunun çoğunluğunda iyileşmiştir. Ayrıca çalışmada söz konusu iyileşmeler teknolojik gelişmeler ile birlikte ekonomik büyümeyi de teşvik edeceğinden hareketle insan refahının daha da artacağı ve yoksulluğun tüm dünya ülkelerinde gözle görünür bir şekilde azalacağı vurgulanmaktadır.

Acar (2018a), küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu artırdığını savunanların aksine, küreselleşmenin gelir dağılımı eşitsizliğini yer yer artırsa bile yoksulluğu artırmadığını ifade edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte gelen teknolojik yenilikler, araçlar, hizmetler kısa bir süre sonra yoksul ülkelerde de kullanıma hazır bir hale gelebilmektedir. Buna göre küreselleşmenin hız kazandığı son on yıllarda kişi başına gelir, ortalama yaşam beklentisi, bebek ölümleri gibi ekonomik ve sosyal göstergeler açısından zengin ve yoksul ülkeler arasındaki mesafe azalmıştır.

Zameer, vd. (2020) teknolojik yenilik, küreselleşme ve finansal gelişme yoluyla yoksulluğun azaltılabileceği konusunda yapmış oldukları çalışmada, Çin'in 30 ili kapsayan bölgelerinde 2007-2019 dönemine ait verilerle yapılan analiz sonucunda finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluğu yıllar itibarıyla Çin'in birçok bölgesinde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yanar ve Şahbaz (2013) tarafından yapılan ve gelişmekte olan ülkelerde küreselleşme, yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 102 gelişmekte olan ülkenin 2010 yılı verileri kullanılarak yapılan yatay kesit analizine göre, küreselleşmenin yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir.

Şahbaz vd. (2016), Türkiye'de 1980-2015 dönemi aralığında dışa açıklık ve DYY girişlerinin yoksulluk üzerindeki etkisini zaman serisi yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarında dışa açıklık ve DYY girişlerinin yoksulluğu azalttığı,

DYY ve yoksulluk arasında çift yönlü ve dışa açıklıktan yoksulluğa doğru da tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Harrison (2006), küreselleşme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ticaret ve uluslararası sermaye akımları üzerinden ele almaktadır. Çalışmada küreselleşme ile birlikte gelen dış ticaret ve uluslararası sermaye hareketliğinin yoksulluğu azaltıcı etkilerinin olduğu, bu etkilerle beraber devletin uygulayacağı beşerî sermaye ve alt yapı yatırımlarının yanı sıra çiftçilere kredi ve teknik yardımı teşvik edecek politikaların, küreselleşmeden elde edilen kazanımların paylaşılmasındaki önemine de vurgu yapmaktadır. Ayrıca küreselleşme ile birlikte yoksul işçilerin daralan sektörden genişleyen sektöre geçiş yapabilmesi gerekmektedir. Hindistan ve Kolombiya ile ilgili ülke çalışmaları, ticaret reformlarının yalnızca esnek olmayan çalışma yasalarına sahip bölgelerde yoksulluktaki artışla ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Olaganju vd. (2019) çalışmalarında, 1970 ve 2015 yılları arasında 110 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan yatay kesit verilerini kullanarak, küreselleşmedeki beşerî sermayenin eğitim ve sağlık boyutlarının rolü ve yoksulluk açığı ve çocuk ölüm oranı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Açıklayıcı değişkenlerin gözlemlenmemiş heterojenliğini ve potansiyel endojenitesini kontrol etmek için SGMM modelini kullanmışlardır. Empirik sonuçlar, küreselleşmenin yoksulluk açığını ve çocuk ölüm oranını azalttığını ve gelişmekte olan ekonomilerde insan sermayesi stokundaki artışın refah sonuçlarını iyileştirdiğini ortaya koymaktadır.

Deyshappria (2018), Dreher, Gaston ve Martens (2008) tarafından geliştirilen 1.90 \$ uluslararası yoksulluk sınırı ve KOF küreselleşme endeksine dayalı yoksulluk kişi sayısı endeksini kullanarak, 119 ülkede küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisini incelemiştir. OLS yöntemine dayalı çapraz kesit analizi, küreselleşmenin seçilen ülkelerin yoksulluk düzeyini önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Ancak küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi tüm bölgelerde eşit değildir. Bölgeye dayalı analiz, küreselleşmenin Sahra Altı Afrika dışında dikkate alınan tüm bölgelerde yoksulluğu azalttığını doğrulamaktadır. Daha spesifik olarak, küreselleşmenin yoksulluğun azaltılmasına katkısı Güney Asya bölgesinde daha büyük olup, onu Doğu Asya, Pasifik, Avrupa ve Orta Asya bölgeleri izlemektedir.

Dünya Bankası'nın Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk adlı 2002 tarihli raporunda, küreselleşmenin genellikle yoksulluğu azaltma yönünde bir etkiye bulunduğu vurgulanmıştır. Buna göre bütünleşmiş ekonomiler daha hızlı büyüme eğilimindedirler. Düşük gelirli yoksul ülkeler ise küresel piyasalara dâhil oldukça yoksul halk, kırsal yoksulluktan, şehir hayatında daha iyi işlerde çalışma fırsatlarına yöneleceklerdir. Bu yapısal değişiklik sonucunda bütünleşme her işte verimliliği arttırmaktadır. Yoksul ülkelerdeki işçiler, gelişmiş ülkelerde benzer işleri yapan kişilere göre daha az gelir elde etmektedirler. Küreselleşmeyle ülkeler arasındaki bu farkı ortadan kalkarak ülkelerarası eşitsizlik azalmaktadır.

Nakiboğlu ve Levent (2017) çalışmalarında ekonomik küreselleşme ve yoksulluk ilişkisini Afrika örneği ile ele almaktadırlar. Buna göre, küreselleşme politikaları doğru ve kurumsallaşmış politikalar çerçevesinde yürütüldüğü sürece büyümeyi hızlandırıcı etkiye sahip olabilir. Küreselleşme ile birlikte bilim ve teknolojinin hızlı gelişimi beyin gücünün ön plana çıkmasıyla, toplumsal refahın artmasına ve ülke ekonomilerinin iyileşmesine yardımcı olmaktadır.

Agenor (2002), küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında, küreselleşme-yoksulluk ilişkisinin doğrusal olup olmadığını, 30 gelişmekte olan ülke için panel veri kullanarak test etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yoksulluk ve küreselleşme arasında ters U şeklinde bir ilişkisi vardır. Küreselleşmeye çalışan yoksul toplumların yeterince küreselleşme sürecine entegre olmadıkları için yoksul kaldıklarını, bir başka deyişle küreselleşmenin yoksulluğu azalttığını vurgulamaktadır.

Dollar ve Collier'e (1999) göre, düşük gelirli ülkelerin küresel pazarlara girmesiyle kırsal kesimdeki nüfus, şehirlere dağılarak daha iyi iş fırsatları bulabileceklerdir. Bu yapısal değişim iş bazında üretkenliği artıracığı için yoksulluğu azaltacaktır. Dolar ve Kraay (2001) Dünya Bankası raporunda, küreselleşme ile birlikte gelen dışa açıklığın ekonomik büyüme ile ilişkili olduğunu, artan ticaret hacminin gelir dağılımı eşitsizliği ile ilişkili olmadığını ve 1980 yılından bu yana yoksulluğun azaldığını savunmaktadır. Bu görüşe karşın Watkins (2002) çalışmasında ticari açıklığın başlı başına bir yoksulluğu azaltma stratejisi olarak görülmemesi gerektiğini belirtir. Ayrıca Çin, Tayland ve Vietnam gibi ülkeler önde gelen küreselleştiriciler olmakla beraber ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması

konusunda güçlü bir sicile sahiptirler. İthalatlarını çok yavaş bir şekilde serbestleştirmiş olsalar bile hâlâ nispeten kısıtlayıcı ticaret engelleri bulunmaktadır. Brezilya, Haiti, Meksika, Peru ve Zambiya gibi ülkeler ise ithalat liberalizasyonu söz konusu olduğunda dünya liderliğini paylaşırlar, ancak büyüme ve yoksulluğun azaltılması konusunda zayıf bir sicile sahiptirler. Wade (2004), Watkins ile aynı argümanları kullanırmış ve küreselleşmenin yoksulluğu azaltma konusundaki görüşlerine şüpheli yaklaşmıştır.

Bhagwati ve Srinivasan (2001), küreselleşmenin büyüme üzerindeki etkisi ile yoksulluğu azalttığını öne sürmektedir. Ticaret ve diğer politikaların yanı sıra büyüme ve yoksulluk sonuçları içsel olduğundan, iyi tanımlanmış bir analitik ve ekonometrik çerçeve olmadan geçerli çıkarımlar yapmanın zor olacağını savunmaktadır.

Quah (2002), Çin ve Hindistan'daki büyüme ve gelir dağılımı eşitsizliği üzerine yaptığı çalışmada, küreselleşme ile birlikte kişi başına düşen gelir ve gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını, fakat yoksulluğun gerçekleşen büyüme ile mutlak bir şekilde azaldığını ortaya koymuştur.

Liang (2006), çalışmasında 1986-2002 dönemi aralığında Çin'in 25 eyaleti için küreselleşme-yoksulluk ilişkisini panel veri analizi endojen eşik tahmini ile incelemiştir. Analiz sonucuna göre küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi aslında küreselleşme derecesine göre değişmekte, küreselleşme seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranı düşmektedir.

Hassan vd. (2020), rekabet, yönetim ve küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkilerini 73 gelişmekte olan ülke grubu için 2005-2016 dönemi verilerini kullanarak panel veri analizi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre küreselleşme, rekabet gücü ve kalkınma harcamaları yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Lee (2014), çalışmasında alt orta ve düşük gelirli ülkelerde 1990-2004 dönemi için küreselleşmenin gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkilerini panel veri analizinde OLS modelini kullanarak analiz etmeye çalışmıştır. Bu sonuca göre finansal küreselleşmenin gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu artırdığını, ticari açıklık ile gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasında koşullu bir ilişki olduğunu tespit etmiş ve hükümetin etkin politikaları ile küreselleşmenin olumsuz etkilerinin azaltılabileceğini vurgulamıştır.

Bergh ve Nilsson (2011), yaptıkları çalışmada 114 gelişmekte olan ülke için 1988-2007 dönemini kapsayan dört-beş yıllık ortalama verileri kullanarak ekonomik ve sosyal küreselleşme ile mutlak yoksulluk arasındaki ilişkiyi panel sabit etkiler modeli ile analiz etmişlerdir. Daha liberal ticaret kısıtlamalarının mutlak yoksulluk ile güçlü bir negatif ilişki içerisinde olduğu, büyümenin uzun vadede yoksulluğu azaltırken, küreselleşmenin yoksulluğu azaltıcı etkisinde büyümenin küçük bir rol ile aracılık ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Topal ve Günay (2017), küreselleşme, yoksulluk ve küresel barış arasındaki ilişkiyi 120 ülkeye ait 2007-2014 dönemi verileri kullanılarak panel veri analizi ile test etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, küreselleşme, yoksulluğu azaltmaktadır. Yoksulluğun azalmasının ise küresel barışı arttırdığı bulgularına ulaşmışlardır.

Öte yandan ilgili literatürde küreselleşmenin yoksulluğu arttırdığına vurgu yapan çalışmalar da bulunmaktadır. Şenses (2017) çalışmasında tüm dünyada önemli bir sorun haline gelen yoksulluğun, özellikle az gelişmiş ülkeler ve Orta ve Doğu Avrupa'daki eski sosyalist ülkelerin çoğu kez IMF ve Dünya Bankası güdümünde uygulamış oldukları istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla dışa açık piyasa ekonomisine geçiş yapmaları ile yoksulluğun daha da arttığını yani küreselleşmenin öteki yüzünün yoksulluk olduğunu savunmaktadır. Leba (2001), küreselleşme sürecinin gelir dağılımı eşitsizliğini, işsizliği ve yoksulluk oranlarını arttırdığını iddia etmektedir.

Karakaş (2010), küreselleşme sürecinin, yoksul ülkelerde baskıcı rejimi destekleyerek, yolsuzluk ve yoksulluğu arttığını vurgulamaktadır. Kaynakların ve üretimin küresel çapta belli bir kesimin elinde toplanması ile mutlak yoksullaşma, küresel kapitalizmin getirdiği “tüketim kültürü”nün ise “yeni yoksulluk” olarak küresel yoksulluğu tetiklediğini savunmaktadır.

Memiş (2014), son on yıllardır küreselleşme ile birlikte dünyadaki yoksulluk verileri azalmış görünümü kazansa da bu durumun gerçeği yansıtmadığını iddia etmektedir. WB tarafından mutlak yoksulluk sınırını olarak ifade edilen parasal değerler bölgeden bölgeye değişiklik göstermesi bu durumu özetlemektedir. WB tarafından mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için 1 dolar iken, Doğu Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş ülkeler için ise 14,40 dolar olarak

belirlenmiştir. Bu sebepten dolayı küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı savının gerçek olmadığını, tersine küreselleşmenin yoksulluğu arttıran bir süreç olduğunu ifade eder.

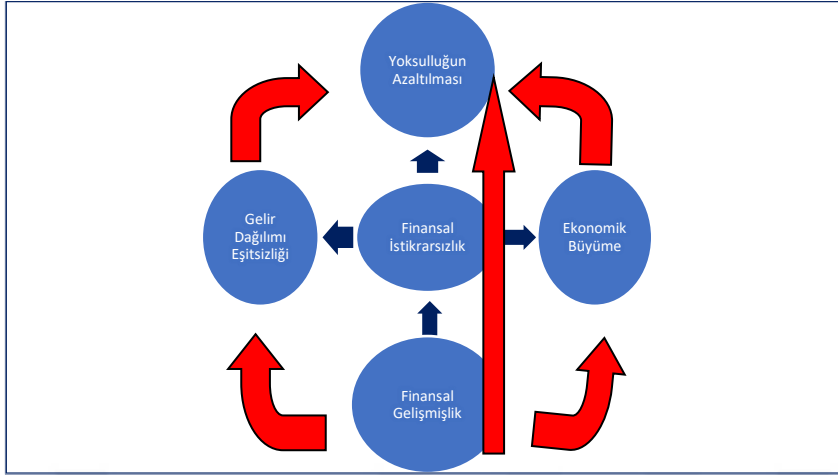
Uzonwanne (2018) çalışmasında, küreselleşmenin bazı Afrika Ülkelerinin GSYH'sını arttırmış olsa da bu gelirin çok az sayıda siyasi elitin elinde toplandığını, ayrıca küreselleşmenin Nijerya gibi gelişmekte olan ülkelerin hem ulusal ekonominin yapısında hem de emek-yoğun üretim sektörlerinde beklenen etkiyi göstermediğini belirtmektedir. Küreselleşmenin gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında gittikçe büyüyen bir eşitsizliğe sebep olduğunu, bu sebepten dolayı ülkelerin kendi politikalarında bile dışa bağımlı bir hale geldiklerini vurgulamaktadır.

3.2. Finansal Gelişme – Yoksulluk İlişkisi

1980'lerden itibaren küreselleşme süreciyle anlam kazanan finansal gelişme kavramı, finansal sistem tarafından toplanan tasarrufları, yapılması planlanan yatırımlara sermaye tahsisini gerçekleştirerek, bu yatırımların izlenmesi ve risk planlaması yapılması ile mal ve hizmet alışverişinin kolaylaştırılması gibi işlevlerin iyileştirilmesini içerir (Svirydenka, 2016: 4). Özetle, finansal sistem, kaynakların yer ve zaman üzerinden dağılımını kolaylaştırmaktadır (Khan ve Senhadji, 2000: 4). Bu anlamda bir ülkede iyi bir finans sisteminin varlığı kaynak verimliliğinde, üretim kapasitesinde, ekonomik büyümede ve istihdamda artış gibi bir dizi ekonomik iyileşmelerin yanı sıra yoksulluk gibi sosyal dengesizliklerin giderilmesinde de büyük önem taşımaktadır. Özellikle finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması son on yıllarda, neredeyse tüm dünya ekonomileri için önem arz etmektedir. Bu anlamda finansal gelişmenin yoksulluk üzerine etkisi 1990'lardan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılmış empirik ve teorik pek çok çalışmaya konu olmuş, literatür zenginleşmiş ve konu tartışmaya açık hale gelmiştir.

Finansal gelişme, şekil 3.1'de özetlendiği üzere, gelir dağılımı eşitsizliği, ekonomik büyüme ve finansal istikrarsızlık üzerindeki etkisiyle doğrudan ve dolaylı olarak yoksulluğu etkileyebilir.

Şekil 3. 1. Finansal Gelişme Yoksulluk İlişkisi

Kaynak: (Haan vd., 2022).

Finansal gelişme, yoksulların yeni teknolojilere, eğitim ve sağlık gibi alanlarda yatırım yapmalarına izin veren varlıkların verimliliğini arttırabilecek tasarruflar, sigorta hizmetleri ve kredilere erişimini kolaylaştırarak, yeni iş imkânlarının oluşmasına katkıda bulunması ile yoksulluğu doğrudan etkilemektedir (Dhrifi, 2013:120). Finansal sistem geliştikçe rekabetçi bir ortam oluşacak ve küçük kredilerin daha yüksek maliyetlerini üstlenmek için daha fazla kapasite imkânı doğacaktır. Sonuçta, resmi finans kurumlarının büyümesiyle, gayri resmi kaynaklar da bu resmi yapılara yatırım yaparak kâr elde etme ve büyüme şansına sahip olacaklardır. Çoğunlukla yoksul insanlar, kendileri için büyük bir borçlanma kaynağı olan bu gayri resmi kredi kaynaklarına güvenseler de onlar için resmi ya da gayri resmi kredinin çok da büyük bir anlamı yoktur. Çünkü her kullanılan kredi yoksulların refahını iyileştirebilir (Shahbaz, 2009: 2559). Finans sektörü, faiz oranlarını yoksullar için karşılanabilir seviyelere indirerek yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir (Jalilian ve Kirkpatrick, 2005). Bu görüşe karşın McKinnon'un (1973:60) tamamlayıcılık hipotezinde, düşük faiz oranları tasarrufları engellemektedir. Aksine, reel faiz oranlarındaki artış tasarrufları artırarak, kaynakların daha iyi kullanılmasını ve yatırımların artmasını sağlamaktadır. Finansal varlıklar ve fiziki sermaye arasında bir tamamlayıcılık söz konudur. Para, tasarruf sürecinde alternatif bir varlık yerine bir kanal olarak görülürse para talebi, fiziki sermayenin verimliliği ile birlikte artacaktır. Ayrıca, devletin, ülkedeki bankacılık sektörüne ilişkin olarak tavan faiz oranlarına,

yüksek rezerv koşullarına ve kredi kontrol programlarına müdahalede bulunması finansal gelişmeyi engeller. Bu konuda Shaw (1973), finansal gelişmenin, yoksulların krediye erişimini kolaylaştırdığını ve mevduat faiz oranındaki bir artışın tasarrufları teşvik ederek, bankalar tarafından yoksulların yararlanabileceği yatırımcılara daha fazla kredi verme imkânı olacağını, böylece dışarıdan finanse edilen yatırımların artacağını vurgular (Chaouachi ve Chaouachi, 2021:188).

Finansal sistemde bilgi ve işlem maliyeti, yoksul kesim üzerinde mali açıdan bir yük oluşturmaktadır (Haan vd., 2022). Ayrıca, finansal istikrarsızlık veya bankacılık krizlerinin yaşanması durumunda yoksul kesim ne krediye erişebilmekte, ne de mevduatları güvence altına alınmaktadır. Parasal istikrarsızlık nedeniyle, yoksulların satın alma güçleri azalarak gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır (Shahbaz, 2009: 2559). Bankaların ticari sebepler ile sadece geri ödeme güvencesi olan hane halklarına kredi tahsis etmesi (Dhrifi, 2015: 1164) ve finansal sistemin getirdiği işlem maliyetleri gibi kusurlar sebebiyle yalnızca zengin bireyler, finansal sistemden yararlanarak borç alıp daha da büyümektedir (Zhuang vd., 2009: 11; Dhrifi, 2015: 1164). Ancak Mckinnon (1973), finansal kurumların (bankaların) önemli bir işlevi olduğunu ifade eden kanal etkisine göre, yoksulların kredi olanaklarına erişim sağlayamamaları bile yoksul kesimin faydalanabilmesi için belirli kârlı finansal fırsatlar sağlayabildiklerini savunur.

Finansal açıdan kısıtlı girişimciler, kendi projelerine yatırım yapmak için kendi sınırlı kişisel servetlerine veya iç kaynaklara ihtiyaç duyarlar. Bu durum gelir dağılımı eşitsizliğini artırmaktadır (Seven ve Coşkun, 2016: 39). Fakat finansal sistem geliştikçe kredi kısıtı azalmakta ve yoksul kesim de borçlanabildiği ölçüde bu eşitsizlik azalabilmektedir. Bu anlamda, finansal gelişme bilgi eksikliklerini, finansal kısıtlamaları azalttığı ve risk paylaşımını desteklediği ölçüde, finansal sistem şoklarına karşı dirençli ve makroekonomik oynaklığı ve eşitsizliği azaltmaya yardımcı olması açısından oldukça büyük önem taşımaktadır (Sviridzenka, 2016: 4).

Finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmada ikinci katkısı ise büyüme kanalıyla olan dolaylı etkisidir. Finansal piyasalardaki gelişmişlik, fonların daha verimli kullanılmalarını sağlayarak, tüm piyasa katılımcılarının etkin yatırımlardan

yararlanmaları için fırsatlar sunar ve ekonomik büyümeyi artırır (Seven ve Çoşkun, 2016: 39). Finansal gelişme ile hızlanan ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma üzerindeki etkisi istihdam artışı, ücret farklarının azalması, alt yapı ve transfer harcamalarının artması ve sermaye birikimi ile yoksullara sağlanan fonlardaki artış gibi bir dizi kanaldan geçmektedir (Zhuang vd., 2009: 10).

Bu etkilerden ilkinde göre, ekonomik büyüme ile üretim kapasitesi artmakta, yeni iş imkânlarının oluşmasıyla yoksul kesim için istihdam sağlanmaktadır (Todaro, 1997; Dollar ve Kraay, 2002; Ravallion ve Datt, 2002). İkinci olarak, büyümenin ilk zamanlarında nitelikli ve niteliksiz iş gücü arasındaki ücret farkı toplam çıktıya paralel olarak artsa da daha sonraki bir aşamada ücret farkları yavaş yavaş düşmektedir (Galor ve Tsiddon, 1995). Üçüncüsü, büyüme ile birlikte çıktı ve gelirdeki artış, hükümetlerin vergi gelirlerinin de artması anlamına gelir. Daha fazla vergi geliri ile hükümetler, eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi alanlarda yoksullara daha fazla harcama yapmaktadır (Zhuang vd., 2009: 10). Son olarak, sermayenin zengin borç verenlerden yoksul ve orta sınıf borç alanlara yeniden dağıtılması ile hem fırsat eşitliğinin sağlandığı hem de üretim verimliliğinin artmasını ifade eden ve literatürde *damlama teorisi (trickle down)* olarak bilinen etki gelmektedir (Aghion ve Bolton, 1997).

Ekonomik büyümenin tüm aşamalarında, finansal gelişme sermaye tahsisini iyileştirir, toplam büyümeyi hızlandırır ve bu kanal aracılığıyla yoksullara yardım eder. Ancak finansal gelişmenin bölüşüm etkisi ve yoksullar üzerindeki net etkisi, ekonomik büyüme düzeyine bağlıdır. İlk zamanlarda, sadece zengin kesim daha iyi finansal piyasalara erişebilirken, ekonomik büyüme ve gelişme arttıkça birçok insan finansal piyasalara erişir hale gelmekte ve finansal gelişme doğrudan toplumun bütününe yardımcı olmaktadır (Beck vd., 2007:3).

Literatürde, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi artırdığı, genel olarak kabul edilmekte, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisi hakkında ise çelişkili görüşler bulunmaktadır. Bazı teoriler, finansal gelişmenin bazı pozitif dışsallıklar sebebiyle gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu azalttığını öne sürmektedirler.

3.2.1. Finansal gelişme – yoksulluk ilişkisine dair literatür taraması

Küreselleşen dünya düzeni ile finans sistemindeki gelişim ve yoksulluğun azaltılması ilişkisi hem teorik hem de empirik olarak pek çok çalışmaya konu olmuştur. Yapılan çalışmaların birçoğunda finansal gelişimin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu bölümde empirik olarak yapılan çalışmalar ve çalışmalarda elde edilen bulgular irdelenmiştir.

Uddin vd. (2014), Bangladeş'te 1975-2011 dönemi aralığının verilerini üç aylık verileri kullanarak bankacılık sektörünün gelişimi ile yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişkiyi yapısal kırılmalı ARDL eş bütünleşme, OLS, ECM ve VECM gibi bir dizi regresyon yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre Bangladeş'te finansal gelişim ile yoksulluğun azaltılması arasında uzun vadeli bir ilişkinin olduğu ve finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynadığı, fakat söz konusu etkinin doğrusal olmadığı görülmektedir.

Beck vd. (2004), çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerde finansal gelişme, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisini ele almışlardır. İlk olarak finansal gelişme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi 52 gelişmekte olan ülkeye ait 1960-1999 dönemi verileri ile incelemişlerdir. Çalışmada ve ikinci olarak da 58 gelişmekte olan ülkeye ait 1980-2000 dönemi verileri ile finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre daha fazla finansal gelişme yoksulların gelirlerinin kişi başına ortalama GSYH'den daha hızlı büyümesine, gelir eşitsizliğinin daha hızlı düşmesine ve yoksulluk oranının daha hızlı bir oranda düşmesine neden olmaktadır.

Beck vd. (2007) çalışmalarında, 72 gelişmekte olan ülke grubuna ait 1960-2005 zaman aralığındaki veriler ve 68 gelişmekte olan ülke grubuna ait 1980-2005 zaman aralığına ait veriler ışığında finansal gelişimin yoksulların gelirleri ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre, finansal gelişmenin, en yoksul beşte birlik kesime yardımcı olduğu yönündedir. Ayrıca finansal gelişmenin, en yoksul beşte birlik kesim üzerindeki etkisinin %60'ının büyüme yoluyla ve yaklaşık %40'ının gelir eşitsizliğindeki azalmalar yoluyla yoksulluğun azalmasına katkıda bulunduğu yönündedir.

Belen ve Karamelikli (2016), Türkiye’de finansal gelişme, yoksulluğun azalması ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1987Q1-2015Q2 dönemine ait verileri kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişme, yoksulluğu azaltmakta ve ekonomik büyümeyi tek yönlü olarak etkilemektedir. Sonuçlar yoksulluğun azalması ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik olduğu ve uzun dönemde finansal gelişme ile yoksulluğun azalmasında eş bütünleşme olmadığı yönündedir. Bu anlamda, finansal gelişme yoksulluğun azalmasında doğrudan ve dolaylı olarak yardımcı olmaktadır.

Özcan ve Özmen (2019), finansal derinleşme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi E7 ülkelerine ait 2001-2006 dönemi verileri ışığında Granger nedensellik testi kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, özel sektör kredilerinin yoksulluğu tek yönlü etkilediği ve yoksulluktan para arzına da tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Naceur ve Zhang (2016), finansal gelişme, gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi hem gelişmekte olan hem de gelişmiş 143 ülkeye ait 1961-2011 dönemi aralığındaki verileri kullanarak incelemişlerdir. Sonuçlar, finansal gelişmenin, gelir eşitsizliği ve yoksulluğu azaltmaya yardımcı olabileceğini göstermektedir. Fakat finansal liberalizasyonun gelir dağılımı ve yoksulluk oranlarını arttırdığı bulgularına ulaşmışlardır.

Kaidi ve Mensi (2020), finansal gelişme, siyasi kurumlar, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ilk olarak 93 demokratik ülke, ikinci olarak da 31 otokratik ülke 1980-2014 dönemleri aralığındaki veriler kullanılarak panel veri ile analiz edilmiştir. Bu analizde en küçük kareler yöntemi, FE ve GMM gibi çeşitli teknikler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişmenin ve siyasi kurumların doğrudan yoksulluğu azalttığı sonucuna varılmıştır.

Keho (2017) çalışmasında finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi 9 Afrika ülkesi için 1970-2013 dönem aralığındaki veriler ışığında ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Sonuçlarda, değişkenler arasında uzun vadeli bir ilişkinin olduğu ve finansal gelişmenin bazı ülkelerde yoksulluğun azaltılması üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Majid vd. (2019), Endonezya’da finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi 1980-2014 dönemine ait veriler ışığında ARDL yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Finansal gelişme ve yoksulluk arasındaki nedensellik için VECM-Granger Nedensellik testi kullanılmış ve finansal gelişme ile yoksulluk arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz (2017), yükselen piyasa ekonomilerinde 1993-2012 dönemi için finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmasında, yatay kesit bağımlılığı ve çoklu yapısal kırılmalar dikkate alınarak, Carrión-i-Silvestre, del Barrio-Castro, and LópezBazo (2005) panel birim kök testi ve Basher ve Westerlund (2009) eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, finansal gelişmenin, yükselen piyasa ekonomilerinde yoksulluğun azaltılması üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermiştir.

Asongu vd. (2021), 42 Sahra Altı Afrika ülkesinde 1980-2019 dönemi aralığına ait veriler ile finansal kurumların yoksulluğu ve yoksulluğun şiddetini nasıl etkilediği üzerine araştırma yapmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, finansal derinleşme yoksulluğun şiddetini sürekli olarak azaltmakta ve finansal kurumlara erişim hem yoksulluğu, hem de yoksulluğun şiddetini azaltmaktadır.

Zahonogo (2017), finansal gelişmenin yoksulluk üzerindeki etkilerini, 42 Sahra Altı Afrika ülkesinde 1980-2012 dönemi aralığındaki veriler ile GMM tahmincisini kullanarak analiz etmiştir. Finansal gelişme ile yoksulluk arasında doğrusal bir ilişki olmaması sebebiyle finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmada fayda sağlamadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Manga (2020), MENA ülkeleri ve Türkiye’de 1980-2017 dönemi aralığındaki verilerle finansal gelişmenin, büyüme, gelir eşitsizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkisini panel ARDL sınır testini kullanarak analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, uzun dönemde finansal gelişme yoksulluğu arttırmakta olup, ekonomik büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişki ise Ters-U şeklindedir. Ayrıca, modelde yer verilen değişkenlerden enflasyon, dışa açıklık ve kamu harcamalarında meydana gelen artışın yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Shahbaz (2009), Pakistan’da finansal gelişme ile gelir artışının yoksulluk üzerindeki ilişkisini 1971-2005 dönemini kapsayan veriler ışığında ARDL sınır testi kullanarak incelemiştir. Bulgular, finansal gelişmenin sadece fiziksel ve beşerî sermayeye yapılan yatırımlar yoluyla değil, artan ekonomik büyüme yoluyla da yoksul insanların gelir düzeylerini arttırdığını göstermektedir.

Abosedra vd. (2016), Mısır’da finansal gelişme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi 1975Q₁-2011Q₄ dönemleri aralığındaki verileri kullanarak ARDL sınır testi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişmenin ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı, söz konusu olup, özel sektöre verilen yurtiçi krediler yoksulluğu azaltmaktadır. Ayrıca, finansal sektör gelişiminin ekonomik büyüme kanalı ile yoksulluğu azalttığı teorisi, Mısır örneğinde de doğrulanmaktadır.

Seven ve Coşkun (2016), gelişmekte olan ülkelerde bankaların ve borsaların gelişiminin gelir eşitsizliği ve yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkileri 1987-2011 dönemi verileri ile OLS ve GMM modeli ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre banka sistemlerindeki gelişme, gelir dağılımı eşitsizliğini artırabilmektedir. Banka ve borsalardaki gelişimin birleşik etkisine bakıldığında ise finansal gelişmenin gelir dağılımı eşitsizliği ile yoksulluk arasında istatistiksel bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Quartey (2005), Gana’da finansal gelişme ile tasarruf ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişki 1970-2001 yılları arasındaki zaman serisi verileri kullanarak, Granger Nedensellik testi ile incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişme ile yoksulluğun azaltılması arasında uzun vadeli bir eş bütünleşme ilişkisi vardır ve finansal gelişme yoksulluğu azaltmaktadır.

Jeanneney ve Kpodar (2008), finansal gelişmenin doğrudan McKinnon kanal etkisi ve dolaylı olarak ekonomik büyüme yoluyla yoksulluğu azaltmada nasıl bir işleve sahip olduğunu, gelişmekte olan ülke grubu üzerinde 1966-2000 dönemleri aralığındaki verilerle OLS ve GMM tahmin yöntemleri kullanarak analiz etmişlerdir. Elde edilen sonuca göre, finansal gelişme ile yoksulların, bankacılık sistemi

işlemlerinin kolaylaşması ve tasarruf fırsatları sağlama yeteneğinden yararlandığı görülmekte, finansal istikrarsızlık ise yoksulluğu artırmaktadır.

Haan vd. (2022), finansal gelişmenin yoksulluk üzerindeki doğrudan etkisi ile birlikte gelir eşitsizliğinin, ekonomik büyümenin ve finansal istikrarsızlığın yoksulluk açığı üzerindeki dolaylı etkilerini 84 ülke grubu için 1975-2014 dönemi aralığındaki verileri kullanarak, panel modeli ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişmenin yoksulluk farkını doğrudan azaltmadığı, daha düşük gelir eşitsizliğinin yoksulluğu azalttığı, fakat ekonomik büyüme ve finansal istikrarsızlığın yoksulluğun azaltılmasında herhangi bir katkısının olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Donou-Adonsou ve Sylwester (2016), banka ve mikrofinans kuruluşlarının (MFI) yoksulluğu ne ölçüde azalttığını 71 gelişmekte olan ülke grubu için 2002-2011 dönemi aralığındaki verileri kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişme göstergesi özel kredilerin GSYH'ya oranı kullanıldığında ve yoksulluk için kafa endeks oranı ve yoksulluk açığı endeksi gösterge olarak kullanıldığında, finansal gelişmenin yoksulluğu azalttığı görülmektedir. Öte yandan, araştırmacılar MFI'lerin, istihdam edilen yoksulluk ölçüsü ne olursa olsun, yoksulluk üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mete (2021), Finansal gelişme, özel sektör kredileri, finansal derinlik ve ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma konusundaki etkilerini Next-11 ülkelerinde 2000-2018 dönemi verileri ışığında Durbin-Hausman eş bütünleşme ve Emirmahmutoğlu ve Köse nedensellik analizlerinden yararlanarak incelemiştir. Eş bütünleşme analizinin sonuçlarına göre, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu, nedensellik analizinde ise finansal piyasa derinliği, özel sektör kredileri ve ekonomik büyüme ile yoksulluğun azaltılması üzerinde çift yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.

Kappel (2010), finansal gelişmenin gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkilerini gelişmiş ve gelişmekte olan 78 ülke için 1960-2006 verileri kapsamında OLS yöntemi ile analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişme, gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltmaktadır. Ayrıca kamu harcamaları yüksek gelirli ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmakta olup, diğer

ülkelerde kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde önemli bir katkısı bulunmamaktadır.

Boukhatem (2016), düşük ve orta gelirli 67 ülkede finansal gelişmenin yoksulluğu azaltmasına doğrudan etkilerini 1986-2012 dönem verilerini kullanarak GMM tahmin yöntemi ile analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, finansal gelişmenin doğrudan yoksulluğun azaltılmasında önemli bir katkısının olduğu, fakat finansal gelişmeye bağlı finansal istikrarsızlıkların bu olumlu etkiyi yok ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Chemli (2014), 8 MENA ülkesinde 1990-2012 dönem verilerini kullanarak finansal gelişmenin yoksulluğu azaltması arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ile analiz etmiştir. Empirik sonuçlar, finansal gelişmenin yoksulluğu azalttığını ortaya koymaktadır.

Pradhan (2010), 1951-2008 dönem aralığında Hindistan'da finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki nedensel ilişkiyi Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Yoksulluğun azaltılmasından ekonomik büyümeye, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye, ekonomik büyümeden yoksulluğun azaltılmasına ve finansal gelişmeden yoksulluğun azaltılmasına tek önlü nedensellik tespit edilmiştir. Ayrıca finansal gelişme, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3. Teknolojik Yenilik – Yoksulluk İlişkisi

Küreselleşen dünya düzeniyle yeni bir anlam kazanan teknoloji kavramı, şirketler ve ulusların üretimi organize etme, mal-hizmet ticareti, sermaye yatırımı, yeni ürünler ve süreçler geliştirme açısından bir dönüşüme hizmet ederek, ulusların ekonomik pastayı genişletmesini ve herkes için yaşam standardının artmasını sağlamıştır (Steve ve Muroyama, 1988:1). Teknolojik yenilik, piyasalarda dengeleri değiştirerek, kaynakların göreceli önemini değiştirerek yol açar, örgütsel öğrenme yeteneklerine karşı ve rekabetin temelini değiştirerek örgütsel popülasyonları derinden etkiler (Baum, 2001).

J. Schumpeter, teknolojik yenilik konusunda önemli çalışmalar yapan ilk iktisatçılardan biridir. Ona göre teknolojik yenilik, üretim araçlarının yeni bir bileşimi, yani üretim faktörlerinde çıktı üretmek için değişiklik sürecidir (Schumpeter, 1939:87). Schumpeter'in yenilik kavramı; yeni bir malın piyasaya sürülmesi, yeni üretim yöntemlerinin sergilenmesi, yeni bir pazarın oluşması, yeni bir hammadde veya yarı mamul mal için arz kaynaklarının bulunması ve yeni organizasyon yapısının yaratılması olmak üzere beş süreçten oluşmaktadır (Schumpeter, 1939:85). Zameer'e vd. (2020) göre ise teknolojik yenilik, endüstriyel yeniliği ve ekonomik gelişmeyi birkaç aşamada hızlandırabilmektedir. İlk olarak, teknolojinin benimsenme aşamasında, genellikle çok sayıda ürün yeniliği ve yenilikçi teknoloji birden fazla ürün için uygulanabilir. İkincisi, sanayi büyüme aşamasında, yeni teknolojilerin ve yeni ürünler tüketici tarafından benimsenmekte ve ürün satışlarında artış sağlanmaktadır. Üçüncüsü, teknolojinin olgunluk aşamasında ürünlerin giderek daha çeşitli hale gelmesidir. Dördüncüsü, inovasyon hızını yavaşlatma aşamasında, ürün satışları azaldıkça pazar daha yeni teknolojiler talep etmektedir. Bu süreçte yeni teknolojiler, yeni ürünlere ve yeni endüstrilere yol açarak, yeni bir ekonomi yaratır ve yeni yeteneklerin ortaya çıkmasını sağlar.

Schumpeter'e göre, gelişmekte olan ülkelerin teknolojik bir sıçrama yaparak sanayileşmiş ülkeleri yakalama arayışları, eşitsizliği ve yoksulluğu artırmaktadır. Yeni teknoloji, sosyal olan sorunlara sadece kısmi ve geçici bir çözümdür. Bu sebeple insanların ve toplumların daha adil ve teknolojik çözümler üretmek için yenilikçilik yeteneğine odaklanılmalıdır (Pansera ve Martinez, 2017).

Romer'e göre teknolojinin ayırt edici özelliği rakipsizlik ve tekelci rekabetin olduğu bir dengedir. Teknoloji ve firmaların kârını maksimize etme çabaları büyümenin lokomotifidir (Romer, 1990: 71). Teknolojik yenilik, üretimdeki verimliliği artırarak hem yeni pazarların oluşmasını hem de pazarların büyümesini sağlarken, bu sayede ekonomik büyümenin de kaynağını oluşturmaktadır (Korkmaz, 2010: 3321). Teknolojik yenilik yoluyla ülkeler veya firmalar karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip olabilir. Bu sebeple araştırma geliştirme faaliyetleri ile karşılaştırmalı üstünlük avantajı sağlanır ve dünya ticaret hacmi dinamik bir yapıya dönüşür (Grossman ve Helpman, 1989: 1262).

Teknolojik yenilik eğitim, sağlık, inşaat, ticaret, iletişim ve bilgi aktarımı gibi pek çok alanda fark edilir değişimler getirmiştir. Ayrıca, yükselen yaşam standartlarının ve bu duruma bağlı olarak dünya genelinde yoksulluğun azaltılmasının bir aracı olmuştur. Teknolojinin son on yılda dünya genelinde en fazla hissedildiği alan bilgi işlem teknolojileri, gelişmekte olan ülkelerin hem ekonomik büyüme hem de kalkınma planlarındaki aşamalarının gerçekleştirilebilmesinde en önemli araç olarak kullanılmıştır.

Yoksulluk genel olarak düşük gelir ve temel ihtiyaçları karşılayamama durumudur. Aynı zamanda bireylerin üretim sürecinden ve sosyal bütünleşmeden faydalanamamasına ve fırsatlara erişememesine neden olmaktadır. Yoksulluğu azaltma politikaları, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin sağlanmasını içermektedir. Eğitim, beceri ve teknoloji sadece üretimde verimliliği değil, üreticilerin yaşam biçimlerini de iyileştirmektedir. Bu nedenle teknoloji, bilgi ve kaynaklara erişimde eşitsizliklerin azalmasını sağlar (Mutagwaba, 1997: 10).

BİT'deki yenilikler, piyasa bilgilerinin daha kolay erişilebilir olmasında, piyasaya giriş engellerinin azalmasında, yeni ekonomik fırsatların yaratılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha verimli yararlanabilme, işlem maliyetlerinin düşmesi açısından doğrudan, gelir ve istihdamda yaşanan artışlar ekonomik büyüme yoluyla dolaylı olarak yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlamaktadır (Kelles-Viitanen, 2003: 85).

Teknoloji, bilgi teknolojisinin eğitim gelişimi üzerindeki etkisini etkilemek için temel bir araç olarak kabul edilir. Birçok eğitim bilgi teknolojisi donanımı ve kaynağı, etnik bölgelerdeki ilk ve ortaokullarda hızla konuşlandırılarak yerel öğrencilerin yüksek kaliteli eğitim ve öğretim kaynaklarını paylaşmalarını ve bilgi teknolojisi ortamında iyi bir eğitim almalarını sağlamaktadır (Huang, 2021: 1201). Eğitimde kullanılan teknoloji, kentsel ve kırsal eğitim yoluyla hedeflenen yoksulluğu azaltmak için etkili bir yoldur (Zhou, 2021: 1110) ve coğrafi mesafeyi kaldırarak, her koşulda öğrenmeyi mümkün kılabilme vizyonu taşımaktadır (Tezcan, 2012: 441). Gelişmiş ülke ve bölgelerin yeni teknolojileri sayesinde kaliteli eğitim kaynaklarının ve bilgi teknolojisinin yoksul bölgelerde yaygın olarak kullanılmasına destek sağlar.

Teknoloji, sağlık sistemlerinin iyileştirilmesi üzerindeki katkıları ile yoksulluğu azaltmada önemli bir işleve sahiptir (Figueres ve Eugelink, 2014:211). Son yıllarda modern tıptaki gelişmeler ve dijital veri depolama kullanımı gibi alanlarda sağlık hizmetlerinde yoğun bir teknoloji kullanımı çağ yaşanmaktadır. Bu teknolojik ilerlemeler, hastalıkların teşhis ve tedavisinin yanı sıra halk sağlığını da iyileştirmektedir (Weiss vd., 2018: 2). Özellikle, Covid-19 pandemi döneminde hastaları taramak, salgın ve hastalık vakalarını izlemek ve takip etmek, enfeksiyon risklerini değerlendirmek için oldukça fayda sağlamıştır (UNCTAD, 2021: 21). Sağlık sektöründeki BİT müdahaleleri, bireylerin veya toplulukların yeterli sağlık hizmetlerine erişmelerine yardımcı olması sebebiyle savunmasızlığı azaltır ve insan refahını artırır (Figueres ve Eugelink, 2014: 211).

Artan gıda talebini karşılamak, olumsuz iklim koşulları ile başa çıkmak ve yoksulluğu azaltmak için tarımsal inovasyon ve çiftçiler tarafından teknoloji kullanımının artması gerekmektedir (Fuglie vd., 2019). Tarım sektöründe kullanılan teknoloji, yoksulluğun azaltılmasında doğrudan ve dolaylı yollarla yardımcı olur (Janvry ve Sadoulet, 2001; David ve Otsuka, 1994). Doğrudan etkileri, arazi kıtlığı, mevsimsel nedenler gibi olumsuz koşulların azaltılmasıyla üretkenliğin artması ve maliyetlerin düşerek üreticilerin gelirlerini artırması olarak sayılabilir (Mendola, 2003: 2). Dolaylı etkileri ise tarım ürünlerindeki artış, fiyatları düşürür ve artan üretkenlik emek talebini canlandırır. Bu durum hem yoksul kesim için istihdam, ücret ve kazanç anlamına gelirken hem de büyümeye katkıda bulunur (Janvry ve Sadoulet, 2010). Ayrıca, tarımda kullanılan teknoloji sayesinde meydana gelen yüksek üretim kapasitesi, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan genel denge ve çarpan etkisi yoluyla kırsal ekonominin daha geniş bir şekilde gelişmesini teşvik eder (Kassie vd., 2011: 1784).

Teknolojik ilerleme, ekonomik büyümenin temel kaynaklarından biridir (Nelson ve Winter, 1982). Teknoloji, kaynakların etkin ve verimli kullanılmasıyla üretim maliyetlerini düşürür ve çıktı kalitesini iyileştirir. Çeşitlendirme ve yapısal dönüşüm, inovasyon yoluyla gerçekleşir (UNCTAD, 2007: 8). Bir teknolojik yeniliğin etkisi, sadece mucitlerine değil, aynı zamanda yeni teknolojinin nihai kullanıcılarının yaratıcılığına da bağlı olacaktır (Rosenberg, 2004: 5). Bilgi ve

yaratıcılık da rekabet için giderek daha önemli hale gelmektedir. Emek kullanan teknolojilerin kullanılması, büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkisini artırmaktadır. Bu sebeple, yoksulluğu azaltma politikalarının başarılı olması teknolojik seçimlere ve teknolojik yeniliklere bağlıdır (UNCTAD, 2007: 8).

3.3.1. Teknolojik yenilik – yoksulluk ilişkisine dair literatür taraması

Son on yıllarda gerek akademik çevre gerekse Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yoksulluğun azaltılması, paylaşılan refahın artması bağlamında teknoloji önemli bir çözüm olarak nitelendirilmiştir. Özellikle birçok akademik çevre tarafından teknolojik yeniliğin yoksul ülkeler için bir fırsat olarak görüldüğü yadsınamaz bir gerçektir. Fakat literatürde teknolojik yenilik ve yoksulluk ilişkisini ele alan çalışmalar az sayıda olup, genel olarak teknolojinin yoksulluğu azalttığı görüşü hakimdir. Bu bölümde teknoloji ve yoksulluğun azaltılması konusunda hem teorik hem de empirik çalışmalar ve çalışmalardan elde edilen sonuçlar sunulmuştur.

Liu vd. (2021) tarafından, dijital bilgi teknolojisinde sosyal sermayenin yoksulluğu azaltmadaki etkisi Çin Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi tarafından Çin'in 25 şehrinde yapılan ve 37.816 haneyi kapsayan anket verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular, dijital bilgi kullanımının, sosyal sermayenin istatistiksel olarak anlamlı bir aracılık etkisiyle, ankete katılan haneler arasında çok boyutlu yoksulluğu azaltmada önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca dijital bilgi teknolojisi kullanımının yoksulluğu azaltıcı etkisi, düşük gelirli gruplar için yüksek gelirli gruplara göre çok daha yüksektir.

Çoban ve Yılmaz (2015), Türkiye Düzey-1 Bölgeleri üzerinde 2006-2013 dönemi verileri ile teknolojik gelişme, gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi panel nedensellik analizi ile test etmişlerdir. Nedensellik sonuçlarına bakıldığında, teknolojik gelişme ile yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliği ile yoksulluk arasında bir nedensellik ilişki vardır. Bölgeler bazında ise İstanbul ve Ege bölgelerinde teknolojik gelişme ile yoksulluk arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Yılmaz (2018), bilgi işlem teknolojilerinin yoksulluğu azaltma üzerindeki etkilerini 182 ülkenin 2000-2013 dönem verilerini kullanarak panel veri analizi ile test

etmiştir. Bulgular, bilgi işlem teknolojilerinin yoksulluğu azaltmada etkili olduğunu göstermektedir. İnternet ve cep telefonu değişkenlerinin tüm yoksulluk göstergeleri üzerinde etkili olduğu, bilgisayar ve Fixed Broadband değişkenlerinin ise dört yoksulluk göstergesi üzerinde etkili olduğu, ancak internetin tüm yoksulluk göstergelerinde en fazla etkisi olan gösterge olduğu görülmüştür.

Mendola (2007), Bangladeş'te tarım teknolojisinin yoksulluğu azaltması üzerine yaptığı çalışmada, tarım teknolojisinin benimsenmesinin çiftçi hane halkı refahı üzerinde güçlü ve olumlu bir etkisinin olduğunu ve tarım teknolojisinin yoksulluğun azaltılmasında doğrudan katkıda bulunduğunu savunmuştur.

Muchdie (2016), Endonezya'da 2004-2013 dönemine ait verileri kullanarak teknolojik değişimin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini yapısal eşitlik modeli ile analiz etmiştir. Teknolojik değişimin yoksulluğun azaltılması üzerinde doğrudan değil ama dolaylı bir etkisinin olduğu, teknolojik değişimin ekonomik büyüme ve işsizlik yoluyla yoksulluğu dolaylı olarak etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Janvry ve Sadoulet (2001), Afrika, Asya ve Latin Amerika için tarım teknolojisinin doğrudan ve dolaylı olarak yoksulluğu azaltma konusundaki etkilerini genel denge modeli ile incelemiştir. Bulgular, teknolojinin yoksulluk üzerindeki etkisinin Afrika'da doğrudan, Asya ve Afrika'da dolaylı tarımsal istihdam etkilerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca teknolojik değişimin etkisinin bir toplumdaki yoksul kesimin yapısına, ekonomisine ve bunun gerçekleştiği politik-kurumsal yapıya bağlı olduğunu savunmuşlardır.

Omilola (2009), Nijerya'da yeni tarım teknolojileri kullanımının yoksulluğu azaltmadaki etkisini OLS regresyon analizi ve çift fark yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışma, tarımda yeni teknolojileri kullananlar ve kullanmayanlar arasında yoksulluğun azaltılması açısından bir kıyaslama sunmaktadır. Yeni tarım teknolojilerinin yoksul ülkelerde yoksulluğu azaltmada önemli bir değişiklik yapmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Thomas ve Slater (2006), ekonomik büyümenin ve yeniliğin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini teorik olarak incelemiştir. Teknolojik yenilik, daha

yüksek yoksulluk ve açlığın önlenmesine yardımcı olmuştur. Teknoloji, birçok fırsat ve gelecek vaat eder. Çiftçilerin yeni fikirleri benimsemeleri için teşvikler sağlamak ve kurumsal yapıların yeni teknolojilerin etkin bir şekilde sunulmasını sağlamak için inovasyonun önemini kabul etmek gerektiğini savunur. Benzer görüşlere, Pansera ve Martinez (2017)'in çalışmalarında da rastlanmaktadır. Düşük gelirli ekonomilerde kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında yeniliğin, kalkınma fırsatlarının ortaya çıkmasında yardımcı olduğunu savunurlar.

Zameer vd. (2020), teknolojik yenilik, küreselleşme ve finansal gelişme yoluyla yoksulluğun azaltılabileceği tezini irdeleyen çalışmada, Çin'in 30 ili kapsayan bölgelerinde 2007-2019 dönemine ait verilerle yapılan analiz sonucunda teknolojik yeniliğin yoksulluğu yıllar itibariyle Çin'in birçok bölgesinde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kaplinsky (2011) teorik çalışmasına göre, yenilik ile teknolojik değişim, üretim faktörlerinin verimli kullanımıyla hem büyümeye katkı sağlamakta hem de yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yeni teknolojilerin kullanımı ve yayılımı sayesinde Çin ve Hindistan gibi ülkelerde yoksul kesimin gelirlerinde bir artışın olduğu savunulmaktadır.

Quibria ve Tschang (2001), yeni BİT'lerin yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini Asya ülkeleri üzerinde teorik olarak incelemiştir. Yeni BİT'lerin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisini hissedebilmek için iyi gelişmiş bir alt yapının varlığı, güçlü bir eğitim sistemi ve hükümetin etkinliğinin daha az olması gerekmektedir. Yeni BİT'lerin doğrudan birçok faydası olsa da geleneksel yöntemlerden daha verimli ve daha uygun maliyetli olup olmadığı konusundaki sonuçları ihtiyatlıdır.

Yıldız (2016), yeni iletişim teknolojilerinin yoksulluğa etkileri üzerinde yaptığı teorik çalışmada; yeni iletişim teknolojilerinin üretimde verimliliği artırarak ekonomik büyümeye süreklilik kazandırması, yeni enerji kaynaklarının kullanımıyla karbon emisyonunun minimum seviye indirilmesi ve böylece çevresel faktörlerden en fazla etkilenen yoksul kesim üzerindeki etkisinin azaltılması açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, piyasa rekabet gücünün artmasıyla, yeni fırsatların

değerlendirilmesi ile yoksul kesimin hayat standartlarının artmasına katkı sağladığı savunulmaktadır.

Kelles-Viltanen (2003) BİT'nin yoksulluk üzerindeki etkilerini incelediği teorik çalışmada; BİT'nin ekonomik büyüme yoluyla yoksulluğu azaltabileceğini, fakat sosyo-ekonomik eşitsizliklerin olduğu ekonomilerde bu etkinin kalıcılığı olmadığını belirtirler. BİT, doğru alanlarda kullanıldığında, yoksul insanların ekonomik kalkınmadan ve onlara yardım amaçlı kalkınma programlarından yararlanma yeteneklerini büyük ölçüde artırdığını savunmaktadırlar.

Gu vd. (2022), Çin'in kırsal bölgelerinde BİT'in yoksulluk üzerindeki etkilerini 2012-2018 dönemine ait veriler kullanarak panel veri ile analiz etmişlerdir. Sonuçlar BİT'lerin yoksulluğun azaltılmasında önemli katkısının olduğunu göstermektedir. BİT gelişimi, hane halkları için tarımdan farklı alternatifler konusunda yardımcı olmaktadır. Yerel kalkınma için BİT'lerin sunduğu fırsatları değerlendirmenin yoksulluğu azaltıcı önemli bir etken olduğunu savunmaktadırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK METODOLOJİ VE EMİRİK ANALİZ

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olsa da küreselleşen dünya düzeniyle yeni bir anlam kazanmıştır. Gelişmiş ya da az gelişmiş bütün dünya ülkelerinin ortak sorunlarından biri olmakla birlikte, yoksulluğu azaltma politikaları da önemli kalkınma hedeflerinden biridir. Özellikle yaşadığımız dünyada küreselleşmenin en fazla hissedildiği alanlardan finans ve teknoloji, yoksulluğu azaltma konusunda ne kadar etkili olabilmektedir? Çalışmamızın amacı esas itibariyle bu soruya cevap aramaktır. Bu sebeple, bu bölümde küreselleşme kapsamında finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluk üzerindeki etkileri 1997-2018 aralığındaki veri seti ile empirik olarak analiz edilmektedir.

4.1. Model ve Veri Kaynakları

Çalışma kapsamında küreselleşme, finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemeye imkân verecek model aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir:

Yoksulluk=f (Teknolojik Yenilik, Finansal Gelişme, Küreselleşme (Ticari, Siyasi))

$$PI=f(RD, FDI, TR, PL)$$

Fonksiyonda “PI” yoksulluğu, “RD” teknolojik yeniliği, “FDI” finansal gelişmeyi, “TR” küreselleşmenin ticari boyutunu ve “PL” ise küreselleşmenin politik boyutunu temsil etmektedir.

Modelimizde yapılacak olan empirik analizlerden daha verimli sonuçlar elde edebilmek için fonksiyonun logaritmik hale getirilmesi daha faydalı olacaktır. Modelimizin logaritmasının alınmış şekli aşağıdaki gibidir.

$$\ln PI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln RD_{it} + \alpha_2 \ln FDI_{it} + \alpha_3 \ln TR_{it} + \alpha_4 \ln PL_{it}$$

Bu modelde;

i=1,.....N yatay kesit sayısını ve t=1,.....T zaman boyutunu göstermektedir.

4.2.Örneklem Grubu ve Veri Seti

Çalışmanın empirik analiz kısmında örneklem ülke grubu olarak geçiş ekonomileri incelenecektir. Geçiş ekonomileri SSCB'nin dağılmasından sonra Avrupa Birliği'ne giren ülkeler ile Bağımsız Devletler Topluluğunda yer alan seçilmiş geçiş ekonomileri olarak iki grup halinde analize dâhil edilecektir. Dolayısıyla analizde cevabı aranacak soru, finansal gelişme ve teknolojik boyutuyla küreselleşmenin yoksulluğu azaltması bağlamında SSCB dağıldıktan sonra AB'ye giren ülkeler ile BDT'ye giren ülkeler arasında anlamlı bir fark olup olmadığıdır.

Tablo 4. 1. Avrupa Birliğinde Yer Alan Geçiş Ekonomileri (Panel A)

1	Bulgaristan
2	Çek Cumhuriyeti
3	Macaristan
4	Polonya
5	Romanya
6	Slovakya
7	Slovenya
8	Letonya
9	Litvanya

Tablo 4. 2. Sovyetler Birliğinden Ayrılan BDT Geçiş Ekonomileri (Panel B)

1	Ukrayna
2	Azerbaycan
3	Beyaz Rusya
4	Ermenistan
5	Kazakistan
6	Kırgızistan
7	Rusya

Analizde bir bağımlı değişken ve dört bağımsız değişken olmak üzere toplam beş değişken kullanılmaktadır. Değişkenlere ait veriler uluslararası alanda kabul görmüş resmi kaynaklardan alınmıştır. Bu kapsamda değişkenlere ait 1997-2018 yılları aralığındaki veriler Dünya Bankası, KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü ve IMF veri tabanlarından elde edilmiştir.

Analizde yer alan veri seti ve değişkenler tablo 4.3’de gösterilmektedir.

Tablo 4. 3. Veri Seti ve Veri Kaynakları

No	Veri	Tanım	Kısaltma	Dönem	Kaynak
1	Yoksulluk	Nihai Tüketim Harcamalarının GSYH içindeki payı	PI	1997-2018	Dünya Bankası, 2022
2	Ar-Ge Harcamaları	Ar-Ge Harcamalarının GSYH içindeki payı	RD	1997-2018	Dünya Bankası, 2022
3	Finansal Gelişmişlik Endeksi	Endeks	FDI	1997-2018	IMF, 2022
4	KOF Ticari (de facto)	Endeks	TR	1997-2018	İsviçre Ekonomi Enstitüsü, 2022
5	KOF Politik (de jure)	Endeks	PL	1997-2018	İsviçre Ekonomi Enstitüsü, 2022

Çalışmada bağımlı değişken olarak modellenen yoksulluk için kişi başına düşen nihai tüketim harcamalarının GSYH içindeki payı alınmıştır. Yoksulluğu ölçmede kullanılan farklı ölçüm yöntemleri olmasına rağmen verilerin kesikli olması sebebiyle literatürde en fazla tercih edilen ve güvenilir bir şekilde rapor edilen nihai tüketim harcamasının gösterge olarak kullanıldığı görülmektedir (Ravallion, 1992; Odhiambo, 2008; 2009a; 2009b, Şahbaz ve ark., 2016, Özcan ve Özmen, 2019).

Analizde bağımsız değişken olan küreselleşme için KOF endeksinin ticari (*de facto*) ve siyasi (*de jure*) göstergesi kullanılmıştır. Ticari göstergenin kullanım amacı, diğer ekonomik ve finansal boyutundaki içeriğın finansal gelişmişlik endeksinin içeriği ile çelişmemesidir. Sosyal küreselleşmeyi ve alt kalemleri olan kişilerarası küreselleşme, bilgi küreselleşmesi ve kültürel küreselleşmenin dahil edilmeme sebebi ise, bilgi küreselleşmesinin içeriğinin teknolojik yenilik için kullanılan Ar-Ge harcamaları ile çakışması ve bunun yol açması muhtemel potansiyel içsel bağlantı ve

döngüsellik gibi sorunlardan kaçınmaktır. KOF endeksinin ticari (de facto) göstergesinin kullanılmasının sebebi, ülkelerin ekonomi politikalarının, küreselleşmeye yön vererek; küreselleşmenin ya itici bir unsuru olması ya da küreselleşmemesinde önemli bir rol oynamasıdır. Siyasi küreselleşmede hukuki (de jure) göstergenin kullanım amacı, siyasi faaliyetlerin defacto göstergesine göre daha kapsamlı ve içeriğinin daha anlamlı olmasıdır.

Analizde yer alacak bağımsız değişkenlerden finansal gelişme için IMF tarafından finans piyasaları ve kurumların gelişimini ölçen *finansal gelişmişlik endeksi* kullanılmıştır. Finansal gelişmişlik endeksi, finansal kurum ve piyasaların ne kadar derin, erişilebilir ve verimli olduğunu gösterir. Endeks FID, FIA, FIE, FMD, FMA ve FME olarak altı alt endeksten oluşur. I ve M harfleri kurum ve piyasayı, D, A ve E harfleri ise derinliği, erişimi ve verimliliği ifade eder. Bu alt endeksler finansal kurum ve piyasaların gelişmişliğini ölçen FI ve FM olmak üzere iki üst endekte toplanır ve finansal gelişmenin genel ölçütü olan FD (Finansal gelişmişlik) endeksinde toplanır (Svirydenka, 2016: 6).

Çalışmanın diğer bağımsız değişkeni, teknolojik yeniliktir. Teknolojik yenilik için literatürde kullanılan pek çok gösterge bulunmasına rağmen, geçiş ekonomileri için zaman seti verilerinin kesikli olması sebebiyle Dünya Bankası veri tabanından elde edilen Ar-Ge harcamalarının GSYH içerisindeki payı kullanılmıştır.

4.3. Çalışmanın Modeline İlişkin Testler

Bu bölümde, ekonometrik modeller belirlenerek, analizde kullanılan değişken ve modelin yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı tespit edilmektedir. Daha sonraki aşamalarda serilerin durağanlığı, kullandığımız değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı incelenerek, analiz sonuçları tartışılmaktadır.

4.3.1. Yatay kesit bağımlılığı testi

Birimlerin birinde meydana gelen bir şoktan, paneldeki diğer tüm yatay kesit birimlerinin aynı derecede etkilenebilmesini ve ülkelerin birinde meydana gelebilecek herhangi makroekonomik şokun diğer ülkeleri etkilemediği hipotezi yatay kesit bağımsızlığını gösterir (Koçbulut ve Altıntaş, 2016:152). Fakat günümüzde ulus devletlerin küreselleşme süreciyle daha ilişkili ve daha bağımlı olduğu

düşünüldüğünde, yatay kesit birimlerinden birinde meydana gelebilecek bir şokun diğer birimlerin farklı derecede etkilenmesi daha gerçekçi bir yaklaşımdır (Mercan, 2014: 235). Elde edilecek sonuçların daha gerçekçi olabilmesi açısından seriler arasında yatay kesit bağımlılığı testlerinin dikkate alınması önemlidir (Pesaran, 2004). Bu nedenle birim kök ve eş bütünleşme testlerinden önce yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilmelidir. Aksi halde analizden hatalı sonuçlar çıkabilmektedir.

Yatay kesit bağımlılığında kullanılacak testlerde zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük ($T > N$) olduğunda Breusch ve Pagan'ın (1980) geliştirdiği Langrange Multiplier (LM) testi, Her iki boyutun birbirine eşit olduğu ($T = N$) durumda Pesaran'ın (2004) geliştirdiği Cross-Section Dependence (CD_{lm}) testi, zaman boyutunun yatay kesit boyutundan küçük olduğu ($T < N$) durumda ise yine Pesaran'ın (2004) geliştirdiği CD testi kullanılmaktadır. Buna göre grup ortalaması sıfır ve bireysel ortalama sıfırdan farklı bir değer aldığıda test sapmalı olacaktır. Bu durumda LM_{adj} testi, test istatistiğine varyans ve ortalamayı ekleyerek sapmanın düzeltilmesini sağlamaktadır.

LM_{adj} testi;

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T \tilde{P}_{ij} \frac{(T-k) \tilde{P}_{ij} - \mu_{Tij}}{\sqrt{v_{Tij}^2}}}$$

Formülde N gözlem sayısını, T ülke sayısını, \tilde{P} ortak etkileri, μ varyansı göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığını ölçmek için yapılan alternatif testlerde yokluk hipotezi yatay kesit bağımlılığının bulunmadığını, alternatif hipotez ise yatay kesit bağımlılığının bulunduğunu iddia etmektedir. Karar aşamasında olasılık değeri %1 (0.01), %5 (0.05) ve %10 (0.1) değerlerinden büyük ise yokluk (sıfır) hipotezi kabul edilmektedir (Pesaran vd., 2008). Diğer durumda alternatif hipotez kabul edilir. Yukarıda sonuçlara göre yalnızca FDI değişkeni, Pesaran (2004) CD testinde sıfır hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo 4. 4. Panel A için Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

Sabitli Terimli Model	PI	RD	FD	TR	PL
CD_{lm} (BP,1980)	51.311 (0.047)**	58.045 (0.011)**	61.999 (0.00)***	66.447 (0.00)***	121.041 (0.00)***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	1.804 (0.036)**	2.598 (0.00)***	3.064 (0.00)***	3.588 (0.00)***	10.022 (0.00)***
CD (Pesaran, 2004)	-2.329 (0.011)**	-2.243 (0.012)**	-0.713 (0.238)	-2.085 (0.019)**	-1.765 (0.039)**
LM_{adj} (PUY, 2008)	11.040 (0.00)***	5.443 (0.00)***	2.814 (0.00)***	2.308 (0.011)**	10.830 (0.00)**

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelde gecikme (p_i) 1 baz alınmıştır. Parantez

olasılık değerlerini göstermektedir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Sonuçlara bir bütün halinde bakıldığında Panel A'yı oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu görülmektedir. Bu durumda Panel A ülkelerinde ele alınan dönemlerde herhangi bir ülkenin birinde meydana gelebilecek bir şok diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Sonuçlar küreselleşme süreciyle tutarlılık göstermektedir. Bu nedenle Panel A'yı oluşturan ülkeler için ikinci nesil panel birim kök ve eşbütünleşme testlerinin yapılması gerekmektedir.

Tablo 4. 5. Panel B için Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

Sabitli Model	PI	RD	FD	TR	PL
CD_{lm} (BP,1980)	42.343 (0.00)***	45.184 (0.00)***	39.823 (0.00)***	29.616 (0.097)*	27.974 (0.141)
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	3.293 (0.00)***	3.732 (0.00)***	2.904 (0.00)***	1.329 (0.092)*	1.076 (0.141)
CD (Pesaran, 2004)	-2.337 (0.011)**	-1.507 (0.066)*	-2.470 (0.00)***	-1.891 (0.029)**	-1.845 (0.032)**
LM_{adj} (PUY, 2008)	7.924 (0.00)***	0.746 (0.228)	-0.751 (0.774)	5.023 (0.00)***	4.495 (0.00)***

Not: $\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{i,j} \Delta y_{i,t-j} + u_{i,t}$ modelde gecikme (p_i) 1 baz alınmıştır. Parantez

olasılık değerlerini göstermektedir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Alternatif anlam seviyelerinde panel B'de yer alan ülkelerde yatay kesit bağımlılığı vardır. Bu durumda Panel B ülkelerinde ele alınan dönemlerde herhangi bir ülkenin birinde meydana gelebilecek bir şok diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir.

Sonuçlar küreselleşme süreciyle tutarlılık göstermektedir. Bu nedenle Panel B'yi oluşturan ülkeler için de ikinci nesil panel birim kök ve eşbütünleşme testlerinin yapılması gerekmektedir.

4.3.2. Birim kök testi ve sonuçları

Analiz aşamasında seriler arasında durağanlığın olup olmadığını incelemek için birim kök testleri kullanılır. Panel birim kök testleri birinci ve ikinci nesil kök testi olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci nesil birim kök testleri, serideki birimlerin birinde meydana gelen bir şoktan diğer birimlerin aynı oranda etkilenmeleri varsayımına dayanır. İkinci nesil birim kök testi ise paneldeki birimlerin birinde meydana gelen şoktan diğer birimlerin aynı oranda etkilenmeyebileceği varsayımına dayanır. Bu iki birim kök testinin ayrımı, yatay kesit bağımlılığına duyarlılığına bağlıdır. Bu anlamda birinci nesil kök testleri yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumda, ikinci nesil birim kök testleri ise değişkenlerin yatay kesit bağımlılığına duyarlı olduğunda uygulanan test tekniğidir.

Çalışmada Panel A ve Panel B grubunda yer alan serilerde yatay kesit bağımlılığına duyarlı olması sebebiyle ikinci nesil birim kök testi uygulanacaktır. Literatürde Taylor ve Sarno'nun (1998) geliştirdiği MADF, Breuer vd.'nin (2002) geliştirdiği SURADF ve Peseran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross Section Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi bulunmaktadır.

CADF testi, gözlem sayısının paneldeki ülke sayısından büyük ($N < T$) veya ($N > T$) küçük olması durumunda kullanılmaktadır. CADF testi, paneli oluşturan her bir ülke için durağanlık analizi yapar.

$i=1, \dots, N$ ve $t=1, \dots, T$ ye kadar olmak üzere;

$$Y_{it} = (1 - \theta_i)\mu_i + \theta_i Y_{i,t-1} + \varepsilon_{it}$$

regresyonu tahmin edilir. $\varepsilon_{it} = \beta_i f_t + v_{it}$ hata terimi her bir ülkeye ait ortak etkileri ve v_{it} şokları ifade etmektedir.

$$\Delta y_{i,t} = d_i + \delta_i y_{i,t-1} + y_{it} f_t + \varepsilon_{i,t}$$

Birinci farkı alınarak hipotezler kurulur.

Sıfır hipotezi; $H_0: \rho \geq 1$ veya $H_0: \delta_i = 0$ (Seri durağan değildir)

Alternatif hipotez; $H_1: \rho < 1$ veya $H_0: \delta_i < 0$ (Seri durağandır)

CADF panel birim kök testinde sıfır hipotezi değişikende birim kökün olmadığı ve alternatif hipotez ise değişkenin birim kök sorunu yaşadığını ifade etmektedir. Karar aşamasında hesaplanan CADF test istatistikleri Peseran (2007) tarafından verilen tablo değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Eğer mutlak değer içerisinde tablo değerleri kritik değerden büyük ise sıfır hipotezi, küçük ise alternatif hipotez kabul edilmektedir.

Panel A ve Panel B ülkeleri için birim kök test sonuçları sırasıyla Tablo 4.6 ve 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4. 6. Panel A için Peseran (2007) CADF Panel Birim Kök Sonuçları

PI	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model		RD	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model		FDI	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model	
	Lag	CADF stat	Lag	CADF stat		Lag	CADF stat	Lag	CADF stat		Lag	CADF stat	Lag	CADF stat
Bulgaristan	1	-7.00***	1	-8.049***	Bulgaristan	2	-2.16	1	-3.443	Bulgaristan	4	-1.787	4	-3.425
Çek Cum.	4	-2.89	4	-1.881	Çek Cum.	2	-3.302	2	-3.492*	Çek Cum.	4	-2.435	4	-1.055
Macaristan	4	-2.40	1	-2.093	Macaristan	4	-4.329***	4	-18.059***	Macaristan	2	-1.379	1	-2.967
Polonya	1	-2.86	2	-4.317**	Polonya	2	-2.999*	2	-1.268	Polonya	4	-1.807	4	-2.231
Romanya	1	-1.99	1	-0.279	Romanya	1	-3.744**	1	-4.121**	Romanya	2	-1.252	2	-2.444
Slovakya	4	-3.05*	4	-2.687	Slovakya	1	-1.839	1	-3.683*	Slovakya	2	-0.944	1	-3.718*
Slovenya	3	-1.86	3	-1.68	Slovenya	4	-1.749	4	0.034	Slovenya	1	-0.284	4	-1.722
Letonya	2	-6.19***	2	-5.084***	Letonya	1	-2.624	2	-2.972	Letonya	3	-2.654	3	-2.721
Litvanya	1	-2.54	1	-3.237	Litvanya	1	-1.743	2	0.600	Litvanya	1	-2.001	1	-2.022
Panel		-3.42***		-3.256***	Panel		-2.721***		-4.045***	Panel		-1.616		-2.478
TR	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model		PL	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model						
	Lag	CADF stat	Lag	CADF stat		Lag	CADF stat	Lag	CADF stat					
Bulgaristan	1	-5.036***	2	-2.392	Bulgaristan	1	-4.092**	1	-3.839*					
Çek Cum.	1	-1.698	1	-1.835	Çek Cum.	1	-3.589**	1	-2.549					
Macaristan	4	0.130	4	-3.687	Macaristan	1	-3.624**	1	-3.460					
Polonya	4	-0.923	4	-1.104	Polonya	1	-1.228	1	-0.409					
Romanya	1	-2.816	3	-2.332	Romanya	1	-1.821	1	-3.332					
Slovakya	4	-0.013	4	-3.483	Slovakya	1	-2.857	1	-3.432					
Slovenya	1	-2.234	4	-1.295	Slovenya	1	-1.833	1	-1.820					
Letonya	4	-2.868	4	-3.167	Letonya	1	-1.989	1	-2.106					
Litvanya	1	-5.182***	1	-5.211***	Litvanya	1	-4.185***	1	-4.002**					
Panel		-2.294*		-2.723	Panel		-2.802***		-2.772*					

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 ve optimal gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddediğini göstermektedir. CADF istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -4.11 (%1), -3.36 (%5) ve -2.97 (%10) (Pesaran 2007, table I(b), p:275); sabit ve trendli modelde -4.67 (%1), -3.87 (%5) ve -3.49 (%10) (Pesaran 2007, table I(c), p:276). Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5) ve -2.21 (%10) (Pesaran 2007, table II(b), p:280); sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5) ve -2.73 (%10) (Pesaran 2007, table II(c), p:281). Panel istatistiği, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır.

Tablo 4. 7. Panel B için Peseran (2007) CADF Panel Birim Kök Sonuçları

PI	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model		RD	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model		FDI	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model	
	Lag	CADF stat	Lag	CADF stat		Lag	CADF stat	L1lag	CADF stat		Lag	CADF stat	Lag	CADF stat
Ukrayna	1	-0.428	1	-1.545	Ukrayna	1	-3.445**	3	-3.435	Ukrayna	1	-1.956	1	-2.598
Azerbaycan	2	-1.578	1	-2.401	Azerbaycan	3	-3.847**	1	-4.564**	Azerbaycan	2	0.039	1	-2.638
Beyaz Rusya	1	-0.574	1	-1.460	Beyaz Rusya	1	-3.006*	3	-2.906	Beyaz Rusya	1	-1.660	1	-2.082
Ermenistan	2	-1.600	2	-3.632*	Ermenistan	1	-1.720	1	-4.654**	Ermenistan	1	-1.421	1	-1.524
Kazakistan	4	-2.495	4	-3.712*	Kazakistan	1	-3.904**	2	-3.982*	Kazakistan	1	-2.204	1	-2.142
Kırgızistan	1	-2.489	1	-2.528	Kırgızistan	4	-3.741**	3	-3.222	Kırgızistan	1	-1.728	1	-3.919**
Rusya	2	-2.848	2	-3.335	Rusya	3	-3.533**	3	-3.740*	Rusya	1	-1.591	1	-5.076***
Panel		-1.716		-2.659	Panel		-3.314***		-3.786***	Panel		-1.503		-2.854*
TR	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model		PL	Sabitli Model		Sabit ve Trendli Model						
	Lag	CADF stat	Lag	CADF stat		Lag	CADF stat	Lag	CADF stat					
Ukrayna	1	-1.994	1	-3.551*	Ukrayna	4	-0.601	4	-0.601					
Azerbaycan	1	-2.247	1	-4.249**	Azerbaycan	1	-2.537	1	-2.537					
Beyaz Rusya	1	-0.892	2	-2.015	Beyaz Rusya	1	-1.361	1	-1.361					
Ermenistan	1	-1.935	1	-2.917	Ermenistan	1	-3.044*	1	-3.044					
Kazakistan	1	0.950	1	-2.892	Kazakistan	1	-0.445	1	-0.445					
Kırgızistan	2	-2.127	2	-3.226	Kırgızistan	1	-3.785*	1	-3.785*					
Rusya	1	-3.161*	1	-1.825	Rusya	1	-4.798***	1	-4.798***					
Panel		-1.634		-2.954**	Panel		-2.367**		-2.367					

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 ve optimal gecikme uzunlukları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. CADF istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -4.11 (%1), -3.36 (%5) ve -2.97 (%10) (Peseran 2007, table I(b), p:275) ; sabit ve trendli modelde -4.67 (%1), -3.87 (%5) ve -3.49 (%10) (Peseran 2007, table I(c), p:276). Panel istatistiği kritik değerleri, sabitli modelde -2.57 (%1), -2.33 (%5) ve -2.21 (%10) (Peseran 2007, table II(b), p:280) ; sabit ve trendli modelde -3.10 (%1), -2.86 (%5) ve -2.73 (%10) (Peseran 2007, table II(c), p:281). Panel istatistiği, CADF istatistiklerinin ortalamasıdır.

Buna göre Panel A'da yer alan ülkelerden Bulgaristan ve Letonya %1 anlam seviyesinde sabitli modelde ve sabit-trendli modelde düzey değerinde yoksullukta durağan çıkmaktadır. Polonya sabitli trendli modelde %5 anlam seviyesinde ve Slovakya %10 anlam seviyesinde yoksullukta durağan çıkmaktadır. Çek Cumhuriyeti sabitli ve trendli model %10 anlam seviyesinde, Macaristan hem sabitli hem de sabitli ve trendli modelde %1 anlam seviyesinde, Romanya hem sabitli hem de sabitli ve trendli modelde %5 anlam seviyesinde AR-GE harcamaları değişkeni durağan çıkmaktadır. Finansal gelişme değişkeninde ise yalnızca Slovenya %10 anlam seviyesinde sabitli ve trendli modelde durağandır. Ticari küreselleşme endeksinde ise Bulgaristan sabitli modelde %1 anlam seviyesinde, Litvanya ise hem sabitli modelde hem de sabitli ve trendli modelde %1 anlam seviyesinde durağandır. Siyasi küreselleşme endeksinde ise Bulgaristan sabitli modelde %5 ve sabit+trendli modelde %10 anlam seviyesinde, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan ise sabitli modelde %5 anlam seviyesinde, Litvanya sabitli modelde %1 ve sabit+trendli modelde %5 anlam seviyesinde durağan çıkmaktadır.

Panel B'de yer alan ülkeler arasında Ermenistan ve Kazakistan %10 anlam seviyesinde sabit ve trendli modelde yoksulluk değişkeninde durağan çıkmaktadır. AR-GE harcamaları değişkeninde ise Ukrayna %5 anlam seviyesinde sabitli modelde, Azerbaycan sabitli ve sabit+trendli modelde %5 anlam seviyesinde, Beyaz Rusya sabitli modelde %10 anlam seviyesinde, Ermenistan sabitli ve trendli modelde %10 anlam seviyesinde, Kazakistan ve Rusya sabitli modelde %5 ve sabit+trendli modelde %10 anlam seviyesinde, Kırgızistan sabitli modelde %5 anlam seviyesinde birim kök taşımamaktadır. Finansal gelişme hususunda ise Kırgızistan %5 ve Rusya %1 anlam seviyesinde sabitli ve trendli modelde durağandır. Ticari küreselleşme endeksinde ise Ukrayna %5 ve Azerbaycan %5 anlam seviyesinde sabitli ve trendli modelde, Rusya ise %10 anlam seviyesinde sabitli modelde durağandır. Siyasi küreselleşme endeksinde Ermenistan sabitli modelde %10 anlam seviyesinde, Kırgızistan ise %10 ve Rusya %1 anlam seviyesinde hem sabitli modelde hem de sabit+trendli modelde durağan çıkmaktadır.

CADF testi ile birim kökler bulunmasına rağmen bootstrap tekniği ile birim kök olup olmadığı sonuçlara güvenilirlik sağlayacaktır. Smith vd. (2004) panel birim kök testi geleneksel birim kök testleri ile aynı hipotezleri taşımakla birlikte hipotezler;

Birim kökün olduğunu iddia eden sıfır hipotezinin t istatistiği; $t^* = N^{-1} \sum_{t=1}^N t_i$

Birim kökün olmadığını iddia eden alternatif hipotezinin t istatistiği;

$t_s = \frac{\sqrt{N}(t - E(t_i))}{\sqrt{\text{var}(t_i)}}$ şeklinde hesaplanmaktadır.

Tablo 4. 8. Panel A için Smith vd. (2004) “bootstrap” Panel Birim Kök Testleri

Düzy	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model	
	Test İstatistiği	Bootstrap Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Bootstrap Olasılık Değeri
PI	-1.516	0.46	-2.553	0.102
RD	-0.804	0.94	-2.119	0.31
FDI	-2.070	0.05*	-2.446	0.13
TR	-1.332	0.698	-2.315	0.306
PL	-3.906	0.00***	-2.473	0.19
Birinci Farklar				
PI	-4.249	0.00***	-4.318	0.00***
RD	-3.069	0.00***	-3.387	0.00***
FDI	-3.524	0.00***	-3.711	0.00***
TR	-4.796	0.00***	-4.815	0.00***
PL	-3.231	0.00***	-3.817	0.00***

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 ve optimal gecikme uzunlukları genelden özele (general-to-specific) yaklaşımı baz alınarak yapılmıştır. 5000 bootstrap dağılımından olasılıklar elde edilmiştir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Smith vd. (2004) tarafından yapılan panel birim kök testinde boş hipotez değişkende birim kök olduğu, alternatif hipotez ise değişkende birim kök olmadığı şeklindedir. Karar aşamasında yine olasılık değerleri kullanılmaktadır. Panel A için düzey değerinde sabitli modelde FDI değişkeni %10 anlam seviyesinde ve PL değişkeni %1 anlam seviyesinde durağandır. Diğer değişkenler düzey değerinde sabitli ve sabitli-trendli modelde birim kök taşımaktadır. Birinci farkları alındığında bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 9. Panel B için Smith vd. (2004) “bootstrap” Panel Birim Kök Testleri

Düzye	Sabitli Model		Sabitli ve Trendli Model	
	Test İstatistiği	Bootstrap Olasılık Değeri	Test İstatistiği	Bootstrap Olasılık Değeri
PI	-2.236	0.044**	-2.489	0.206
RD	-1.535	0.424	-2.469	0.172
FDI	-0.915	0.95	-2.224	0.41
TR	-2.181	0.016**	-2.184	0.348
PL	-3.144	0.00***	-1.294	0.932
Birinci Farklar				
PI	-3.809	0.00***	-3.991	0.00***
RD	-4.808	0.00***	-4.924	0.00***
FDI	-4.170	0.00***	-4.498	0.00***
TR	-3.637	0.00***	-3.590	0.00***
PL	-3.333	0.00***	-3.956	0.00***

Not: Maksimum gecikme uzunluğu 4 ve optimal gecikme uzunlukları genelden özele (general-to-specific) yaklaşımı baz alınarak yapılmıştır. 5000 bootstrap dağılımından olasılıklar elde edilmiştir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel B için düzeyde sabit terimin dâhil edildiği modelde PI ve TR değişkenleri %5 anlam seviyesinde, PL değişkeni %1 anlam seviyesinde durağandır. Diğer değişkenler düzey değerinde sabit ve sabit+trend modelinde birim kök taşımaktadır. Birinci farkı alındığında bütün değişkenlerin durağan olduğu görülmektedir.

4.3.3. Homojenlik testi

Homojenlik testi, panel regresyonlarındaki eğim katsayılarının homojen olup olmadığını test etmek için kullanılır. Homojenlik testi ilk olarak Swamy (1970), tarafından geliştirilmiş ve “Swamy Testi” olarak literatüre girmiştir. Bu testi, Pesaran ve Yamagata (2008) çalışmalarında geliştirerek “Delta (Δ) Testi” olarak kullanmışlardır.

Pesaran ve Yamagata (2008), çalışmalarında büyük örneklem ve küçük örneklemelerin homojenliğini test etmek için iki farklı istatistik geliştirmiştir.

Küçük örneklem için geliştirilen istatistik;

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \tilde{S} - k}{\sqrt{2k}} \right) \text{ ve } \tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1} \hat{S} - k}{\sqrt{2k}} \right) \text{ şeklinde elde edilmektedir.}$$

Büyük örneklem için ise;

$$\Delta_{adj} = \sqrt{N} \frac{N^{-1} \hat{S} - E(\hat{z}_{jT})}{\sqrt{\text{var} \hat{z}_{jT}}} \text{ şeklinde elde edilmektedir.}$$

Bu denklemde, N , yatay kesit sayısını, S , Swamy test istatistiğini, k , açıklayıcı değişkeni ve T zamanı ifade etmektedir.

Tablo 4. 10. Panel A için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite

	İstatistik	Olasılık
<u>Yatay Kesit Bağımlılığı:</u>		
LM (BP,1980)	93.375	0.00***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	6.762	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	4.215	0.00***
LM_{adj} (PUY, 2008)	3.507	0.00***
<u>Homojenlik Testleri:</u>		
$\tilde{\Delta}$	7.647	0.00***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	8.895	0.00***

Not: * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Yukarıda yer alan tabloda Panel A için

$\ln PLit = \alpha_0 + \alpha_1 \ln RDit + \alpha_2 \ln FDIit + \alpha_3 \ln TRit + \alpha_4 \ln PLit$ modelinde modelinde yatay kesit bağımlılığı ve homojenitenin olup olmadığı test edilmektedir. Yatay kesit bağımlılığı hususu değişken bazında daha önce ele alınmakla birlikte burada modelde yatay kesit bağımlılığının olup olmadığı test edilmektedir. Homojenlik testlerinde ise eğim parametrelerinin birbirlerine eşit olup olmadığı dolayısıyla panelin homojen olup olmadığı test edilir. Bir anlamda panel ülke grubundaki ülkelerin birinde görülen farklılığın, diğer ülkelere etkisinin aynı olup olmadığının tespiti amacıyla kullanılır. Homojenite testlerinde sıfır hipotezi homojenliği ve alternatif hipotez ise heterojeniteyi iddia etmektedir. Karar aşamasında yine olasılık değerleri kullanılmaktadır. Sonuç olarak Panel A için yatay kesit bağımlılığını baz alan ve heterojen tahmine dayalı eşbütünleşme yöntemlerinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Tablo 4. 11. Panel B için Yatay-kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri

	İstatistik	Olasılık
<u>Yatay Kesit Bağımlılığı:</u>		
LM (BP,1980)	38.032	0.013**
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	2.628	0.00***
CD (Pesaran, 2004)	1.096	0.136
LM_{adj} (PUY, 2008)	4.418	0.00***
<u>Homojenlik Testleri:</u>		
$\tilde{\Delta}$	7.670	0.00***
$\tilde{\Delta}_{adj}$	8.921	0.00***

Not: * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Yukarda yer alan tabloda Panel B için $\ln PI_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln RD_{it} + \alpha_2 \ln FDI_{it} + \alpha_3 \ln TR_{it} + \alpha_4 \ln PL_{it}$ modelinde yatay kesit bağımlılığı ve homojenitenin olup olmadığı test edilmektedir. Sonuç olarak Panel B için yatay kesit bağımlılığını ve heterojeniteye dayalı eşbütünleşme yöntemleri tercih edilmektedir.

4.3.4. Eş bütünleşme testi

Önceki bölümlerde değişkenlerin yatay kesit bağımlılığına duyarlı olduğu ve heterojen bir özellik taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bölümde ise değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını incelemek için yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan testlerden Westerlund (2007) tarafından geliştirilen Error Correction Method (ECM) testi ve Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından literatüre giren LM Bootstrap testi uygulanacaktır.

Westerlund (2007) tarafından geliştirilen *ECM eşbütünleşme testinde* panel test istatistiklerini hesaplamak için öncelikle model doğrudan en küçük kareler (DEKK) yöntemi ile tahmin edilmektedir:

$$\Delta Y_{it} = \delta_i d_t + \gamma_i x_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{pi} \alpha_{ij} \Delta Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{pi} \Delta x_{i,t-1} + \varepsilon_t$$

$$Y_{it-1} = \delta_i d_t + \gamma_i x_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{pi} \alpha_{ij} \Delta Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{pi} \Delta x_{i,t-1} + \varepsilon_t$$

Daha sonra hata düzeltme katsayısı ve standart sapması hesaplanır:

$$a_i = \left[\sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T (\tilde{Y}_{it-1})^2 \right]^{-1} \sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \frac{1}{a_{i(1)}} \tilde{Y}_{it-1} \Delta \tilde{Y}_{it}$$

$$S.E(\alpha_i) = \left[(\tilde{s}_N)^2 \sum_{i=1}^N \sum_{t=2}^T \tilde{Y}_{it-1}^2 \right]^{-\frac{1}{2}}$$

Son aşamada panel eşbütünleşme istatistikleri aşağıdaki gibi hesaplanır:

$$P_T = \frac{\alpha_i}{se(\alpha_i)} \sim N(0,1)$$

$$P_\alpha = T\alpha \sim N(0,1)$$

Westerlund (2007) eşbütünleşme testinde, eğer yatay kesit bağımlılığı varsa analiz sonuçlarında Bootstrap kritik değere göre yorumlama yapılır (Hepaktan ve Çınar, 2012: 55). Ayrıca seriler arasında homojenlik varsa panel_tau ve panel_alfa, seriler heterojen ise group_tau ve group_alpha test istatistiklerine göre sonuçlar değerlendirilir.

$H_0: \alpha_i = 0$ olduğunda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı

$H_1: \alpha_i = \alpha < 0$ olduğunda ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu anlamına gelir.

Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından literatüre giren **LM Bootstrap Eşbütünleşme Testi**, yatay kesit bağımlılığını dikkate alır, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için kullanılır. McCoskey ve Kao'nun (1998) Lagrange çarpanı (LM) testine dayalı olup eş bütünleşmenin olduğu sıfır hipotezine sahiptir. Eş bütünleşme denklemi, otokorelasyon ve değişen varyansa izin vermesi, küçük örneklerde anlamlı sonuçlar vermesi açısından önemlidir (Westerlund ve Edgerton, 2007: 186-188). Bu eş bütünleşme testinin ilk aşamasında, regresyon modelinin Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS) yöntemi ile hata terimleri (Z_{it}) elde edilir (Nazlıoğlu, 2010: 97).

$$y_{it} = \alpha_i + x'_{it}\beta_i + Z_{it}$$

$t=1, \dots, T$ ve $i=1, \dots, N$ zaman serisi ve yatay kesit birimlerini ifade eder.

$$Z_{it} = u_{it} + v_{it}$$

$$v_{it} = \sum_{j=1}^t n_{ij}$$

$$w_{it} = \sum_{j=0}^{\infty} a_{ij} e_{it-j}$$

Bu istatistikleri test etmek için oluşturulan LM istatistiği aşağıdaki gibidir:

$$LM_{NT}^+ = \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \hat{\omega}_{it}^{-2} S_{it}$$

$H_0 = \sigma_i^2 = 0$; bütün yatay kesitlerde eşbütünleşme vardır.

$H_1 = \sigma_i^2 > 0$; bazı yatay kesitlerde eş bütünlüşme yoktur.

Tablo 4. 12. Panel A için Panel Eşbütünleşme Testinin Sonuçları

	Sabit Terimli Model			Sabit Terimli ve Trendli Model		
	İstatistik	Asimptotik Olasılık	Bootstrap p Olasılık	İstatistik	Asimptotik Olasılık	Bootstrap p Olasılık
ECM						
Group_tau	-4.875	0.00***	0.031**	-2.293	0.011**	0.454
Group_alpha	2.981	0.999	0.995	4.810	0.999	0.999
Panel_tau	-1.120	0.017**	0.302	1.987	0.977	0.948
Panel_alfa	1.812	0.965	0.962	3.929	0.999	0.999
LM_N^+	4.719	0.999	0.00***	12.105	0.952	0.00***

Not: Error Correction testinde Gecikme ve öncül birdir. 1.000 bootstrap ile olasılık değerleri elde edilmiştir. Asimptotik olasılıklar, standart normal dağılımdan türetilmiştir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

ECM testinin sıfır hipotezine göre eşbütünleşme yoktur. LM testinin ise sıfır hipotezi eşbütünleşme vardır şeklindedir. Panel A için hem asimptotik hem de bootstrap kritik değerleri dikkate alındığında ECM testinde alternatif ve LM testinde sıfır hipotezi kabul edilerek değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğunu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 4. 13. Panel B için Panel Eşbütünleşme Testinin Sonuçları

	Sabit Terimli Model			Sabit Terimli ve Trendli Model		
	İstatistik	Asimptotik Olasılık	Bootstrap Olasılık	İstatistik	Asimptotik Olasılık	Bootstrap Olasılık
Error Correction						
Group_tau	-4.438	0.00***	0.864	-2.764	0.00***	0.873
Group_alpha	3.914	0.99	0.882	4.915	0.99	0.996
Panel_tau	2.425	0.99	0.937	3.293	0.99	0.966
Panel_alfa	3.266	0.99	0.926	4.139	0.99	0.994
LM_N^+	3.346	0.999	0.00**	11.096	0.92	0.00**
			*			*

Not: Error Correction testinde Gecikme ve öncül birdir. 1.000 bootstrap ile olasılık değerleri elde edilmiştir. Asimptotik olasılıklar, standart normal dağılımdan türetilmiştir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel B için hem asimptotik hem de bootstrap kritik değerleri dikkate alındığında ECM testinde alternatif ve LM testinde sıfır hipotezi kabul edilerek değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu görülmektedir.

4.3.5. Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmin Edilmesi

Uzun dönem eşbütünleşme katsayıları Pesaran (2006) tarafından geliştirilen ve yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Ortak İlişkili Etkiler Ortalama Grup (Common Correlated Effects Mean Group (CCE)) Tahmin yöntemiyle tahmin edilmiştir. (Pesaran, 2006:969). CCE tahmin yönteminde hem yatay kesit boyutunun zaman boyutundan büyük olduğu ($N > T$) hem de zaman boyutunun yatay kesit boyutundan büyük olduğu ($N < T$) olduğu durumlarda uygulanabilmektedir. CCE, bağımsız değişkenlerin ve ekonometrik modele dahil edilmeyen ortak etkilerin durağan ve dışsal olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca bağımsız değişkenler ve gözlenemeyen ortak etkilerin durağan olduğunu, birinci dereceden bütünleşik ve/veya eşbütünleşik olduğu durumlarda da tutarlı olduğunu savunmaktadır (Nazlıoğlu, 2010:101).

Tablo 4. 14. Panel A için CCE Tahmin Sonuçları

Ülke	Sabitli Terim	RD	FDI	TR	PL
Bulgaristan	4.561 (0.00)**	-0.036 (0.00)***	-0.071 (0.219)	0.640 (0.205)	-0.159 (0.00)***
Çek Cum.	3.597 (0.021)**	-0.041 (0.12)	-0.232 (0.097)*	-0.811 (0.412)	0.665 (0.582)
Macaristan	3.469 (0.612)	-0.057 (0.72)	0.694 (0.119)	-0.229 (0.059)*	-0.204 (0.149)
Polonya	3.812 (0.038)**	-0.816 (0.00)**	0.404 (0.20)	0.958 (0.00)***	-0.128 (0.141)
Romanya	4.842 (0.00)***	0.014 (0.061)*	-0.208 (0.00)***	0.787 (0.13)	-0.412 (0.689)
Slovakya	4.359 (0.318)	0.938 (0.492)	-0.352 (0.346)	-0.085 (0.067)*	0.583 (0.517)
Slovenya	3.927 (0.813)	0.021 (0.716)	-0.431 (0.478)	-0.839 (0.086)*	0.227 (0.481)
Letonya	4.659 (0.219)	0.134 (0.941)	0.272 (0.023)**	-0.776 (0.029)**	-0.208 (0.035)**
Litvanya	3.273 (0.618)	0.014 (0.00)***	0.031 (0.081)*	-0.441 (0.330)	-0.356 (0.041)**
Panel	4.821 (0.054)**	-0.125 (0.016)	-0.259 (0.096)*	-0.478 (0.678)	0.431 (0.109)

Not: * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel A ülke grubundaki ülke gruplarına ait CCE tahmin sonuçlarını sırasıyla incelediğimizde, Bulgaristan'da yoksulluk üzerinde AR-GE, finansal gelişme, ticari küreselleşme ve siyasi küreselleşme değişkenlerinin ne derece etkili olduğu incelenmiştir. Sonuçlar bu ülkede AR-GE harcamaları ve siyasi küreselleşme değişkenlerinin yoksulluğu etkilediği görülmektedir. AR-GE harcamalarındaki bir artış yoksulluğu 0,03 birim azaltacaktır. Bu sonuç istatistiki olarak %1 anlam seviyesinde anlamlıdır. Siyasi istikrar değişkenindeki bir artış ise yoksulluğu 0,159 birim azaltmaktadır. Sonuç %1 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır. Finansal gelişme ve ticari küreselleşme değişkenlerinin istatistiki anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu durum yoksulluk üzerinde etkili olmadığı anlaşılmaktadır.

Çek Cumhuriyeti'nde finansal gelişmişlikteki bir artış yoksulluğu 0,23 birim azaltmaktadır. Sonuç iktisadi olarak anlamlı olsa da istatistiki olarak anlamlılık seviyesi ancak %10'dur ve katsayı küçüktür. Diğer değişkenlere ait değerler incelendiğinde iktisadi olarak anlamlı olabilecek sonuçlar istatistiki olarak anlamsızdır.

Macaristan ekonomisinde ele alınan değişkenler arasında yoksulluğu etkileyen yegane faktör ticari küreselleşmedir. Bu değişkendeki bir artış yoksulluğu 0,229 birim azaltmaktadır. Bununla birlikte sonuç istatistiki olarak düşük anlamlılık seviyesine olup ancak %10 seviyesindedir. Diğer değişkenlere ait katsayılar ve anlamlılıkları incelendiğinde istatistiki olarak anlamsız sonuçlar verdiğini, bu nedenle yorumlanmaya gerek duyulmamıştır.

Polonya ekonomisine ait sonuçlar incelendiğinde, iki değişkenin yoksulluk üzerinde etkisinin olduğu görülmüştür. Buna göre AR-GE faaliyetlerindeki bir artış yoksulluğu 0,8 birim azaltacaktır. Bu sonuç iktisadi olarak anlamlı iken istatistiki olarak da %1 seviyesinde anlamlıdır. Öte yandan ticari küreselleşme değişkenindeki bir artış yoksulluğu 0,9 birim civarında arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı iken iktisadi olarak ne anlama geldiği ayrıca tartışılmalıdır. Diğer değişkenlere ait katsayılar istatistiki olarak anlamsız olduğundan yorumlanmasına gerek yoktur.

Romanya ekonomisinde yoksulluk üzerinde etkili olan iki değişken vardır. Bunlar AR-GE ve finansal gelişmişliktir. AR-GE değişkeninde yaşanan bir artış yoksulluğun da artmasına sebep olmaktadır. Bu artış ancak 0,014 birim kadardır ve istatistiki anlamlılık seviyesi ancak %10'dur. AR-GE harcamalarının yoksulluğu artırıyor olması iktisadi olarak beklenen bir durum olmamakla birlikte katsayının çok küçük olması ve anlamlılık seviyesinin ancak %10 olması istatistiksel bir durum olduğunu düşündürmektedir. Finansal gelişmişlikteki bir artış yoksulluğu 0,2 birim düşürmektedir ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlıdır. Bu sonuç iktisadi olarak da beklenen bir durumdur.

Slovakya ekonomisinde yoksulluğu etkileyen yegane faktör ticari küreselleşme olup etkisinin büyüklüğü -0,085'tir. Yani ticari küreselleşmedeki artış yoksulluğu 0,085 gibi küçük bir miktarda azaltmaktadır. Dahası katsayının istatistiki anlamlılığı da %10 gibi düşük bir seviyededir. Diğer değişkenlere ait katsayılar istatistiksel olarak anlamsız olup yorumlanmasına gerek duyulmamıştır.

Slovenya ekonomisinde de Slovakya ekonomisinde olduğu gibi etkili olan tek faktör ticari küreselleşmedir. İstatistiki anlamlılık seviyesi benzer şekilde %10

seviyesinde olsa da katsayının büyüklüğü Slovakya'dan farklı olarak 0,8 birim seviyesindedir. Yani ticari küreselleşmedeki artış yoksulluğu 0,8 birim azaltmaktadır.

Letonya ekonomisinde finansal gelişmişlik, siyasi ve ticari küreselleşme değişkenlerinin yoksulluk üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin olduğu yapılan analiz sonucunda karşımıza çıkmaktadır. Ticari ve siyasi küreselleşmedeki bir artış yoksulluğu sırasıyla 0,7 ve 0,2 birim azaltmaktadır. Sonuçlar istatistiksel olarak %5 seviyesinde anlamlıdır. Öte yandan finansal gelişmişlikteki artış yoksulluğu artırmaktadır ve katsayının büyüklüğü yaklaşık olarak 0,27'dir. Sonuçlar istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı iken iktisadi olarak beklenen bir sonuç değildir.

Son olarak Litvanya ekonomisinde durum incelendiğinde, AR-GE faaliyetlerinin, finansal gelişmişliğin ve siyasi küreselleşmenin yoksulluk üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkilerinin olduğu görülmektedir. Buna göre siyasi küreselleşmedeki bir artış yoksulluğu düşürmektedir. Katsayının büyüklüğü 0,35 iken istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Öte yandan AR-GE harcamaları ve Letonya'da olduğu gibi finansal gelişmişliğin yoksulluk üzerinde yoksulluğu artırıcı etkisinin olduğu görülmektedir. Finansal gelişmişlik ve AR-GE faaliyetlerinin sırasıyla 0,03 ve 0,01 birim arttırdığı görülmektedir. Sonuçlar istatistiki olarak yine sırasıyla %10 ve %1 istatistiki anlamlılık seviyesinde olduğunu göstermektedir. İktisadi olarak bakıldığında ise beklenenin tersine olduğu söylenebilir.

Ülke grubu bir bütün olarak incelendiğinde ise ülke grubunun tamamında ancak finansal gelişmişliğin ve AR-GE'nin ülke grubunun tamamına ait yoksulluk verileri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Finansal gelişmişlik değişkeninin anlamlılık seviyesinin %10 seviyesinde olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan AR-GE harcamalarına ait katsayı 0,12 olup %5 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 4. 15. Panel B için CCE Tahmin Sonuçları

Ülke	Sabitli Terim	RD	FDI	TR	PL
Ukrayna	5.171 (0.00)***	-0.239 (0.00)***	-0.278 (0.545)	-0.137 (0.024)**	-0.245 (0.084)*
Azerbaycan	4.810 (0.023)**	-0.282 (0.121)	-0.399 (0.013)**	0.396 (0.036)**	0.149 (0.415)
Beyaz Rusya	5.267 (0.943)	-0.151 (0.473)	-0.373 (0.828)*	0.205 (0.927)	-0.210 (0.563)
Ermenistan	1.592 (0.109)	0.208 (0.392)	-0.291 (0.430)	0.276 (0.234)	-0.292 (0.505)
Kazakistan	6.432 (0.491)	-0.187 (0.234)	0.956 (0.629)	-0.412 (0.297)	-0.330 (0.062)*
Kırgızistan	4.533 (0.861)	0.207 (0.532)	-0.027 (0.121)	-0.932 (0.353)	-0.689 (0.062)*
Rusya	4.797 (0.081)*	-0.131 (0.00)***	0.275 (0.043)**	0.346 (0.366)	-0.514 (0.00)***
Panel	3.199 (0.075)*	-0.019 (0.303)	-0.280 (0.086)*	0.287 (0.611)	-0.475 (0.047)**

Not: * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel B ülke grubundaki ülke gruplarına ait CCE tahmin sonuçlarını sırasıyla incelediğimizde, Ukrayna’da AR-GE harcamaları, ticari küreselleşme ve siyasi küreselleşmenin yoksulluğu azaltmada etkili olduğu görülmektedir. AR-GE harcamalarındaki bir artış yoksulluğu 0,239 birim azaltacaktır. Bu sonuç istatistiki olarak %1 anlam seviyesinde anlamlıdır. Ticari küreselleşmedeki bir artış ise yoksulluğu 0,137 birim azaltmaktadır ve %5 anlam seviyesinde anlamlıdır. Siyasi küreselleşmedeki bir artış yoksulluğu 0,245 birim azaltmakta ve %10 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Finansal gelişmenin ise istatistiki olarak anlamlı olmadığı ve yoksulluk üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Azerbaycan’da finansal gelişme ve ticari küreselleşmenin %5 anlam seviyesinde anlamlı olduğu, finansal gelişmedeki bir artışın yoksulluğu 0,399 birim azaltmakta, ticari küreselleşmedeki bir artışın ise yoksulluğu 0,396 birim artırmakta olduğu görülmektedir. AR-GE harcamaları ve siyasi küreselleşmenin yoksulluk üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Beyaz Rusya’da finansal gelişmenin %1 anlam seviyesinde anlamlı olduğu ve finansal gelişmedeki artışın yoksulluğu 0,373 birim artırdığı görülmektedir. AR-GE harcamaları, ticari küreselleşmenin ve siyasi küreselleşmenin yoksulluk üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Ermenistan'da AR-GE harcamaları, finansal gelişme, ticari küreselleşme ve siyasi küreselleşmenin yoksulluk üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kazakistan ve Kırgızistan'da siyasi küreselleşmenin %10 anlam seviyesinde anlamlı olduğu ve Kazakistan'da siyasi küreselleşmedeki artışın yoksulluğu 0,330 birim azalttığı, Kırgızistan'da ise siyasi küreselleşmedeki artışın yoksulluğu 0,689 birim azalttığı görülmektedir. Her iki ülkede de AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve ticari küreselleşmenin yoksulluk üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Son olarak Rusya ekonomisinde AR-GE harcamaları ve siyasi küreselleşmenin %1 anlam seviyesinde, finansal gelişmenin %5 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. AR-GE harcamalarındaki artış yoksulluğu 0,131 birim azalttığı, siyasi küreselleşmedeki artış yoksulluğu 0,514 birim yoksulluğu azaltmakta ve finansal gelişmedeki artışın yoksulluğu 0,275 birim yoksulluğu arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Öte yandan ticari küreselleşmenin ise yoksulluğu azaltmada herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Panel B ülke grubunu bir bütün olarak incelediğimizde grubunun tamamında ancak finansal gelişmişliğin ve siyasi küreselleşmenin yoksulluk verileri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Finansal gelişmişlik değişkeninin anlamlılık seviyesinin %10 seviyesinde, siyasi küreselleşme değişkeninin ise %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu söylemek mümkündür.

4.3.6. Panel nedensellik analizi

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, değişkenler arasında bir nedenselliğin olduğuna işaret etmektedir. Bu aşamada panel vektör otoregresyon (PVAR) ve panel hata düzeltme (PVECM) modellerine dayanan nedensellik testleri yer almaktadır.

Panel hata düzeltme modelinde (PVECM) $\phi_{1i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$, $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$, $\phi_{3i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$, $\phi_{4i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$ ve $\phi_{5i}\hat{\varepsilon}_{it-1}$ hata düzeltme katsayıları olmak üzere;

$$\Delta PI = \delta_{1i} + \sum_{p=1}^k \delta_{11ip} \Delta PI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta RD_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{14ip} \Delta TR_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{15ip} \Delta PL_{it-p} + \phi_{1i} \hat{\epsilon}_{it-1} + V_{1it}$$

$$\Delta RD = \delta_{2i} + \sum_{p=1}^k \delta_{21ip} \Delta RD_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta PI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{24ip} \Delta TR_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{25ip} \Delta PL_{it-p} + \phi_{2i} \hat{\epsilon}_{it-1} + V_{2it}$$

$$\Delta FDI = \delta_{3i} + \sum_{p=1}^k \delta_{31ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta PI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta RD_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{34ip} \Delta TR_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{35ip} \Delta PL_{it-p} + \phi_{3i} \hat{\epsilon}_{it-1} + V_{3it}$$

$$\Delta TR = \delta_{4i} + \sum_{p=1}^k \delta_{41ip} \Delta TR_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta PI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta RD_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{44ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{45ip} \Delta PL_{it-p} + \phi_{4i} \hat{\epsilon}_{it-1} + V_{4it}$$

$$\Delta PL = \delta_{5i} + \sum_{p=1}^k \delta_{51ip} \Delta PL_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{52ip} \Delta PI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{53ip} \Delta RD_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{54ip} \Delta FDI_{it-p} + \sum_{p=1}^k \delta_{55ip} \Delta TR_{it-p} + \phi_{5i} \hat{\epsilon}_{it-1} + V_{5it}$$

panel regresyonları tasarlanır. İlk panel regresyonda boş hipotezi panel vektör

otoregresyon modelinde (PVAR) kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta RD_{it-p} = 0$ AR-GE

harcamalarından yoksulluğa doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif

hipotez ise PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{12ip} \Delta RD_{it-p} \neq 0$ AR-GE

harcamalarından yoksulluğa doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı

PVAR kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$ finansal gelişmeden yoksulluğa doğru

Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{13ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ finansal gelişmeden yoksulluğa doğru Granger nedensellik vardır

şeklindedir. Aynı PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{14ip} \Delta TR_{it-p} = 0$ ticari

küreselleşme endeksinden yoksulluğa doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir.

Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{14ip} \Delta TR_{it-p} \neq 0$ ticari küreselleşme

endeksinden yoksulluğa doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. PVAR

modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{15ip} \Delta PL_{it-p} = 0$ siyasi küreselleşme endeksinden

yoksulluğa doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa

dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{15ip} \Delta PL_{it-p} \neq 0$ siyasi küreselleşme endeksinden yoksulluğa doğru

Granger nedensellik vardır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik için PVECM

modelinde $\phi_i \hat{\epsilon}_{it-1} = 0$ hata düzeltme teriminin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı

test edilmektedir. Eğer $\phi_i \hat{\epsilon}_{it-1} = 0$ ise bağımsız değişkenlerden (AR-GE harcamaları,

finansal gelişme, ticari ve siyasi küreselleşmeden) bir bütün halinde yoksulluğa doğru

Granger nedensellik bulunmamaktadır. $\phi_i \hat{\epsilon}_{it-1} \neq 0$ ise bağımsız değişkenlerden bir

bütün halinde yoksulluğa doğru Granger nedensellik bulunmaktadır. İkinci PVAR

modelinde sıfır hipotezi kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta PI_{it-p} = 0$ yoksulluktan AR-GE

harcamalarına doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise

kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{22ip} \Delta PI_{it-p} \neq 0$ yoksulluktan AR-GE harcamalarına doğru Granger

nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$

finansal gelişmeden AR-GE harcamalarına doğru Granger nedensellik yoktur

şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{23ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ finansal

gelişmeden AR-GE harcamalarına doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı

PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{24ip} \Delta TR_{it-p} = 0$ ticari küreselleşme endeksinden

AR-GE harcamalarına doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif

hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{24ip} \Delta TR_{it-p} \neq 0$ ticari küreselleşme endeksinden AR-GE

harcamalarına doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. PVAR modelinde kısa

dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{25ip} \Delta PL_{it-p} = 0$ siyasi küreselleşme endeksinden AR-GE harcamalarına

doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{25ip} \Delta PL_{it-p} \neq 0$ siyasi küreselleşme endeksinden AR-GE harcamalarına doğru

Granger nedensellik vardır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik için $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ ise bağımsız değişkenlerden (yoksulluk, finansal gelişme, ticari ve siyasi küreselleşmeden) bir bütün halinde AR-GE harcamalarına doğru Granger nedensellik bulunmamaktadır. $\phi_{2i}\hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ ise bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde AR-GE harcamalarına doğru Granger nedensellik bulunmaktadır. Üçüncü PVAR modelinde sıfır hipotezi kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta PI_{it-p} = 0$ yoksulluktan finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{32ip} \Delta PI_{it-p} \neq 0$ yoksulluktan finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta RD_{it-p} = 0$ AR-GE harcamalarından finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{33ip} \Delta RD_{it-p} \neq 0$ AR-GE harcamalarından finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{34ip} \Delta TR_{it-p} = 0$ ticari küreselleşme endeksinden finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{34ip} \Delta TR_{it-p} \neq 0$ ticari küreselleşme endeksinden finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{35ip} \Delta PL_{it-p} = 0$ siyasi küreselleşme endeksinden finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{35ip} \Delta PL_{it-p} \neq 0$ siyasi küreselleşme endeksinden finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik için $\phi_{3i}\hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ ise bağımsız değişkenlerden (yoksulluk, AR-GE harcamaları, ticari ve siyasi küreselleşmeden) bir bütün halinde finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik bulunmamaktadır. $\phi_{3i}\hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ ise bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde finansal gelişmeye doğru Granger nedensellik bulunmaktadır.

Dördüncü PVAR modelinde sıfır hipotezi kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta PI_{it-p} = 0$ yoksulluktan ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{42ip} \Delta PI_{it-p} \neq 0$ yoksulluktan ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta RD_{it-p} = 0$ AR-GE harcamalarından ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{43ip} \Delta RD_{it-p} \neq 0$ AR-GE harcamalarından ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{44ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$ finansal gelişmeden ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{44ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ finansal gelişmeden ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. PVAR modelinde kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{45ip} \Delta PL_{it-p} = 0$ siyasi küreselleşme endeksinden ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{45ip} \Delta PL_{it-p} \neq 0$ siyasi küreselleşme endeksinden ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik için $\phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} = 0$ ise bağımsız değişkenlerden (yoksulluk, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve siyasi küreselleşmeden) bir bütün halinde ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik bulunmamaktadır. $\phi_{4i} \hat{\varepsilon}_{it-1} \neq 0$ ise bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde ticari küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik bulunmaktadır. Son PVAR modelinde sıfır hipotezi kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{52ip} \Delta PI_{it-p} = 0$ yoksulluktan siyasi küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif

hipotez ise kısa dönemde $\sum_{p=1}^k \delta_{52ip} \Delta PI_{it-p} \neq 0$ yoksulluktan siyasi küreselleşme

endeksine doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{53ip} \Delta RD_{it-p} = 0$ AR-GE harcamalarından siyasi küreselleşme endeksine doğru

Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{53ip} \Delta RD_{it-p} \neq 0$ AR-GE harcamalarından siyasi küreselleşme endeksine doğru

Granger nedensellik vardır şeklindedir. Aynı PVAR modelinde kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{54ip} \Delta FDI_{it-p} = 0$ finansal gelişmeden siyasi küreselleşme endeksine doğru

Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{54ip} \Delta FDI_{it-p} \neq 0$ finansal gelişmeden siyasi küreselleşme endeksine doğru

Granger nedensellik vardır şeklindedir. PVAR modelinde kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{55ip} \Delta TR_{it-p} = 0$ ticari küreselleşme endeksinden siyasi küreselleşme endeksine

doğru Granger nedensellik yoktur şeklindedir. Alternatif hipotez ise kısa dönemde

$\sum_{p=1}^k \delta_{55ip} \Delta TR_{it-p} \neq 0$ ticari küreselleşme endeksinden siyasi küreselleşme endeksine

doğru Granger nedensellik vardır şeklindedir. Uzun dönem nedensellik için $\phi_{5i} \hat{\epsilon}_{it-1} = 0$

ise bağımsız değişkenlerden (yoksulluk, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve ticari küreselleşmeden) bir bütün halinde siyasi küreselleşme endeksine doğru Granger

nedensellik bulunmamaktadır. $\phi_{5i} \hat{\epsilon}_{it-1} \neq 0$ ise bağımsız değişkenlerden bir bütün

halinde siyasi küreselleşme endeksine doğru Granger nedensellik bulunmaktadır.

Tablo 4. 16. Panel A için PVAR ve PVECM Nedensellik Sonuçları

	Kısa Dönem Nedensellik				Uzun Dönem Nedensellik	
	Δ (PI)	Δ (RD)	Δ (FDI)	Δ (TR)	Δ (PL)	ECT(-1)
Δ (PI)	-	6.279 (0.098)*	7.795 (0.050)*	6.380 (0.094)*	0.566 (0.904)	-0.711055 [-7.194]***
Δ (RD)	1.376 (0.711)	-	0.290 (0.961)	4.655 (0.198)	0.707 (0.871)	-0.299781 [-0.595]
Δ (FDI)	1.837 (0.606)	6.322 (0.096)*	-	0.617 (0.892)	2.470 (0.480)	0.00475 [0.011]
Δ (TR)	5.805 (0.121)	3.167 (0.366)	9.511 (0.023)**	-	9.829 (0.021)**	0.032493 [0.173]
Δ (PL)	2.899 (0.407)	6.978 (0.072)*	12.929 (0.00)***	5.095 (0.164)	-	-0.01474 [-0.200]

Not: () olasılık ve [] t istatistiklerini göstermektedir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel A için kısa dönemde AR-GE harcamaları, finansal gelişme, ticari ve siyasi küreselleşmeden oluşan bağımsız değişkenlerden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmamaktadır. Ancak uzun dönemde daha önce ifade edilen bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Hata düzeltme katsayısının istatistiksel olarak %1 anlam seviyesinde sıfırdan farklı olması nedeniyle kısa dönemde ortaya çıkan sistemsel sapmalar yaklaşık 1.41[0.711] yıl içerisinde azalarak tekrar dengeye gelmektedir. Tablodan alternatif sonuçlarda elde edilmektedir.

Panel A'da kısa dönemde yoksulluk, finansal gelişme ve siyasi küreselleşmeden AR-GE harcamalarına doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Yine kısa dönemde yoksulluktan %1 anlam seviyesinde, ticari küreselleşmeden %5 anlam seviyesinde, siyasi küreselleşmeden %1 anlam seviyesinde finansal gelişmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Yine kısa dönemde yoksulluktan ticari küreselleşmeye doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Son olarak ticari küreselleşmeden siyasi küreselleşmeye doğru %5 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.

Tablo 4. 17. Panel B için PVAR ve PVECM Nedensellik Sonuçları

	Kısa Dönem Nedensellik				Uzun Dönem Nedensellik	
	Δ (PI)	Δ (RD)	Δ (FDI)	Δ (TR)	Δ (PL)	ECT(-1)
Δ (PI)	-	2.793 (0.424)	2.840 (0.416)	4.001 (0.261)	8.044 (0.045)***	-0.013678 [-0.126]
Δ (RD)	0.911 (0.822)	-	3.165 (0.366)	1.841 (0.606)	0.521 (0.914)	0.039134 [0.358]
Δ (FDI)	3.974 (0.264)	1.693 (0.638)	-	3.332 (0.343)	10.849 (0.012)**	0.111808 [0.614]
Δ (TR)	6.822 (0.077)*	1.628 (0.652)	0.948 (0.813)	-	6.163 (0.103)	0.096018 [1.241]*
Δ (PL)	3.457 (0.326)	3.650 (0.301)	4.070 (0.254)	4.743 (0.191)	-	-0.026624 [0.714]

Not: () olasılık ve [] t istatistiklerini göstermektedir. * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel B’de kısa dönemde ticari küreselleşmeden yoksulluğa doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Ancak Panel B’de yer alan ülkeler için uzun dönemde bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde yoksulluğa doğru nedensellik bulunmamaktadır. Kısa dönemde yoksulluktan %1 anlam seviyesinde ve finansal gelişmeden %5 anlam seviyesinde siyasi küreselleşmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Uzun dönemde ise yalnızca yoksulluk, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve siyasi küreselleşmeden ticari küreselleşmeye doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.

4.3.7. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi

Panel vektör otoregresyon ve panel vektör hata düzeltme modellerinden elde edilen nedensellik sonuçları paneldeki ülkelerin bir bütün halinde nedensellik olup olmadığını test etmektedir. Emirmahmutoğlu ve Köse’nin (2011) geliştirdiği panel nedensellik testinde hem yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmakta hem de paneli oluşturan her bir ülke için nedensellik test sonucu vermektedir. Daha önce yapılan birim kök testlerinden elde edilen durağanlık derecelerine PVAR modelinden edilen optimal gecikme uzunluğuna F testi uygulanmasıdır.

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testinin yokluk hipotezi değişkenler arasında nedensellik olmadığı, alternatifinde ise nedensellik ilişkisinin bulunduğu şeklindedir. Karar aşamasında yine olasılık değerleri kullanılmaktadır.

Tablo 4.16’da Panel A ve Tablo 4.17’de Panel B ülkelerine ait Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik testlerine ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Tablo 4. 18. Panel A için Emirmahmutoglu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Sonuçları

Ülke	Lag	PI≠RD	Lag	PI≠FDI	Lag	PI≠TR	Lag	PI≠PL
Bulgaristan	3	5.400 (0.144)	3	4.393 (0.22)	3	2.305 (0.511)	2	1.725 (0.421)
Çek Cum.	1	1.799 (0.179)	2	0.303 (0.859)	2	1.320 (0.516)	3	5.39 (0.145)
Macaristan	1	0.062 (0.802)	1	0.045 (0.831)	1	1.943 (0.163)	2	9.775 (0.00)***
Polonya	1	1.125 (0.288)	3	8.559 (0.035)**	3	5.592 (0.133)	3	10.807 (0.012)**
Romanya	2	0.097 (0.966)	3	0.803 (0.848)	2	2.157 (0.340)	1	2.159 (0.141)
Slovakya	1	0.109 (0.740)	2	0.375 (0.828)	1	1.690 (0.193)	2	0.697 (0.705)
Slovenya	3	1.049 (0.789)	1	0.003 (0.954)	1	0.012 (0.909)	2	0.300 (0.860)
Letonya	1	0.073 (0.786)	2	0.232 (0.890)	3	3.670 (0.299)	1	0.186 (0.666)
Litvanya	1	3.418 (0.064)*	3	1.571 (0.665)	1	0.007 (0.931)	1	3.918 (0.047)**
Fisher Stat.		17.327 (0.500)		12.223 (0.835)		18.504 (0.422)		35.875 (0.00)***
Ülke	Lag	RD≠PI	Lag	FDI≠PI	Lag	TR≠PI	Lag	PL≠PI
Bulgaristan	3	2.457 (0.483)	3	1.648 (0.648)	3	33.542 (0.00)***	2	16.212 (0.00)***
Çek Cum.	1	0.013 (0.907)	2	3.764 (0.152)	2	0.454 (0.796)	3	3.332 (0.343)
Macaristan	1	2.056 (0.151)	1	0.003 (0.950)	1	3.897 (0.048)**	2	0.271 (0.872)
Polonya	1	0.671 (0.412)	3	3.788 (0.285)	3	16.854 (0.00)***	3	1.452 (0.693)
Romanya	2	2.073 (0.354)	3	9.157 (0.027)**	2	1.602 (0.448)	1	0.949 (0.329)
Slovakya	1	0.136 (0.711)	2	0.961 (0.618)	1	1.406 (0.235)	2	0.067 (0.966)
Slovenya	3	0.606 (0.894)	1	0.703 (0.401)	1	0.008 (0.926)	2	2.106 (0.348)
Letonya	1	3.352 (0.067)*	2	1.383 (0.500)	3	7.668 (0.053)*	1	2.909 (0.088)*
Litvanya	1	1.557 (0.212)	3	3.579 (0.310)	1	1.238 (0.265)	1	0.125 (0.722)
Fisher Stat.		18.673 (0.412)		20.953 (0.281)		64.447 (0.00)***		29.256 (0.045)**

Not: * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel A'da yer alan ülkeler arasında Litvanya ekonomisinde %10 anlam seviyesinde yoksulluktan AR-GE harcamalarına doğru nedensellik bulunmaktadır. Polonya ekonomisinde %5 anlam seviyesinde yoksulluktan finansal gelişmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Macaristan ekonomisinde %1 anlam seviyesinde, Polonya ve Litvanya ekonomisinde %5 anlam seviyesinde yoksulluktan siyasi küreselleşme endeksine doğru nedensellik bulunmaktadır.

Öte yandan Panel A'da yer alan ülkeler arasından Letonya ekonomisinde %10 anlam seviyesinde AR-GE harcamalarından yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Romanya ekonomisinde %5 anlam seviyesinde finansal gelişmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Bulgaristan ve Polonya'da %1 anlam seviyesinde, Macaristan'da %5 anlam seviyesinde ve Letonya'da %10 anlam seviyesinde ticari küreselleşme endeksinden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Bulgaristan ekonomisinde %1 anlam seviyesinde ve Letonya'da %10 anlam seviyesinde siyasi küreselleşmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır.

Avrupa Birliğinde yer alan geçiş ekonomilerinden Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Slovakya'da yoksulluk ile diğer değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Yani küreselleşme, finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluğu azaltma konusunda etkisi bulunmamakta olup, beklentilerimizle çelişmektedir.

Tablo 4. 19. Panel B için Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Nedensellik Sonuçları

Ülke	Lag	PI \neq RD	Lag	PI \neq FDI	Lag	PI \neq TR	Lag	PI \neq PL
Ukrayna	1	1.366 (0.242)	1	0.201 (0.653)	2	0.292 (0.864)	2	2.625 (0.269)
Azerbaycan	2	0.420 (0.810)	2	0.605 (0.738)	3	18.887 (0.00)***	3	9.574 (0.022)**
Beyaz Rusya	3	0.918 (0.820)	3	11.648 (0.00)***	1	0.607 (0.435)	1	1.108 (0.292)
Ermenistan	1	0.234 (0.627)	1	0.001 (0.974)	1	1.382 (0.239)	1	4.716 (0.029)**
Kazakistan	3	2.627 (0.452)	3	9.402 (0.024)**	3	3.488 (0.322)	1	0.405 (0.524)
Kırgızistan	3	7.146 (0.067)*	3	4.888 (0.180)	1	3.128 (0.076)*	3	1.833 (0.607)
Rusya	3	15.976 (0.00)***	3	5.115 (0.163)	2	1.812 (0.404)	2	0.547 (0.760)
Fisher Stat.		25.103 (0.033)**		25.474 (0.030)**		30.318 (0.00)***		22.526 (0.068)*
Ülke	Lag	RD \neq PI	Lag	FDI \neq PI	Lag	TR \neq PI	Lag	PL \neq PI
Ukrayna	1	2.523 (0.112)	1	0.167 (0.682)	2	4.629 (0.098)*	2	6.835 (0.032)**
Azerbaycan	2	2.130 (0.344)	2	3.012 (0.221)	3	4.012 (0.260)	3	2.276 (0.517)
Beyaz Rusya	3	11.717 (0.00)***	3	7.425 (0.059)*	1	1.355 (0.244)	1	0.111 (0.738)
Ermenistan	1	0.667 (0.410)	1	0.252 (0.614)	1	0.349 (0.554)	1	0.029 (0.863)
Kazakistan	3	2.840 (0.416)	3	1.959 (0.580)	3	3.048 (0.384)	1	0.075 (0.782)
Kırgızistan	3	1.082 (0.781)	3	0.495 (0.919)	1	3.933 (0.047)**	3	7.643 (0.053)*
Rusya	3	12.276 (0.00)***	3	1.412 (0.702)	2	0.463 (0.793)	2	4.159 (0.124)
Fisher Stat.		30.159 (0.00)***		12.353 (0.577)		19.798 (0.136)		19.542 (0.145)

Not: * (%10), ** (%5) ve *** (%1) anlam seviyelerini yokluk hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Panel B’de yer alan ülkeler arasında Kırgızistan’da %10 anlam seviyesinde ve Rusya’da %1 anlam seviyesinde yoksulluktan AR-GE harcamalarına doğru nedensellik bulunmaktadır. Beyaz Rusya’da %1 anlam seviyesinde ve Kazakistan’da %5 anlam seviyesinde yoksulluktan finansal gelişmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Azerbaycan’da %1 anlam seviyesinde ve Kazakistan’da %10 anlam seviyesinde yoksulluktan ticari küreselleşmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Azerbaycan ve Ermenistan’da %5 anlam seviyesinde yoksulluktan siyasi küreselleşmeye doğru nedensellik bulunmaktadır.

Ukrayna ve Rusya ekonomilerinde %1 anlam seviyesinde AR-GE harcamalarından yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Beyaz Rusya’da %10 anlam seviyesinde finansal gelişmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır.

Ukrayna'da %10 anlam seviyesinde ve Kırğızistan'da %5 anlam seviyesinde ticari küreselleşme endeksinden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Ukrayna'da %5 anlam seviyesinde ve Kırğızistan'da %10 anlam seviyesinde siyasi küreselleşmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır.

SONUÇ

Küreselleşme, insanlık tarihi kadar eski bir olgu olsa da özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesi, yeni sınırların çizilmesine, teknolojik yenilik, finans piyasalarındaki gelişme, insan hareketliliği ve etkileşimi gibi pek çok değişim ve dönüşüm ile yeni bir küresel dönemin başlangıcına ortam hazırlamıştır. Bu dönemde yaşanan teknolojik yenilik ve finans piyasalarının gelişimi küreselleşmenin hız kazanmasında etkili olan temel iki değişkendir. Bilgi-iletişim, ulaşım ve teknoloji alanındaki yenilikler ticari faaliyetler açısından maliyetleri düşürerek, kaynakların etkin kullanılmasına, üretim ve dış ticaret hacminin genişlemesine yardımcı olmuştur. Ayrıca ulaşım ve iletişimin bu kadar hızlı ve kolay hale gelmesi küresel pazara erişimi kolaylaştırarak yeni ekonomik fırsatların doğmasını sağlamaktadır.

Hayatın her alanında hissettiğimiz küreselleşme sürecinin getirdiği gelişim ve dönüşümden bütün ekonomiler aynı oranda yararlanamamışlardır. Diğer bir ifade ile ülkelerin kurumsal yapıları, dışa açık olup olmadıkları, yabancı sermaye girişlerinin kısıtlı olup olmaması gibi sebeplerle bazı ülkeler bu sürece daha hızlı entegre olurken, bazı ülkeler için ise bu daha yavaş ilerlemektedir. Küreselleşme süreci fırsatlar kadar risklerin de kaçınılmaz bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Keza küreselleşmenin avantaj ve dezavantajları ile ilgili literatürde en fazla tartışılan konulardan biri de “yoksulluk” olgusu olmuştur.

Yoksulluk, tarihten günümüze kadar var olan gelişmiş veya az gelişmiş bütün ülkelerin önemli bir sorunu olup, ülkelerin başlıca kalkınma hedefleri arasında yerini almaktadır. Ayrıca ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar yoksullukla mücadele etmede önemli görevler edinmişlerdir. Özellikle yoksulluğun ölçümü hususunda farklı endeksler geliştirilmiştir. Bu hususta Dünya Bankası verileri kapsamında yine Dünya Bankasının aşırı yoksulluk sınırı olarak belirlemiş olduğu günlük geliri 2,15 \$'ın altında kalan insan sayısı 2019 yılına kadar istikrarlı bir şekilde azalma eğilimi göstermiştir. 2019 yılı itibari ile dünya üzerinde yaklaşık 648 milyon insan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu rakam dünya nüfusu ile karşılaştırıldığında ciddi anlamda büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu anlamda yoksullukla mücadele de küreselleşen dünya düzenine uyum sağlayarak yoksulluğu azaltmada daha gerçekçi politikalara ihtiyaç duyulduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Bu çalışmanın temel amacı, küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkilerini söz konusu sürecin sürükleyici dinamikleri olan finansal gelişme ve teknolojik yenilik çerçevesinde araştırmak, finansal gelişme ve teknolojik yeniliğin yoksulluk üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan seçilmiş geçiş ekonomileri; Avrupa Birliği'ne girenler (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya) ile SSCB'den ayrıldıktan sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) katılan ülkeler (Ukrayna, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya) olarak iki grup halinde incelenmektedir. Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri söz konusu ülkeler için 1997-2018 dönemine ait veriler kullanılarak panel veri yöntemiyle analiz edilmektedir. Veriler Dünya Bankası, IMF ve KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü veri tabanlarından elde edilmiştir. AB'de yer alan ülkelerin yer aldığı geçiş ekonomilerini, Panel A ve SSCB'den ayrılan BDT'de yer alan geçiş ekonomilerini, Panel B olarak tanımlanarak ve her iki ülke grubu içinde ayrı analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak seriler arasında yatay kesit bağımlılığın olup olmadığını test etmek amacıyla Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen Lagrange Multiplier (LM) testi, Peseran (2004)'ın geliştirdiği Cross-Section Dependence (CD_{lm}) ve (CD_{lm2}) testleri ile Peseran vd. (2008) tarafından geliştirilen Bias-Adjusted Cross Sectionally Dependence Lagrange Multiplier (LM_{adj}) testleri uygulanmıştır. Panel A ve Panel B ülkelerinde de seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Panel A ve Panel B ülkeleri için serilerin durağan olup olmadığının test edilmesi amacıyla birim kök testlerinden Peseran (2007) tarafından geliştirilen CADF analizi ile test edilmiştir. CADF, ikinci nesil birim kök testidir ve ikinci nesil birim kök testleri, paneldeki birimlerin birinde meydana gelen şoktan diğer birimlerin aynı oranda etkilenmeyebileceği varsayımına dayanır ve yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda uygulanmaktadır. CADF testi ile birim kökler bulunmasına rağmen Smith vd. (2004) "bootstrap tekniği" ile birim kök olup olmadığı sonuçlara güvenirlilik kazandırılmıştır. Bu anlamda Panel A ve Panel B ülke grupları için durağanlaşmayan serilerin birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Serilerin durağanlığı

sağlandıktan sonra panel regresyonlarındaki eğim katsayılarının homojen olup olmadığını test etmek için homojenlik testlerinden Pesaran (2007)'in geliştirdiği “*Delta (Δ) testi*” kullanılmıştır ve Panel A ve Panel B ülke gruplarının her ikisinde de serilerin heterojen bir yapıya sahip oldukları görülmektedir.

Panel regresyonlarındaki eğim katsayılarının heterojen olduğunu test ettikten sonra, seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını test etmek için yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan testlerden Westerlund (2007) tarafından geliştirilen Error Correction Method (ECM) testi ve Westerlund ve Edgerton (2007) tarafından literatüre giren LM Bootstrap testi uygulanmıştır. Panel A ve Panel B ülkeleri için hem asimptotik hem de bootstrap kritik değerleri dikkate alındığında ECM testinde alternatif ve LM testinde sıfır hipotezi kabul edilerek değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olduğu görülmektedir.

Uzun dönemli ilişkinin varlığını test ettikten sonra uzun dönem eşbütünleşme katsayıları Pesaran (2006) tarafından önerilen CCE tahmin yöntemi ile tahmin edilmiştir. Panel A ülke grubunda bir bütün olarak incelendiğinde ülke grubunun tamamında ancak finansal gelişmişliğin ve AR-GE'nin ülke grubunun tamamına ait yoksulluk verileri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Finansal gelişmişlik değişkeninin anlamlılık seviyesinin %10 seviyesinde olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan AR-GE harcamalarına ait katsayı 0,12 olup %5 anlam seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Panel B ülke grubunu bir bütün olarak incelediğimizde grubunun tamamında ancak finansal gelişmişliğin ve siyasi küreselleşmenin yoksulluk verileri üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Finansal gelişmişlik değişkeninin anlamlılık seviyesinin %10 seviyesinde, siyasi küreselleşme değişkeninin ise %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu söylemek mümkündür.

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı, değişkenler arasında bir nedenselliğin olduğuna işaret etmektedir. Bu aşamada panel vektör otoregresyon (PVAR) ve panel hata düzeltme modeli (PVECM) modellerine dayanan nedensellik testlerine yer verilmiştir. Test sonuçlarına göre; Panel A ülkeleri için kısa dönemde AR-GE harcamaları, finansal gelişme, ticari ve siyasi küreselleşmeden oluşan bağımsız değişkenlerden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmamaktadır. Ancak uzun dönemde daha önce ifade edilen bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde yoksulluğa

doğru nedensellik bulunmaktadır. Ayrıca, Panel A'da kısa dönemde yoksulluk, finansal gelişme ve siyasi küreselleşmeden AR-GE harcamalarına doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Yine kısa dönemde yoksulluktan %1 anlam seviyesinde, ticari küreselleşmeden %5 anlam seviyesinde, siyasi küreselleşmeden %1 anlam seviyesinde finansal gelişmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Yine kısa dönemde yoksulluktan ticari küreselleşmeye doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır. Son olarak ticari küreselleşmeden siyasi küreselleşmeye doğru %5 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.

Panel B ülkelerinde ise uzun dönemde bağımsız değişkenlerden bir bütün halinde yoksulluğa doğru nedensellik bulunmamaktadır. Kısa dönemde yoksulluktan %1 anlam seviyesinde ve finansal gelişmeden %5 anlam seviyesinde siyasi küreselleşmeye doğru nedensellik bulunmaktadır. Uzun dönemde ise yalnızca yoksulluk, AR-GE harcamaları, finansal gelişme ve siyasi küreselleşmeden ticari küreselleşmeye doğru %10 anlam seviyesinde nedensellik bulunmaktadır.

AB'ye üye olan geçiş ekonomisi ülkelerinde uzun dönemde küreselleşme, teknolojik yenilik ve finansal gelişmişlik yoksulluğu azaltmadayken, SSCB'den ayrılan ve BDT'de yer alan ülkelere küreselleşme, teknolojik yenilik ve finansal gelişme kısa dönemde yoksulluğu azaltmakta etkili, uzun dönemde ise yoksulluğu azaltmada etkili olmadığı görülmektedir.

Her iki ülke grubu da geçiş ekonomisi olmasına rağmen coğrafi konumları, tarihsel geçmişi ve içinde buldukları siyasi yapıları sebebiyle birbirinden ayrılmaktadır. Bu çerçevede AB'de yer alan geçiş ekonomisi ülkeleri, AB'ye üye olabilmek için 1993 yılında Kopenhag Zirvesi'nde yer alan demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığı olarak siyasi, etkin bir piyasa ekonomisinin oluşması ve AB içinde rekabet edebilme kapasitesinin sağlanması için ekonomik ve AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak için topluluk müktesebatına uyum kriterlerine ve son olarak 1995 yılında getirilen Madrid Kriterleri ile 2000 yılında eklenen iyi komşuluk ilişkileri birliğe katılım şartlarını yerine getirmek zorundalardı. Bu ülkeler 90'li yılların sonlarından 2004 yılına (Romanya ve Bulgaristan için 2007) kadar birliğe katılım koşullarını, toplumsal yaşamın her alanında yeniden düzenlemişlerdir. AB ise bu

süreci kurumsal yapısının ön gördüğü yönlendirme ve izleme mekanizmaları ile kapsamlı bir şekilde yürütmüştür. Bu ülkelerin AB'ye üye olma girişimlerinde söz konusu kriterlere tümüyle entegre olması, merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamalarını da SSCB'den ayrılan ve BDT'de yer alan ülkelere kıyasla daha hızlı gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca küreselleşme ile birlikte siyasi, ticari, teknolojik ve finansal entegrasyon daha hızlı ve kalıcı olmuştur.

Panel vektör otoregresyon ve panel vektör hata düzeltme modellerinden elde edilen nedensellik sonuçları paneldeki ülkelerin bir bütün halinde nedensellik olup olmadığını test etmektedir. Emirmahmutoglu ve Köse'nin (2011) geliştirdiği panel nedensellik testinde hem yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmakta hem de paneli oluşturan her bir ülke için nedensellik test sonucu vermektedir. Ayrıca daha önce yapılan birim kök testlerinden elde edilen durağanlık derecelerine PVAR modelinden edilen optimal gecikme uzunluğuna F testi uygulanmasıdır. Emirmahmutoglu ve Köse (2011) panel nedensellik test sonuçlarına göre;

Letonya ekonomisinin %10 anlam seviyesi gibi düşük bir oranda Ar-Ge harcamalarının, ticari ve siyasi küreselleşmenin yoksullukla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu anlamda ticari ve siyasi küreselleşmedeki artış yoksulluğu azaltmaktayken Ar-ge harcamalarındaki artışın yoksulluğu artırdığı görülmektedir. Letonya ekonomisi diğer Panel A grubunda yer alan geçiş ekonomileri içerisinde Ar-Ge harcamalarına ayrılan payın en düşük seviyede olduğu ekonomi olmakla birlikte Ar-Ge politikaları finansmanı çoğunlukla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ESF) tarafından karşılanmaktadır. AB'ye üye olması sebebiyle ihracatın % 62'sini AB pazarı oluşturmaktadır. Bu anlamda gerek Ar-Ge harcamalarına yapılan yatırımların verimliliği ve teknolojik yenliğe entegrenin sağlanması gerekse AB üyesi ülke konumunda olması sebebiyle ticari ve siyasi faaliyetlerindeki artış, yoksulluğu azaltabileceği söylenebilir.

Romanya ekonomisinde %5 anlam seviyesinde finansal gelişmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Romanya ekonomisinde finansal kurumların, kolay ve maliyetsiz kredi imkânları sunması, düşük faiz oranlarının

yatırımları artırarak yoksul kesime istihdam sağlamasından dolayı, finansal gelişmenin yoksulluğu azaltabileceği düşünülmektedir.

Bulgaristan ve Polonya'da %1 anlam seviyesinde, Macaristan'da %5 anlam seviyesinde ve Letonya'da %10 anlam seviyesinde ticari küreselleşme endeksinden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Bulgaristan ekonomisinde %1 anlam seviyesinde siyasi küreselleşmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. AB'e üye olan bu geçiş ekonomilerinin AB pazarında yer almaları sebebiyle hem ticari hem de siyasi dış ilişkilerindeki artış, üretim ve istihdamı artırarak yoksulluğu azaltabileceği düşünülmektedir.

AB'de yer alan geçiş ekonomilerinden Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Slovakya'da yoksulluk ile diğer değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Bu durumu bu ülkelerde yoksulluğun diğer Panel A grubundaki ülkelere kıyasla daha düşük bir seviyede olması ve finansal sistemlerinin ve Ar-Ge harcamalarının AB'de yer alan geçiş ekonomileri içerisinde en iyi performansa sahip ülkeler arasında olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

SSCB'den ayrılan BDT ülkelerinin yer aldığı Panel B grubunda sadece Ukrayna ve Rusya'da %1 anlam düzeyi gibi önemli bir ölçüde Ar-Ge harcamalarının yoksulluğu azalttığı görülmektedir. SSCB Doğu Bloğunu oluşturan ülkeler, Bloğun dağılmaması için birbirine bağımlı bir ekonomik yapıya sahiptirler. Bu ülkelerin birinde üretimi yapılan hammadde birliğin diğer ülkelerinde ara mamul ve nihai ürün olarak elde edilmektedir. Nihai ürün elde etme aşamasını tamamlayanlar ise sanayilerini geliştirerek teknolojiye ağırlık veren Rusya ve Ukrayna olmuştur. Rusya ve Ukrayna'da gelişen teknolojiye uyum sağlama ve Ar-Ge harcamalarına yapılan yatırımlar sayesinde üretim ve istihdamdaki artış yoksulluğu azalttığı düşünülmektedir.

SSCB'den ayrılan BDT ülkelerinde teknolojik yeniliğin yoksulluğu azaltmadaki etkisi kısa dönemde etkili uzun dönemde etkisiz olduğunu görülmektedir. Bu durumun sebebini, bu ülkelerde teknolojik yeniliğe karşı toplumun yeteri derecede entegre olmaması sebebiyle, teknolojik yeniliğin yoksulluğu azaltmadaki etkisi kısa dönemde olduğu düşünülmektedir.

Beyaz Rusya'da %10 anlam seviyesinde finansal gelişmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Ukrayna'da %10 anlam seviyesinde ve Kırgızistan'da %5 anlam seviyesinde ticari küreselleşme endeksinden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır. Ukrayna'da %5 anlam seviyesinde ve Kırgızistan'da %10 anlam seviyesinde siyasi küreselleşmeden yoksulluğa doğru nedensellik bulunmaktadır.

Yine Ukrayna'nın coğrafi konumu sebebiyle AB'ye üye olan ülkeler ile komşu olması ve AB ile Rusya arasında stratejik bir tampon görevini üstlenmesi sebebiyle SSCB'den ayrılan ve BDT içindeki önemli konumda olan bir ülkedir. Bu durum, Ukrayna'nın hem siyasi hem de ticari anlamda daha etkili olmasını sağlamıştır. AB ülkeleri ile iyi ilişkiler, Ukrayna'nın dış ticaretin AB pazarına açılmasına ve buna bağlı olarak üretim ve istihdamdaki artışla yoksulluğu azaltmada etkili bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Yoksulluk, tüm dünya ülkelerinin ortak bir sorunu olmakla birlikte, Covid-19 salgını süreci ile birlikte dünyadaki yoksul insan sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu küresel sorunla mücadelede ülkelerin daha etkin finansal sektör ve piyasa ekonomisi için yeni reformlar yapması ve Ar-Ge çalışmaları ile yenilikçi girişimlerin desteklenmesi gerekmektedir. Bu faktörlerin kalıcı ve etkin olabilmesi için sağlam temellere oturtulmuş bir hukuk sistemi ile demokrasi, insan haklarını güvence altına alan bir yapılanmanın olması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abosedra, S., Shahbaz, M. & Nawaz, K. (2016). Modeling Causality Between Financial Deepening and Poverty Reduction in Egypt. *Soc Indic Res.* 126, 955–969 <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0929-2> (E.T.08.08.2022).

Acar, M. (2002). *Ekonomik Siyasal ve Sosyal Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme: Tehdit mi Fırsat mı?*. Liberal Düşünce, Kış-Bahar 2002, 7 (25-26).

Acar, M. (2003). *Küreselleşme, Beşerî Sermaye, Yoksulluk ve Yolsuzluk*. Liberal Düşünce, Güz 2003, 8(32), 167-184.

Acar, M. (2018a). *Düzleştirici ve Özgürleştirici Bir Süreç Küreselleşme*. Konya: Literatürk Academia.

Acar, M. (2018b). *Güncel İktisadi Tartışmalar: Türkiye'nin Güncel Ekonomik ve Siyasi Sorunları Üzerine*, Literatürk Academia.

Acemoğlu, D. ve Robinson, J. (2012). Ulusların Düşüşü- Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri (Çev: Faruk Rasim Velioglu), *Doğan Kitap, İstanbul*.

Agenor, P. R. (2002). Does Globalization Hurt the Poor?. World Bank Policy Research Working Paper, 2003:2922, <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-2922> (E.T.12.01.2021).

Aghion, P. & Bolton, P. (1997). A Theory of Trickle-Down Growth and Development. *The Review of Economic Studies*, 64(2), 151–172. <https://doi.org/10.2307/2971707> (E.T. 28.07.2022).

Aktan, C. C. & Şen, H. (1999). *Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye*. Ankara: TOSYÖV Yayınları.

Aktan, C. C. & Vural, Y.İ. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Alkire, S., Kanagaratnam, U. & Suppa, N. (2020). The global Multidimensional Poverty Index (MPI): 2020 revision. OPHI MPI Methodological Note 49, Oxford Poverty and Human Development Initiative, University of Oxford.

Al-Rodhan, N. R., & Stoudmann, G. (2006). Definitions of globalization: A comprehensive overview and a proposed definition. *Program on the geopolitical implications of globalization and transnational security*, 6(1-21).

Arabacı, Y. R. (2019). Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden İncelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1),123-40.

Archibugi, D. & Pietrobelli, C. (1999). The Globalisation of Tecnology and Its Implications for Developing Countries. Jointly organised by the International Jacques

Maritain Institute and by the Economic Commission for Latin America (ECLAC), United Nations. Santiago, Chile.

Arıkan, D. (2006). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: Arıkan yayınları.

Aslan, S. (2009). Küreselleşmenin Ulus Devletlere Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.25, 289-296.

Asongu, S., Soumtang Bime, V. & Edoh, O. (2021). Financial Institutions, Poverty and Severity of Poverty in Sub-Saharan Africa. *European Xtramile Centre of African Studies WP/21/081*.

Aydın, M. K. (2000). Neoliberal Dalga ya da Küreselleşme. *Bilgi* (2), 13-26.

Bakan, S. & Şentürk, M. (2012). Finansal Küreselleşme Ekseninde Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri Üzerine Bir Araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:5, Sayı:9, 45-64.

Baker, J. L. & Grosh, M. E. (1994). Measuring the effects of geographic targeting on poverty reduction (Vol. 99). World Bank Publications. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/187171468776964190/pdf/multi0page.pdf> (E.T. 23.05.2022).

Baş, K. (2009). Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.

Başar, S. & Temurlenk, M. S. (2007). Çevreye Uyarlanmış Kuznets Eğrisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21 (1), 1-12.

Baum, J. A. C. (2001). Internationak Encylopedia of the Social and Behavioral Sciences. Ss.4048-4053. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/04206-6>(E.T. 01.09.2022).

Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 32(25-34).

Baygül, S. (2020). Küreselleşme ve Teknoloji Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(13), 395-411.

Bayraktutan, Y. & Bıdırdı, H. (2018). Innovation and High-Tech Export in Developed and Developing Countries. *Journal Of International Commerce, Economics and Policy*, 9(3) <https://doi.org/10.1142/S1793993318500114> (E.T.21.02.2021).

Beck, T., Demirguc-Kunt, A. & Levine, R. (2004). Finance, Inequality, and Poverty: Cross Country Evidence, *National Bureau of Economic Research*.

Beck, T., Demirgüc - Kunt, A. & Levine, R. (2007). Finance, Inequality and The Poor, *Journal of Economic Growth*, 12 (1), 27- 49, <https://doi.org/10.1007/s10887-007-9010-6>. (21.07.2022).

Belen, M. & Karamelikli, H. (2016). Finansal Gelişme ve Yoksulluğun Azalması Arasındaki İlişki: Empirik Bir İnceleme. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), 125-141.

Bergh, A. & Nilsson, T. (2011). Globalization and Absolute Poverty – A Panel Data Study. *Research Institute of Industrial Economics*. IFN Working Paper No. 862. 2011, <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2363784> (E.T. 28.06.2022).

Bhagwati, J. & Srinivasan, T. N. (2001). Trade and Poverty in the Poor Countries. Trade and Poverty in the Poor Countries (columbia.edu) (E.T. 25.01.2022).

Bigsten, A., & Munshi, F. (2014). Globalisation and Inter-occupational Inequality: Empirical evidence from OECD countries. *The World Economy*, 37(3), 501– 510. <https://doi.org/10.1111/twec.12128>.

Bilen, M. (2020). Dünya Para Sistemi ve Dönüşümü Üzerine. *Cihannuma Dergisi*, 37(3), ISSN: 6746842.

Birdsall, N. (2006). The World is not Flat: Inequality and Injustice in Our Global Economy. *UNU World Institute for Development Economic Research (UNU – WIDER) WIDER Annual Lecture 9*.

Bishop J. A., J. P. Formby & B. Zheng (1997). Statistical Inference and the Sen Index of Poverty. *International Economic Review*, 38, 381-387.

Boukhatem, J. (2016). Assessing the Direct Effect of Financial Development on Poverty Reduction in A Panel of Low- and Middle-Income Countries, *Research in International Business and Finance, Elsevier*, 37, 214-230.

Bouvier, R. A. (2004). Air Pollution and Per Capita Income: A Disaggregation of the Effect on Scale, Sectoral Composition and Technological Change. *Political Economy Research Institute*, No.84.

Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar. *Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, 1-25, İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Breusch, T. & Pagan, A. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Application to Model Specification in Econometrics. *Rev. Econ. Stud.* 47, 239–253.

Budak, Z. H. (2017). Finansal Bulaşma Üzerine Bir Literatür İncelemesi, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39 (2), ss.451-472, ISSN: 2149-1844, DOI: 10.14780/muiibd.384138.

Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(2), 173-197.

Bustelo Gomez, P., Garcia, C. & Olivé A. I. (1999). Global and Domestic Factors of Financial Crisis in Emerging Economies: Lessons from the East Asian Episodes (1997-1999) ICEI Working Paper No. 16, Available at SSRN:<https://ssrn.com/abstract=201150> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.201150>.

Carnoy, M. (2002): Foreword. In: H. Daun (Ed.) *Educational restructuring in the context of globalization and national policy*. New York: Routledge Falmer.

Caselli, M. (2006). On the Nature of Globalization and its Measurement. Some Notes on the A.T. Kearney/Foreign Policy Magazine Globalization Index and the CSGR Globalization Index, *UNU-CRIS Occasional Papers*, Universita Cattolica del Sacro Cuore, Milano.

Caselli, M. (2008). Measuring...What? Notes on Some Globalization Indices. *Globalizations*, 5(3), 383-404. doi:10.1080/14747730802252529.

Chambers, R. (2006). What is Poverty? Who Asks? Who Answers?. International Poverty Centre Poverty In Focus, Institute Of Development Studies, Sussex, UK. December. [https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/120/rc145.pdf?s\(E.T.28.01.2022\)](https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/120/rc145.pdf?s(E.T.28.01.2022)).

Chaouachi, M. & Chaouachi, S. (2021). Financial Development and Poverty Reduction in Crisis Periods: Panel Data Evidence From Six Countries of ECOWAS. *Statistika: Statistics and Economy Journal*, 101(2), 187-202.

Chemli, L. (2014). The Nexus Among Financial Development and Poverty Reduction: An Application of ARDL Approach from The MENA Region. *Journal of Life Economics*, 1(2), 133-148.

Çelik, K., Vural, İ.Y. & Tuncer, G. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 41-79.

Çelik, M.Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 57-73.

Çiftçi, İ. (2015). *Avuçlarımızda Titreyen Dünya: Küreselleşme*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Çoban, S. & Yılmaz, S. (2015). Teknolojik Gelişme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Düzey-1 Bölgeleri Üzerine Bir Uygulama. 18. Ulusal İktisat Sempozyumu.

Dadush, U. & Shaw, W. (2012). Is the Labor Market Global?. *Current History*, 111(741), 9-13.

Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi:1987-1994. *Ankara: H.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 17.

Dahlman, C. J. (2007). China and India: Emerging Technological Powers. *Issues in Science and Technology*, 23 (3).

Danışoğlu, A. Ç. (2004). Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3 (5), 215-239.

Das, D. K. (2006). Globalization in the World of Finance: An Analytical History. *Global Economy Journal*, 6(1), 1-25.

David, C. C. & Otsuka, K. (1994). Modern Rice Technology and Income Distribution in Asia Boulder. Boulder, CO, USA: Lynne Rienner Publishers.

De, L. (2017). Poverty and its measurement. *Instituto Nacional De Estadística*, 1-34, https://www.ine.es/en/daco/daco42/sociales/pobreza_en.pdf (02.02.2022).

Demir, Ö., Acar, M., Toprak, M., Oğuz, F. & Oğuz, S. (2018). Uluslararası Politik Ekonomi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Demirkol, İ. (2008). Küresel Pazarın Farkında mıyız?. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(81).

Deyshappria, R. (2018). Globalization-Poverty Nexuses: Evidences from Cross-Country Analysis. *Empirical Economic Review*, 1(1), 25-48.

Dhrifi, A. (2013). Financial Development and Poverty: What Role for Growth and Inequality?, *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, 3(4), 119–129.

Dhrifi, A. (2015). Financial Development and the Growth-Inequality-Poverty Triangle. *J Knowl Econ*, 6, 1163–1176. <https://doi.org/10.1007/s13132-014-0200-0> (E.T. 17.07.2022).

Dikkaya, M. & DENİZ, F. (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 164.

Dollar, D. & Collier, P. (1999). Aid Allocation and Poverty Reduction. World Bank Policy Research Working Paper 1999:2041.

Dollar, D. & Kraay, A. (2001). Trade, growth and poverty. World Bank Policy Research Working Paper 2001:2615.

Dollar, D. & Kraay, A. (2002). Growth is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 7, 195-225.

Donou-Adonsou, F. & Sylwester, K. (2016). Financial development and poverty reduction in developing countries: New Evidence from Banks and Microfinance Institutions. *Review of Development Finance*, 6, 82-90.

Dorn, F., Fuest, C. & Potrafke, N. (2018). Globalization and Income Inequality Revisited. *CESifo Working Paper Series 6859, CESifo*.

DPT (1995). Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar. ISBN975 – 19 – 0984 – 8.

DPT (2000). Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2544-ÖİK:560. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Kuresellesme.pdf (E.T. 23.01.2021).

Dreher, A. (2006). Does Globalization Affect Growth? Evidence from A New Index of Globalization. *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.

Dreher, A., Gaston, N. & Martens, P. (2008). Measuring Globalisation-Gauging its Consequences. New York: Springer.

Dreher, A., Gaston, N., Martens, P. & Boxem, L.V. (2009). Measuring Globalization-Opening the Black Box. A Critical Analysis of Globalization Indices. *Journal of Globalization Studies*, 1(1), 66-185.

Dulupçu, M. A., Çetin, D. & Yaman, H. (2020). OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamaları ve İleri Teknoloji İhracatı: Bir Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (3): 193-208.

Duran, M. S. & Acar, M. (2020). Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, E-ISSN:2667-4904-10 (1), 54-67.

Eichengreen, B. & Leblang, D. A. (2006). Democracy and Globalization. *NBER Working Paper No. w12450*, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=924540>

Emirmahmutoğlu, F. & N. Köse (2011). Testing for Granger Causality in Heterogeneous Mixed Panels. *Economic Modelling*, 28, 870-876.

Erdağ, R. & Peker, K. (2014). Küreselleşme Sürecinin Demokrasi Üzerine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 211-220.

Falkingham, F. & Namazie, C. (2001). Measuring Health and Poverty: A Review of Approaches to Identifying the Poor. DFID Health Systems Resource Centre.

Figge, L. & Martens, P. (2014). Globalisation Continues: The Maastricht Globalisation Index Revisited and Updated, *Globalizations*, 11(6), 875-893.

Figueres, C. M. & Eugelink, H. (2014). The Role of ICTs in Poverty Eradication: More Than 15 Years Experience from the Field. *ICTs and the Millennium Development Goals*, 199-222. doi:10.1007/978-1-4899-7439-6_12.

Fischer, S. (2003). Globalization and its challenges. *The American Economic Review*, 39(2), 1-30.

Foreignpolicy, (2009), <https://foreignpolicy.com/2009/10/29/how-the-index-is-calculated/> (E.T:23/04/2021).

Foster, J. E. (1998). Absolute versus Relative Poverty. *The American Economic Review*, Papers and Proceedings of The Hundred and Tenth Annual Meeting of The American Economic Association, 88(2), 335-341.

Foster, J. E. (2007). A Class Of Chronic Poverty Measures. Vanderbilt University, Working Paper No. 07-W01

<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=28259843a185e9b25abb6758a690d0d4a19610f6> (E.T. 23.05.2022)

Foster, J., Greer, J. & Thorbecke, E. (1984). A Class of Decomposable Poverty Measures. *Econometrica*, 52(3), 761–766. <https://doi.org/10.2307/1913475> (E.T. 20.05.2022).

Fuglie, K., Gautam, M., Goyal, A. & Maloney, W. F. (2019). Harvesting Prosperity: Technology and Productivity Growth in Agriculture. Washington, DC: World Bank. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32350> License: CC BY 3.0 IGO.

Galor, O. & Tsiddon, D. (1995). Income Distribution and Growth: The Kuznets Hypothesis Revisited. *Economica*, 63(250), S103–S117. <https://doi.org/10.2307/2554811>

Gaye, A., Klugman, J., Kovacevic, M., Twigg, S. & Zambrano, E. (2010). Measuring Key Disparities in Human Development: The Gender Inequality Index. Human Development Research Paper 2010/46. https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2010_46.pdf (E.T.10.03.2022).

Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.

Giddens, A. (2005). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?* (Çeviren: Osman Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınları.

Giddens, A. (2009). *Sociology* (Sixth edition), Polity Press, UK and USA.

Goklany, I. M. (2002). The Globalization of Human Well-Being. *Policy Analysis, CATO Institute*, No.447.

Goldberg, P. & Pavcnik, N. (2007). Distributional effects of globalization in developing countries. *Journal of Economic Literature*, 45(1), 39– 82.

Goldfrey, R. & Julien, M. (2005). Urbanization and Health. *Clinical Medicine*, 5 (2), 137-141.

Gozgor, G. (2017). Robustness of The KOF Index of Economic Globalisation. *The World Economy*. 41(2), 414-430, <https://doi.org/10.1111/twec.12546> (E.T. 27.05.2022).

Grossman, G. & Kreuger, A. (1991). Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement, *NBER Working Paper*, No. 3914.

Grossman, M. G. & Helpman, E. (1989). Product Development and International Trade. *The Journal of Political Economy*, 97(6), 1261-1283.

Gu, R., Zhang, W., Chen, K. & Nie, F. (2022). Can information and Communication Technologies Contribute to Poverty Reduction? Evidence from poor

counties in China, Information Technology for Development, DOI: 10.1080/02681102.2022.2123772.

Guedes, A. L. & Faria, A. (2007). Globalization and International Management: In Search of An Interdisciplinary Approach, *Brazilian Administration Review*, 4, Curitiba.

Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N. & Sturm, J. E. (2019). The KOF Globalisation Index – revisited. *Rev Int Organ* 14, 543–574 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11558-019-09344-2> (E.T.17.05.2022).

Haan, J., Pleninger, R. & Sturm, J. E. (2022). Does Financial Development Reduce the Poverty Gap?, *Social Indicators Researchs*, 161(12).

Hablemitoğlu, Ş. (2004). *Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere*. Ankara: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Harrison, A. (2006). Globalization and Poverty, *National Bureau of Economic Research*, Paper No.12347.

Hassan, M.S., Bukhari, S. & Arshed, N. (2020). Competitiveness, Governance and Globalization: What Matters for Poverty Alleviation?. *Environ. Dev. Sustain.* 22, 3491–3518, <https://doi.org/10.1007/s10668-019-00355-y> (E.T. 13.06.2022).

Haughton, J. & Khandker, S. R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. Washington, DC: World Bank, World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11985> (E.T. 18.03.2022).

Heimberger, P. (2019). Does Economic Globalisation Affect Income Inequality? A Meta-analysis. *World Economy, wiiw Working Paper* 165, <https://doi.org/10.1111/twec.13007>. (E.T. 08.07.2022).

Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. & Perraton, J. (2000). *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Politics at the Edge, 14-28. doi:10.1057/9780333981689_2.

Hepaktan, E. & Çınar, S. (2012). OECD Ülkelerinde Büyüme-Cari İşlemler Dengesi İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 43-58.

Heshmati, A. (2004). The Relationship between Income Inequality, Poverty and Globalization. IZA Discussion Paper 2004:1277, <http://ftp.iza.org/dp1277.pdf>, (E.T: 21.06.2022).

Heshmati, A. (2006). Measurement of a Multidimensional Index of Globalization. *Global Economy Journal*, 6(2).

Huang, J. (2021). Using Information Technology to Improve the Quality of Education in Areas Lacking Educational Resources: Taking Southwestern Guizhou prefecture in Guizhou, China as a sample. *Science Insights Education Frontiers*, 9(1),1199-1212. DOI: <https://doi.org/10.15354/sief.21.re039>

ILO (2003). Working Out Of Poverty. Report Of The Director-General, 91st Session, Geneva, <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc91/pdf/rep-i-a.pdf> (E.T. 29.01.2022).

ILO (2020). Beyond the Goal of Eradicating Absolute Poverty in China: Relative Poverty Indicators and Social Security Policies. Research Brief 1, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---ilo-beijing/documents/briefingnote/wcms_752212.pdf. (13.02.2022).

IMF (2018). World Economic Outlook Reports, Cyclical Upswing, Structural Change.

IMF, (2007). World Economic Outlook, October 2007: Globalization and Inequality. 276, ISBN/ISSN: 9781589066885/0256-6877.

Inda, J. & Rosaldo, R. (2002). Introduction: A World in Motion. *The Anthropology of Globalization*, WileyBlackwell.

ITU, (2020). Measuring Digital Development Facts and Figures 2020. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2020.pdf> (E.T. 20/03/2021).

ITU, (2021). Measuring Digital Development Facts and Figures 2021. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2021.pdf> (E.T. 12.11.2022).

İnsel, A. (2005). Yoksulluk, Dışlanma ve STK'lar. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No:6.

Jalilian, H. & Kirkpatrick, C. (2005). Does Financial Development Contribute to Poverty Reduction?. *The Journal of Development Studies*, 41(4), 636-656.

Janvry, A. de & Sadoulet, E. (2001). World Poverty and the Role of Agricultural Technology: Direct and Indirect Effects. *The Journal of Development Studies*, 38(4), 1-26, DOI: 10.1080/00220380412331322401.

Jaumotte, F., Lall, S. & Papageorgiou, C. (2013). Rising Income Inequality: Technology, or Trade and Financial Globalization?. *IMF Economic Review*, 61 (2), 271–309, <https://doi.org/10.1057/imfer.2013.7> (E.T.07.06.2022).

Jayadevappa, R. & Chhatre, S. (2000). International Trade and Environmental Quality: A survey. *Ecological Economics* 32(2):175-194.

Jeanneney G. S. & Kpodar, K. (2008). Financial Development and Poverty Reduction: Can There be a Benefit Without a Cost?. *IMF Working Paper* No. 08/62, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1112204> (E.T.12.08.2022).

Kabaş, A. G. T. (2007). Yoksulluğun Çok Boyutlu Olarak Ölçülmesi ve Ülkeler Arasında Yoksulluk Sıralamalarının Yapılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (1), 375-394.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4376/59954> (E.T. 21.05.2022).

Kaidi, N. & Mensi, S. (2020). Financial Development, Income Inequality, and Poverty Reduction: Democratic Versus Autocratic Countries. *Journal of the Knowledge Econmy*, 11, 1358–1381 <https://doi.org/10.1007/s13132-019-00606-3> (E.T.02.08.2022).

Kantarıcı, Ö., Özalp, M., Sezginsoy, C., Özaşkın, O. & Cavlak, C. (2017). Dijitalleşen Dünyada Ekonominin İtici Gücü: E-Ticaret. *TÜSİAD*, 04-587.

Kaplinsky, R. (2011). Schumacher Meets Schumpeter: Appropriate Technology Below The Radar. *Research Policy*, 40(2), 193-203. doi: 10.1016/j.respol.2010.10.003.

Kappel, V. (2010). The Effects of Financial Development on Income Inequality and Poverty. *Economics Working Paper Series*, No. 10/127, <https://doi.org/10.3929/ethz-a-006032047> (E.T. 08.08.2022).

Karabulut, T. (2007). *Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulaması*. Konya: Nobel Yayın Dağıtım.

Karakaş, M. (2010). Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 2-16.

Karatepe, S., Ozan, M.S., Jayadevappa, R. & S. Chhatre (2000). International Trade and Environmental Quality: A survey. *Ecological Economics* 32(2):175-194.

Kassie, M., Shiferaw, B. & Muricho, G. (2011). Agricultural Technology, Crop Income, and Poverty Alleviation in Uganda. *World Development*, 30 (10), 1784-1795. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.04.023>. (E.T. 28.09.2022).

Kazgan, G. (2000). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kazgan, G. (2009). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keho, Y. (2017). Financial Development and Poverty Reduction: Evidence from Selected African Countries. *International Journal of Financial Research*, 8(4), 90-98.

Kelles-Viitanen, A. (2003). The Role of ICT in Poverty Reduction. *The Finnish Economy and Society*, 1, 82-94.

Khan, M. S. & Senhadji, A. (2000). Financial Development and Economic Growth: An Overview, IMF Working Paper No. 00/209, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=880870> (E.T.07.07.2022).

Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Olgusu ve Çokuluslu Şirketlerin Küreselleşme Süreci Üzerindeki Rolü. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 5 (2) ISSN: 1309-8020.

Kıraç, R., Göde, A. Jayadevappa, R. & Chhatre, S. (2000). International Trade and Environmental Quality: A survey. *Ecological Economics*, 32(2), 175-194.

Klasen, S. & Schüler, D. (2011). Reforming the Gender-Related Development Index and the Gender Empowerment Measure: Implementing Some Specific Proposals. *Feminist Economics*, 17(1), 1-30, DOI: 10.1080/13545701.2010.541860.

Koçak, E. & Uzay, N. (2017). Türkiye’de Demokrasi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ampirik Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24 (3), 705-723. DOI: 10.18657/yonveek.305737

Koçbulut, Ö. & Altıntaş, H. (2016). İkiz Açıklar ve Feldstein-Horioka Hipotezi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırımlı Panel Eşbütünleşme Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0 (48), 145-174.

KOF İsviçre Ekonomi Enstitüsü Bülteni, [https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/news/kof-bulletin/kof-bulletin/2020/12/Switzerland-remains-the-most-globalised-country%20\(E.T.06/05/2021\)](https://kof.ethz.ch/en/news-and-events/news/kof-bulletin/kof-bulletin/2020/12/Switzerland-remains-the-most-globalised-country%20(E.T.06/05/2021)).

Korkmaz, S. (2010). Türkiye’de Ar-Ge Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin VAR Modeli ile Analizi. *Journal of Yaşar University*, 5(19), 3320-3330.

Kraemer, K. L., Gibbs, J. And Dedrick, J. (2005). Impacts of Globalization on E-Commerce Use and Firm Performance: A Cross- Countr Investigation. *The Information Society: An International Journal*, 21, (323-340). ISSN:0197-2243/1087-6537.

Kruijk, H.D. & Rutten, M. (2007). Weighting Dimensions Of Poverty Based On Peoples Priorities: Constructing a Composite Poverty Index for the Maldives.

Lai, E. & L.C. (2008). Globalization of Production and The Technology Transfer Paradox. *Federal Reserve Bank Of Dallas, Reserach Department Working Paper 0810*.

Lamba, T. & Malhotra, H. (2009). Role of Technolog in Globalization with Reference to Business Continuity. *Global Journal of Enter Information System*, 1(2), July-December 2009. <https://doi.org/10.18311/gjeis/2009/2956> (E.T. 20.05.2021).

Larsson, T. (2000). The Race to the Top: The Real Story of Globalization (U.S.: Cato Institute, 2001), 9.

Leba, R. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. *Mevzuat Dergisi*, 4 (43).

Lee, C. C., & Lien, D. (2020). Income Inequality, Globalization, and Country Risk: A Cross-country Analysis. *Technological and Economic Development of Economy*, 26(2), 379-404. <https://doi.org/10.3846/tede.2019.11414> (E.T. 08.08.2022).

Lee, K. K. (2014). Globalization, Income Inequality and Poverty: Theory and Empirics. *Social Systems Studies*, 28, 109-134.

Lenhard, J. (2009). Is Globalization Causing the Decline of the Nation-State?. M \ddot{u} nich, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/142318>. (E.T. 28.06.2022).

Liang, Z. (2006). Threshold Estimation on The Globalization-Poverty Nexus: Evidence From China", *WIDER Research Paper*, No. 2006/57, ISBN 9291908274, (UNU-WIDER).

Lim, G. C. (2005). Globalization, Spatial Allocation of Resources and Spatial impacts: A conceptual framework. in H.W. Richardson and C.H.C. Bae (Eds), *Globalization and Urban Development* (pp. 13–27). Berlin: Springer. https://doi.org/10.1007/3-540-28351-X_2 (E.T.03.03.2022).

Lipton, M. & Ravallion, M. (1993). Poverty and Human Resources. Policy Research Department The World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/885101468766532174/pdf/multi0page.pdf> (E.T. 28.01.2022).

Liu, Z. Wei, Y., Li, Q. & Lan, J. (2021). The Mediating Role of Social Capital in Digital Information Technology Poverty Reduction an Empirical Study in Urban and Rural China. *Land*. 10(6), 634. <https://doi.org/10.3390/land10060634> (E.T.29.09.2022).

Lockwood, B. & Redoano, M. (2005). The CSGR globalisation index: An Introductory Guide. *Technical report 155* (04), CSGR working paper.

Lockwood, B. (2001). How Robust is the Foreign Policy/Kearney Index of Globalisation?. CSGR Working Paper No.79/01.

Ludi, E. & Bird, K. (2007). Brief No. 1: Understanding poverty. Briefing Note produced for the Swiss Agency for Development and Cooperation. <https://www.shareweb.ch/site/PovertyWellbeing/resources/Documents/Briefing%20Note%201%20-%20Understanding%20Poverty.pdf> (E.T.29.01.2022).

Majid, M. S. A., Dewi, S. & Kassim, S. H. (2019). Does financial development reduce poverty? Empirical evidence from Indonesia. *Journal of the Knowledge Economy*, 10(3), 1019-1036.

Majidi, A.F. (2017). Globalization and Economic Growth: The Case Study of Developing Countries. *Asian Econ. Finac. Rev.* 7 (6), 589–599. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2017.76.589.599> (E.T. 13.06.2022).

Makoka, D. & Kaplan, M. (2005). Poverty and Vulnerability. Term Paper, Interdisciplinary Course, International Doctoral Studies Programme. https://www.zef.de/fileadmin/downloads/forum/docprog/Termpapers/2005_2b_Kaplan_Makoka.pdf (E.T. 08.05.2022).

Man, M. (1997). Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State?, *Rewiew of International Political Economy*, 4(3), 472-496, <https://scihub.st/https://www.jstor.org/stable/4177235> (E.T. 29.06.2022).

Manga, M. (2020). MENA Ülkelerinde Finansal Gelişme ve Yoksulluk İlişkisi. *The Journal of International Scientific Researches*, 66-77. DOI: 10.23834/isrjournal.811054.

Mann, M. (2013). *The Sources of Social Power: Globalizations, 1945-2011*. (4), 1-12. Cambridge: Cambridge University Press. <http://doi.org/10.1017/CBO9781139236782.001> (E.T. 02.01.2021).

Martell, L. (2007). The Third Wave in Globalisation Theory. *International Studies Review*, 9 (2), 173-196. ISSN 1521-9488.

Martens, P. & Zywietz, D. (2006). Rethinking Globalization: A Modified Globalization Index. *Journal of International Development*, 18, 331-350.

Martens, P. & Raza, M. (2009). Globalisation in the 21st Century: Measuring Regional Changes in Multiple Domains. *The Integrated Assessment Journal* 9(1), 1-18.

Martens, P., Akın, S. M., Maud, H. & Mohsin, R. (2010). Is globalization healthy: a statistical indicator analysis of the impacts of globalization on health. *Globalization and Health*, 6, 16. <https://doi.org/10.1186/1744-8603-6-16>. (E.T. 08.08.2021).

McGrew, A. (2016). *Globalization and Global Politics*, Oxford University Press, Edited by John Baylis, Steve Smith & Patrica Owens.

Mckinnon, R. I. (1973). *Money and Capital in Economic Development*, The Brookings Institution Press.

Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144-161.

Mendola, M. (2003). Agricultural Technology and Poverty Reduction: A Micro-Level Analysis of Causal Effects. *Centro Studi Luca D'Agliano Development Studies Working Paper* No. 179, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=491483> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.491483> (E.T. 28.09.2022).

Mendola, M. (2007). Agricultural Technology Adoption and Poverty Reduction: A Propensity-Score Matching Analysis for Rural Bangladesh. *Food Policy*, 32(3), 372-393. doi: 10.1016/j.foodpol.2006.07.003.

Mendola, M. (2007). Agricultural Technology Adoption and Poverty Reduction: A Propensity-Score Matching Analysis for Rural Bangladesh. *Food Policy*, 32(3), 372-393. doi: 10.1016/j.foodpol.2006.07.003.

Mercan, M. (2014). Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi İçin Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi. *Ege Academic Review. Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 14(2), 231-245.

Mete, E. (2021). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyümenin Yoksulluk Azaltma Etkisi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 418-430.

Metin, B. (2013). Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu, Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma. *T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Yayın No: 39, Ankara.

Michael, B. (2011). Theorising Politics of Globalization: A Critique of Held et al.’s Transformationalism. *Journal of Economic and Social Research*, 4(2), 3-17.

Milanovic, B. (2005). Can We Discern The Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from household surveys. *The World Bank Economic Review*, 19(1), 21– 44.

Mishkin, F. S. (2001). Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries. *NBER Working Paper Series*, 8087, January, Cambridge.

Modelski, G. & Devezas, T. C. (2007). Political Globalization is Global Political Evolution. *World Futures The Journals Of General Evolution*, 63(5-6), 308-323, <https://doi.org/10.1080/02604020701402707> (E.T. 06.06.2021).

Morduch, J. (2006). Concepts of poverty. Handbook on poverty statistics: Concepts, methods and policy use, 23-50.

Muchdie, M. (2016). The Impact Of Technological Change On Poverty Alleviation In Indonesia. *International Multidisciplinary Conference*, 157-169.

Mutagwaba, W., Mwaipopo-Ako, R. & Mlaki, A. (1997). The Impact of Technology on Poverty Alleviation: The Case of Artisanal Mining in Tanzania (Research Report 97.2, Research on Poverty Alleviation). Dar es Salaam, Africa: Inter Press Tanzania Ltd.

Myint, T. (2011). Globalization and the Institutional Dynamics of Global Environmental Governance. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 18(1), 394-420.

Naceur, S. B. & Zhang, R. (2016). Financial Development, Inequality and Poverty: Some International Evidence, *IMF Working Paper*, WP/16/32, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp1632.pdf> (E.T. 01.08.2022).

Nakiboğlu, A. & Levent, M. (2017). Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu ve Yoksulluk: Afrika Örneği. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(31), 203-216.

Narayana, M. R. (2010). Impact of Economic Globalization on Urbanization: A Comparative Analysis of Indian and Select Global Experiences. *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 66 (1), 91-116.

Nazlıoğlu, Ő. (2010). Makro İktisat Politikalarının Tarım Sektörü Üzerindeki Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Bir Karşılaştırma. *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*.

Nelson, R.R. & Winter, S.G. (1982). An Evolutionary Theory of Economic Change. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Neutel M. & Heshmati, A. (2006). Globalisation, Inequality and Poverty Relationships: A Cross Country Evidence. IZA Discussion Paper No. 2223, <https://docs.iza.org/dp2223.pdf> (E.T: 13.06.2022).

Nunnenkamp, P., Gundlach, E. & Agarwal, J. P. (1994). Globalisation of Production and Markets. *Kiel Institute for the World Economy*, No.262, ISBN: 3161462807.

Odhiambo, N. M. (2008). Financial Depth, Savings and Economic Growth in Kenya: A Dynamic Casual Relationship. *Economic Modelling*, 25 (4), 704-713.

Odhiambo, N. M. (2009a). Financial Deepening and Poverty Reduction in Zambia: An Amprical Investegitaion. *International Journal of Social Economics*, 37(1), 41-53.

Odhiambo, N. M. (2009b). Finance, Growth, Poverty Nexus in South Africa: A Dynamic Causality Linkage. *The Journal of Socio Economics*, 38, 320-325.

OECD (2001). Poverty Reduction. The DAC Guidelines, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264194779-en>. (E.T.28.01.2022).

OECD (2021). <https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm#indicator-chart>, (E.T. 15/03/2021).

Ohmae, K. (2006). Ulus Devletin Sonu. Ed. Kudret Bülbül, Küreselleşme Okumaları: Ekonomi-Siyaset (çev. Züfö Dicleli), Ankara: Nadir Kitap.

Olaganju, K. O., Ogunnii, A. I. & Oguntegbe, K. F. (2019). Welfare Impact of Globalization in Developing Countries: Examining the Mediating Role of Human Capital, *Multidisciplinary Digital Publishing Institute Economies*, 7(3): 84.

Omilola, B. (2009). Estimating the Impact of Agricultural Technology on Poverty Reduction in Rural Nigeria. *International Food Policy Research Institue*, Washington, DC.

Özcan, G. & Özmen İ. (2019). E7 Ülkelerinde Finansal Derinleşme ve Yoksulluk İlişkisi: Bootstrap Panel Nedensellik Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 18 (1), 508-521.

Özcan, S. E. (2016). Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye İçin Bir Deneme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 294-313. <https://dergipark.org.tr/en/pub/dpusbe/issue/26800/283371>

Özdemir, Ç. (2017). Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık, Editör: Çağlar ÖZDEMİR & Emel İSLAMOĞLU.

Panayotou, T. (2000). Economic Growth and the Environment, *CID Working Paper*, No. 56.

Pannilage, U. (2017). An Introduction to the Theoretical Perspectives Of Globalisation. *Journal of the Humanities and Social Sciences*, 7(1), 1-18.

Pansera, M. & Martinez, F. (2017). Innovation for Development and Poverty Reduction: An Integrative Literature Review. *Journal of Management Development, Emerald*, 36 (1), 2-13. [ff10.1108/JMD02-2015-0013ff](https://doi.org/10.1108/JMD02-2015-0013ff). [ffhal-02887777](https://doi.org/10.1108/JMD02-2015-0013ff).

Pesaran, H. M. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *Working Paper No:0435, University of Cambridge*.

Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.

Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.

Pesaran, M.H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross Section Independence. *Econometrics Journal*, 11, 105–127.

Pradhan, R.P. (2010). The Nexus between Finance, Growth and Poverty in India: The Cointegration and Causality Approach. *Asian Social Science*, 6, 114-122.

Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S. J. & Kose, M. A. (2003). Effect of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence. *IMF*, 5-79.

Prasad, E., Rogoff, K., Wei, S.J. & Kose, M.A. (2005). Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence, In: Tseng W., Cowen D. (eds) *India's and China's Recent Experience with Reform and Growth. Procyclicality of Financial Systems in Asia*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230505759_9 (E.T. 22.05.2021).

Qadri, B. & Bhat, Ç. A. (2018). Interface Between Globalization and Technolog. *Asian Journal of ManagerialScience*, 7(3), 1-6, ISSN:2249-6300.

Quah, D. (2002). One Third of the World's Growth and Inequality. CEPR Discussion Papers 3316.

Quartey, P. (2005). Financial Sector Development, Savings Mobilisation and Poverty Reduction in Ghana, *In UNU WIDER 2005. Research Paper No. 2005/71*, Helsinki, Finland: United Nations University.

Quibria, M. G. & Tschang, T. (2001). Information and Communication Technology and Poverty: An Asian Perspective. *MPRA Paper 2639*, University Library of Munich, Germany,

Ravallion, M. & Chen, S., (2011). Weakly Relative Poverty. *The Review of Economics and Statistics*, 93(4), 1251–1261. doi: https://doi.org/10.1162/REST_a_00127 (E.T. 05.02.2022).

Ravallion, M. & Datt, G. (2002). Why has Economic Growth been More Pro Poor in Some States of India Than Others?. *Journal of Development Economics*, 68, 381–400.

Ravallion, M. (1992). Poverty Comparisons, A Guide to Concepts and Methods. LSMS Working Paper No. 88. Washington DC: The World Bank.

Ristovska, K. & Ristovska A. (2014). The Impact of Globalization on the Business. *Economic Analysis*, 47(3-4), 83-89.

Roemer, M. & Gugerty M.K. (1997). Does Economic Growth Reduce Poverty?. Consulting Assistance on Economic Reform II Discussion Paper No.4. Cambridge, Mass.: Harvard Institute for International Development.

Romer, M. P. (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, 98(5), 71-102 https://web.stanford.edu/~klenow/Romer_1990.pdf. (E.T. 11.09.2022).

Rosenberg, N. (2004). Innovation and Economic Growth. OECD. 1–6. <https://www.oecd.org/cfe/tourism/34267902.pdf> (E.T. 28.09.2022).

Saker, L., Lee, K., Cannito, B. Gilmore, A. & Campbell-Lendrum, D. (2004). Globalization and Infectious Diseases: A review of the Linkages. *Social, Economic and Behavioural Research, UNICEF/UNDP/World Bank/WHO Special Programme on Tropical Diseases Research*, Geneva.

Samimi, P., Lim, G.C. & Buang, A. A. (2011). Globalization Measurement: Notes on Common Globalization Indexes. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, 1(7).

Schmukler, S.L., Zoido, P. & Halac, M. (2004). Financial Globalization, Crises and Contagion. in A. Morales (ed.) *International Macroeconomics: Recent Developments*, Nova Science Publishers, New York, 207–225.

Scholte, J. A. (2007). Definig Globalization. *Clm.economia*, 10, 15-63.

Schumpeter, J. (1939). *Business Cycles: A theoretical, historical and statistical Analysis of the Capitalist Process*, Newyork: McGraw-Hill.

Seipel, M.M.O. (2003). Global Poverty No Longer An Untouchable Problem. *International Social Work* 46(2), 191-207. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020872803046002005> (E.T. 02.02.2022).

Sen, A. (1976). Poverty: An Ordinal Approach to Measurement. *Econometrica*, 44(2), 219-231. <https://are.berkeley.edu/courses/ARE251/fall2008/Papers/sen76.pdf> (E.T. 13.02.2022).

Sen, A. (1983). Poor, Relatively Speaking. *Oxford Economics Papers*, New Series, 35(2), 153-169.

Seven, U. & Coskun, Y. (2016). Does Financial Development Reduce Income Inequality and Poverty? Evidence from Emerging Countries. *Emerging Markets Review*, 26, 34–63.

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 141-156.

Shahbaz, M. (2009). Financial Performance and Earnings of Poor People: A Case Study of Pakistan. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 4 (16), 2557-2572.

Shangquan, G. (2000). Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention CDP Background Paper No. 1 ST/ESA/2000/CDP/1.

Siddiqa, A., Hussain, T., Qasim, M. & Javed, M. I. (2018). The Impact of Globalization on Unemployment and Economic Growth: Panel Data Analysis for Developing Countries. *Bulletin of Business and Economics*, 7(3), 122-131.

Sledziewska, K. & Akhvelediani, T. (2017). What Determines Export Performances in High-tech Industries. *Central European Economic Journal*, 1-48, 37-49. ISSN: 2543-6821.

Smil, V. (2010). Prime Movers of Globalization: The History and Impact of Diesel Engines and Gas Turbines. Cambridge, MA: The MIT Press.

Smith, L. V., Leybourne, S., Kim, T. H. & Newbold, P. (2004). More Powerful Panel Data Unit Root Tests with An Application to Mean Reversion in Real Exchange Rates. *Journal of Applied Econometrics*, 19(2), 147-170.

Stachura, P. & Sleszynski, J. (2016). Gender indicators of the United Nations Development Programme. *Economic and Environmental Studies (E&ES)*, ISSN 2081-8319, Opole University, Faculty of Economics, Opole, 16(4), 511-530.

Steger, M. B. (2003). Globalization A Very Short Introduction. *Oxford University Press Inc*, New York.

Steiner, H.G. & Muroyama, H. J. (1988). Globalization Of Technology: International Perspectives. National Academies Press. Washington, DC. <https://nap.nationalacademies.org/read/1101/chapter/2>

Svirydzenka, K. (2016). Introducing a New Broad-based Index of Financial Development. *IMF Working Paper*, 1-42 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp1605.pdf> (E.T. 07.07.2022).

Şahbaz, A., Bului, A. & Kaleci, F. (2016). Dışa Açıklık, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Örneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 1106-1117. DOI:10.21547/jss.265500.

Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Tadic, T. (2006). The Globalization Debate: The Sceptics. *Panoeconomicus*, 2, 179-190. <https://panoeconomicus.org/index.php/jorunal/article/view/310/295> (E.T. 25.04.2021).

Terzi, N. (2018, Ağustos 14). *E-Ticaret Endeksi*. <https://www.nurayterzi.com/e-ticaret-endeksi/> (E.T. 13.08.2021).

Tezcan, M. (2012). Yoksulluk, Eğitim Teknolojileri ve Avrasya Ekonomileri. *International Conference on Eurasian Economies*, 438-444.

Thomas, G. & Slater, R. (2006). Innovation, Agricultural Growth and Poverty Reduction. *International Journal of Technology and Globalisation*. 2 (3), 279–288. <https://doi.org/10.1504/IJTG.2006.011916>, (E.T.29.09.2022).

Todaro, M. (1997). *Economic development* (6th ed.). NY: Addison Wesley Longman Ltd.

Topal, M. H. & Günay, H. F. (2017). Küresel Kamu Malları Perspektifinden Küreselleşme, Yoksulluk ve Küresel Barış Arasındaki İlişki. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6(11), 57-69.

Turgut, A. (2006). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleri ile Finansal Krizler. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(4-5), 35-46.

Turner, B. S. & Khondker, H. H. (2019). *Küreselleşme Doğu ve Batı*. (Çeviren: Serkan Özdemir), Ankara: Koyu Siyah Yayıncılık.

Uçkaç, A. (2019). Neoliberalizm ve Küreselleşmenin Eğitim Üzerindeki Etkisi. *Mülkiye Dergisi*, 43 (4), 785-809.

Uddin, G. S., Shahbaz, M., Arouri, M. & Teulon, F. (2014). Financial Development and Poverty Reduction Nexus: A Cointegration and Causality Analysis in Bangladesh. *Economic Modelling*, 36, 405-412.

Ulagay, O. (2001). *Küreselleşme Korkusu*. İstanbul: Timaş Yayınları, No:661.

UN, (2016). Guide on Poverty Measurement. *Economic Commission For Europe Conference Of European Statisticians*, 12-13 July 2016, Geneva, Switzerland. https://unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2016/Wshp/5._WP12_Chapter4_Guide_Monetary_poverty.pdf (E.T. 14.02.2022).

UN, (2020). Report of the Inter-Agency Task Force on Financing for Development: Financing for Sustainable Development Report 2020. *United Nations Publication*. Sales No. E.20.I.4. New York.

UNCTAD, (2007). The Least Developed Countries Report 2007: Knowledge, Technological Learning and Innovation for Development. ISSN:0257-7550.

UNCTAD, (2020). THE UNCTAD B2C E-COMMERCE INDEX 2020 Spotlight on Latin America and the Caribbean. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development No.17. https://unctad.org/system/files/official-document/tn_unctad_ict4d17_en.pdf (E.T.18.11.2022).

UNCTAD, (2021). Technology and Innovation Report 2021: Catching technological Waves Innivation with Equity. https://unctad.org/system/files/official-document/tir2020_en.pdf.

UNCTAD, World Investment Report: Annex Table (2020), <https://worldinvestmentreport.unctad.org/annex-tables/>, (E.T. 12/03/2021).

UNDP (2019). Global Multidimensional Poverty Index 2019 Illuminating Inequalities. https://hdr.undp.org/sites/default/files/mpi_2019_publication.pdf.

UNDP, (2015). Training Material for Producing National Human Development Reports. Human Development Report Office. https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdi_training.pdf (04.03.2022).

UNDP, (2018). Human Development Indices and Indicators 2018 Statistical Update. https://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update.pdf (E.T. 14.02.2022).

UNDP, (2020a). Human Development Report 2020, The Next Frontier Human Development and the Anthropocene. <https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> (E.T.20.04.2022).

UNDP, (2020b). https://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020_technical_notes.pdf. (E.T. 03.03.2022).

UNESCO, <http://data.uis.unesco.org/#>, (E.T. 15/03/2021).

United Nations World Social Report, (2020). Inequality In A Rapidly Changing World. Department of Economic and Social Affairs, <https://www.un.org/development/desa/dspd/wpcontent/uploads/sites/22/2020/02/World-Social-Report2020-FullReport.pdf>. (E.T. 08.06.2022).

Urata, S. (2010). Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. *Asia Pasific Review*, 9(1), 20-32.

Uzonwanne, M. C. (2018). Economic Globalization and Poverty Reduction: A Nigerian Perspective. *Journal of Economics and Political Economy*, 5, 410-423.

Vujakovic, P. (2010). How to Measure Globalisation? A New Globalisation Index (NGI), FIW Working Paper, No.466, *FIW-Research Centre Internation Economics*, Vienna.

Wade, R. H. (2004). Is Globalization Reducing Poverty and Inequality?. *World Development*, 32(4), 567-589.

Wang, Y. (2007). Globalization Enhances Cultural Identity. *Intercultural Communication Studies*, 16-1, 83-86.

Watkins, K. (2002). Making Globalization Working for the Poor. *Finance and Development*, 39(1).

Watson, J. (2002). Globalization and Culture. *Encyclopedia Britannica*, 16th print ed. Web ed. November 04, <https://www.britannica.com/science/cultural-globalization> (E.T. 08.01.2021).

Weisblat, I. A. (2019). Technology and Globalization: The Evolution of Human Interactions, Values, and Management Practices. Gordon, P.A. and Overbey, J.A. (Ed.) *Advances in the Technology of Managing People: Contemporary Issues in Business (The Changing Context of Managing People)*, Emerald Publishing Limited, Bingley, 1-12. <https://doi.org/10.1108/978-1-78973-073-920191001>. (E.T. 04.04.2021).

Weiss, D., Rydland HT, Oversveen E, Jensen MR, Solhaug S., et al. (2018). Innovative Technologies and Social Inequalities in Health: A Scoping Review of the Literature. Doi: 10.1371/journal.pone.0195447.

Westerlund, J. (2007). Testing for Error Correction in Panel Data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709-748.

World Bank (2002). Globalization, Growth, and Poverty. *World Bank Policy Research Report*, Washington, DC: World Bank and Oxford University Press, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/14051> License: CC BY 3.0 IGO.

World Bank Group, (2020). Poverty and Shared Prosperity 2020: Reversals of Fortune.

World Bank, (2022a). Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/37739/9781464818936.pdf?sequence=65&isAllowed=y> (E.T.12.11.2022)

World Bank, (2022b). <https://blogs.worldbank.org/opendata/how-do-2017-ppps-change-our-understanding-global-and-regional-poverty> (E.T. 01.11.2022).

WTO, (2013). E-Commerce in Developing Countries Opportunities and Challenges for Small and Medium-Sized Enterprises.

WTO, (2021). Regional Trade Agreements Database. Available at <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> (E.T. 25.10.2022).

WTO, <https://data.wto.org/> (E.T. 15/12/2020).

Xu, K. & Osberg, L. (2002). The Social Welfare Implications, Decomposability, and Geometry of The Sen Family of Poverty Indices. *Canadian Journal of Economics*, 35, 138-152, 2002.

Xu, K. (2013). The Sen-Shorrocks-Thon Index of Poverty Intensity. <http://acecentre.hk/wp-content/uploads/2015/01/SSTIndex.pdf> (E.T.15.05.2022).

Yanar, R. & Şahbaz, A. (2013). Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8 (3), 55-74.

Yapraklı, S. & Bayramoğlu, T. (2016). Küreselleşme, Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. (Editör: Turgut Bayramoğlu ve E. Emre Yaşar), Küreselleşme: Ekonomik ve Sosyal Eğilimler, Ankara: Savaş Yayınevi, 49-76.

Yaylı, H. (2012). Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-356.

Yıldız, B. (2016). Enformasyon Yoksulluğu: Yeni İletişim Teknolojilerinin Yaygınlaştırılması Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması. *International Conference On Eurasian Economies*.

Yılmaz, B. (2017). Financial Development and Poverty Reduction in Emerging Market Economies. *PANOECOMICUS*, 64(5), 593-606.

Yılmaz, H. D., (2020). Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA)'nın Gelişimi ve Derin Ticaret Anlaşmaları: Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) Açısından Bir Analiz. *TESAM Akademi Dergisi*, 7(1), 39-64.

Yılmaz, R. (2018). The Contribution of ICT to Poverty Reduction: A Panel Data Evidence. *Social Sciences Research Journal*, 7(4), 63-75, ISSN: 214785237.

Yiğit, A. & Erdem, R. (2016). Sağlık Teknolojisi Değerlendirme: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23, 215-249.

Yüksel, M. (2001). *Küreselleşme, Ulusal Hukuk ve Türkiye*. Ankara:Siyasal Kitapevi.

Zahonogo, P. (2017). Financial Development and Poverty in Developing Countries: Evidence from Sub-Saharan Africa. *International Journal of Economics and Finance*, 9(1), 211-220.

Zameer, H., Shahbaz, M. & Vo, X. V. (2020). Reinforcing Poverty Alleviation Efficiency Through Technological Innovation, Globalization, and Financial Development. *Technological Forecasting and Social Change*, 161, 120326.

Zhou, L. (2021). Eradicate Social Poverty through Developing Educational Technology. *Science Insights Education Frontiers*, 9(1), 1109–1112. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3878504>.

Zhuang, J., Gunatilake, H. M., Niimi, Y., Khan, M. E., Jiang, Y., Hasan, R. & Huang, B. (2009). Financial Sector Development, Economic Growth, and Poverty Reduction: A Literature Review. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series*, (173).

